

MURAVIDÉK

Adalékok a szlovéniai magyarok
nyelvéhez és kultúrájához

Szerkesztette
Gasparics Judit és Ruda Gábor

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület

Muravidék

Adalékok a szlovéniai magyarok
nyelvéhez és kultúrájához

Szerkesztette

Gasparics Judit és Ruda Gábor

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület

Pilisvörösvár, 2013

„A nyelvi-kulturális másságot úgy kell értékelni, hogy az ténylegesen előnyt jelentsen valamennyiünk számára, együtt is, és minden nemzeti-nyelvi közegnek külön-külön is. Erre azonban csak akkor kerülhet sor, ha egymás nyelvét, hagyományait és egyéb kulturális értékeit elsajátítjuk, megismerjük olyan szinten, hogy azzal bizonyos mértékig azonosulni tudjunk. Attól a pillanattól nem tekintünk a másságra, a szomszéd nyelvére és kulturális értékeire félelemmel, nem érezzük úgy, hogy az a sajátunkat veszélyezteti.”¹

¹ DR. GÖNCZ LÁSZLÓ 2010. Kultúra – nemzeti kultúra – kulturális sokszínűség. *Lindua*, 2010/8. 107.

Előszó

1. Kötetünk legkisebb szomszédunk, a hazánkat délnyugatról határoló Szlovénia (1. térkép) magyar ajkú kisebbségének nyelvébe és kultúrájába nyújt betekintést. Az itt közölt szerzők között találunk az anyaországból származókat és szlovéniaiakat is, akiknek a kutatási keretét a szlovéniai (muravidéki) magyarság két-, ill. többnyelvűsége, több kultúrához való tartozása jelenti, a nyelv-és az országhatárok mentén élés.

Köztudott, hogy Szlovéniában két, létszámában „nagy” (őshonos) kisebbséget tartunk számon: a szlovén Tengeremelléken élő olaszokat és a Muravidéken élő magyarokat. Az országban a regiszteralapú népesség-összeírás adatai alapján 2011. július 1-jén 2 052 496 személy élt. A Muravidék kétnyelvű vagy nemzetiségileg vegyesen lakott területén található 31 településen 12 425 személyt regisztráltak: ebből 11 305 főt a Lendva vidéken, 1120 főt pedig a goricskói részen. Míg Lendva vidékén a 2002-es adatokhoz képest (11 449 fő) kisebb mértékű a fogyás (-1,26%); addig Goricskóban a népességsökkenés aránya meghaladta a 10%-ot: 2002-ben 1249 fő élt ezekben a falvakban² (KOVÁCS 2011: 75–76).

Mivel a legutóbbi népszámlálásnál már nem kérdeztek rá a nemzeti-ségi hovatartozásra, így az erősen fogyatkozó szlovéniai őshonos kisebbségekhez tartozók számát már csak becsülni tudjuk. Ezek szerint a szlovéniai magyarok száma 2011-ben 4429 fő. (Lásd bővebben ebben a kötetben RUDA GÁBOR „*Honnan jövőnk...*” című tanulmányát a 26–36. oldalon.)

A muravidéki magyar közösség a szlovén–magyar határ menti közösségekben (magyar viszonylatban járásokban) oszlik el. Ezek a következők: Šalovci / Sal, Hodoš / Hodos, Moravske Toplice / Alsómarác, Dobrovnik / Dobronak és Lendava / Lendva (2. térkép).

Ebben a térségben a multikulturalizmus jelenségével kell számolnunk: megtaláljuk itt a magyar, a szláv (a szlovénon kívül a horvát és a szerb), a német, a zsidó és a roma kultúra elemeit is. A Muravidéken a nyelvek és a kultúrák között élés a „természetes” létezés állapota, évszázadas örökséget jelent, amelynek többletértékét egyre többen felismerik.

² KOVÁCS ATTILA 2011. A 2011-es szlovén népszámlálás és a Muravidék kétnyelvű területe. Naptár 2012. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet–Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet. 74–93.

1–2. térkép: Szlovénia³ – A Muravidék és közigazgatási egységei⁴

A magyar nyelv a kétnyelvű területen a szlovén államnyelvvel egyenrangú, regionális hivatalos nyelv státusszal rendelkezik. A helynévtáblák, a feliratok kétnyelvűek, a magyar kisebbségnek van magyar nyelvű rádiója, tévéadása, hetilapja, és megjelennek különböző periodikái is (KOLLÁTH 2012: 25).⁵

A közösség két(tan)nyelvű közoktatási modellje lehetővé teszi az államnyelv magas szintű elsajátítását, viszont nem kedvez a magyar anyanyelv használatának. A magyar népesség folyamatos csökkenésének egyik oka a kétnyelvű modell hiányosságaiban is keresendő. Az anyanyelv, a magyar nyelv egyre több szintéren szorul vissza, életerejére legértelmesebben a magánszférában mutatható ki. Éppen ezért a térségben folyó nyelvészeti kutatások középpontjában a nyelvek érintkezése, kontaktusossága, a nyelvhasználat, a nyelvváltozatok és a közöttük lévő változások követése, szociolingvisztikai szempontú leírása áll.

2. Könyvünk illeszkedik a korábbi években megjelent gyűjteményes kötetekhez,⁶ de egy újabb nézőponttal bővül. Eltekintve a 2010-es lendvai

³ (http://www.strugarstvo-slap.com/images/slovenija_karta.gif) (utolsó nézet: 2013. október 28.)

⁴ (www.rtvlo.si/slike/photo/65709) (utolsó nézet: 2013. október 28.)

⁵ KOLLÁTH ANNA 2012. *A szlovéniai magyar nyelv a többnyelvűség kontextusában*. Bielsko-Biala–Budapest–Kansas–Maribor–Praha: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti (Zora 92).

⁶ A konferenciakötetek közül néhány:

RUDA GÁBOR szerk. 2000. *Nemzetiségi iskolák – Kétnyelvű oktatás. Narodnostne šole – Dvojezično izobraževanje. Minderheitenschulen –*

konferencia kötetétől (RUDA 2010), vizsgálatunk középpontjában most egyetlen ország egyetlen kisebbsége áll, bemutatva nyelvhasználatának, irodalmának, oktatási modelljének, történelmének, könyvtárügyének és magyarországi kapcsolatainak egy-egy szeletét.

A muravidéki magyar irodalomról ad áttekintést SZÍJARTÓ IMRE, aki 1998–2002 között volt magyar lektor a Maribori Egyetemen. Tevékenységi körébe tartozott a folyamatos kapcsolattartás a Muravidék szellemi műhelyeivel és iskoláival. Többek között továbbképzéseket tartott az iskolákban és a helyi médiában, szerepet vállalt a magyar nyelvű kiadványok megjelenésében.

VARGA JÓZSEF kezdetben tanítóként, majd középiskolai tanárként végigjárva az oktatás minden szintjét 1981-től 1997-ig volt a maribori Magyar Tanszék vezetője. Az anyanyelvi gondolkodás és a kétnyelvű oktatás, ill. a magyarságtudat és a többnyelvű környezet összefüggéseiről olvashatunk az itt közölt két cikkében.

ELIZABETA BERNJAK az egészségről szóló közmondások kontrasztív kutatásáról és a szlovén ekvivalens nélküli lexika magyar fordításáról számol be. Itt a szlovén lexika azon részét tárgyalja, amely a szlovén identitást, a szerzők által a szövegbe szőtt történelmi, földrajzi, néprajzi és más tapasztalatot fejezi ki. Az egyre erőteljesebb globalizáció ellenére is még mindig aktuális az úgynevezett „lefordíthatatlanság” kategóriája. Ide sorolhatók a nemzetileg specifikus lexikális elemek, a frazeologizmusok, a szólások, a tulajdonnevek és a szójátékok.

GASPARICS JUDIT a goricskói Szerdahelyen végzett, a nyelveket és nyelvváltozatokat érintő kérdőíves vizsgálatáról számol be. A Muravidék legkisebb lélekszámú településén élő magyar nyelvű közösség

Zweischprachiger Unterricht. Szentgotthárdi konferencia 2000. Pilisvörösvár–Graz: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület–Artikel-VII-Kulturverein für Steiermark.

RUDA GÁBOR szerk. 2008. *Identitás – Nyelv – Irodalom. Identita – Jazyk – Literatúra. Identiteta – Jezik – Literatura.* Pilisvörösvár–Dunaszerdahely: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Gramma Nyelvi Iroda.

RUDA GÁBOR szerk. 2010. Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásáért. Šole in knjižnice v Prekmurju za ohranitev maternega jezika. Pilisvörösvár–Göntérháza: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület–HETÉS Kultúregyesület.

nyelvhasználatát és nyelvválasztását mutatja be a magán és a nyilvános szférában.

ZÁGOREC-CSUKA JUDIT iskolai könyvtárigazgató, könyvtárszakértő és irodalomtörténész első írásában a lendvai könyvtári tevékenységről ad egy történelmi áttekintést, míg második dolgozatában kiemeli a könyvtár és az oktató-nevelő munka kapcsolatát.

HORVÁTH BERNADETTA középiskolai történelemtanár egy, a szülőföldjéhez kötődő eseményt dolgoz fel: a CSÁKY ILONA bárónő és az ESTERHÁZY II. PÁL ANTAL herceg közti, az 1700-as évek közepén a Muravidéken lefolytatott, négy évig tartó per anyagát tárja elénk.

HAGYMÁS ISTVÁN olyan gondolatokat oszt meg velünk, amelyek központja a Lendva-hegy és a táj iránti szeretet: „...*őrszeme a Muravidéknek, amely mint kicsiny Kárpát-medence terül el alatt, ott, hol a Mura, a Lendva-patak, a Kebele-patak és a Fekete-ér itatja anyaföldünket, szűkebb pátriánkat...*”

SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN az elmúlt két évtized magyar–szlovén két- és többoldalú kapcsolatait elemzi, különös tekintettel a nemzetiségek-re. Megállapítja, hogy „...a Kárpát-medencében a magyar–szlovén együttműködés tekinthető a legsokoldalúbbnak, a legharmonikusabbnak.”

A magyar–magyar kapcsolatok a témája RUDA GÁBOR a *Határon átnyúló tudományos-kulturális együttműködés* című írásának, amelyben a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület által kezdeményezett, határonkon átvélő, főként a szlovéniai Muravidékkel kapcsolatos különböző programokról számol be. Emellett az 50 éves muravidéki kétnyelvű oktatási modellről közöl egy összefoglalót („*Honnan jövünk? Kik vagyunk? Hová megyünk?*”), továbbá elemzi C. TOPLÁK JÁNOS (*A muravidéki ember sziszifuszi köztes léte* címmel) messzemenően elhanyagolt muravidéki költő *Köztes lét* című színművét.

3. Kötetünket felsőoktatási segédkönyvnek is szánjuk az alábbi tantárgyak oktatásánál: **Szociolingvisztika** (ezen belül kisebbségi nyelvhasználat), **Nyelvpolitika, nyelvi jogok és nyelvvoktatás** (a közép-európai helyzetre példa lehet a Muravidék), **Két- és többnyelvűség, A magyar mint idegen nyelv** (a muravidéki kétnyelvű iskolákban a szlovén gyerekek a magyart környezetnyelvként tanulják); **Szabadon választható tárgyak** (leginkább az Interkulturális kommunikáció kurzus alkalmas a muravidéki szlovén–magyar interkulturalitás bemutatására), valamint a **Határon túli irodalom**

tanításánál. Úgy gondoljuk, hogy itt van a legtöbb pótolnivaló, mert a Muravidék a legkisebb és a legkevésbé ismert régió.

4. Ez a könyv egy most körvonalazódó terv első állomása is: a Kárpát-medencében élő magyarok nyelvi és kulturális sokszínűségét szeretnénk bemutatni, határok nélkül...

Budapest–Pilisvörösvár, 2013. április 14.

GASPARICS JUDIT, RUDA GÁBOR

Predgovor

Naš zbornik nudi vpogled v jezik in kulturo madžarske manjšine v Sloveniji, naši najmanjši jugozahodni sosedi (1. zemljevid). Madžarski jezik ima na dvojezičnem območju Prekmurja status enakovrednega, regionalno uradnega jezika. Dvojezični izobraževalni model na dvojezičnem območju omogoča visoko raven usvojitve državnega jezika, a ni ugoden za rabo madžarske materinščine. Vzroke za kontinuirano upadanje števila madžarskega življa je mogoče iskati tudi v pomanjkljivosti tih dvojezičnega modela. Naša knjiga se prilagaja v prejšnjih letih objavljenim zbirkam prispevkov (6. opomba pod črto), a je razširjena z novimi pogledi, v središču naših preučevanj je sedaj manjšina ene države, zbornik predstavlja izseke iz njene jezikovne rabe, književnosti, izobraževalnega modela, zgodovine, knjižničarstva in stikov z Madžarsko. Naš zbornik naj bi bil tudi visokošolski priročnik, prva postaja načrta: Želeli bi predstaviti jezikovno in kulturno raznolikost v Karpatskem bazenu živečih Madžarov, brez meja.

Budapest–Pilisvörösvár, 14. 04. 2013

JUDIT GASPARICS, GÁBOR RUDA

*„Itt van az én hazám! A Murántúl ölen.
Búzatáblás fénylő égbolt ível fölém.
Boldog eke szántja a gazdag földtestet,
barázdaszőnyegbe vet most új életet.
A vén Lendva-patak sok gyárkémény őre,
az itt élő népek ringató bölcsője!”*

VARGA JÓZSEF: Vallomás⁷

⁷ VARGA JÓZSEF 2005. *Vallomás*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 5.

SZÍJÁRTÓ IMRE

Eszterházy Károly Főiskola
Eger

Hagyomány és folytonosság a szlovéniai magyar irodalomban

Noha jelen dolgozatunknak nem tárgya a „szlovéniai magyar irodalom” fogalmának meghatározása, mégsem kerülhető meg az egyetemes magyar irodalom ezen változata helyének a kijelölése az irodalom folyamatának terében és idejében. A területi sokféleségek egységében létező magyar irodalomnak olyan részrendszeréről van szó, amelynek talán a legfontosabb jellegadó vonása a többszörös peremhelyzet. Az 1989 előtti szóhasználat szerint nemzetiségi magyar irodalmaknak nevezték a Trianon utáni utódállamokban létrejövő magyar nyelvű irodalmakat, ezek egyike volt a jugoszláviai magyar irodalom, amelynek egyik szegletét alkotta a muravidéki régió irodalmi kultúrája. Az újra és újra megújuló viták az egységesnek elképzelt magyar irodalom regisztereinek számáról nem érintették a Szlovéniában jelentkező irodalom mibenlétét, a sokhangú sípnek ez a vidék csupán az egyik ágát képviselte. A szlovéniai terület a Vajdaság árnyékában létezett még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy élénk személyes kapcsolatok léteztek a horvátországgal együtt három köztársasági irodalom művelői között. Szlovénia önállósulása után a Muravidéknek úgy kellett újrakezdenie öndefiníciós kísérleteit, hogy az első délszláv államalakulat megjelenésétől 1991-ig terjedő időszak sem alakította ki a régió érvényes énképét. A földrajzi tájegységek, tájszólások, regionális tudatok, mentalitások és történelmi hagyományok által bonyolult módon tagolt új önálló állam olyan, immár újabb államhatárokkal is szabdalts térségében találta magát a muravidéki magyarság, amely maga is minirégiókból tevődik össze. Lendva és vidéke szellemi kisugárzása évszázados hagyományokra megy vissza, de a Hetés nyelvi és néprajzi színezete és különösen az utóbbi években kitapintható goricskói területi tudat is tovább árnyalja a képet. Az a térség, amelyet a centrum felől nézve Prekmurjének, Murántúlnak neveznek, az új ország egyik legkevesbé ipariasodott és városiasodott területe, amely szervetlenül alakult ki, és noha számos megkü-

lönböztető jeggyel rendelkezik, szintén önmeghatározási nehézségekkel kell szembenéznie: a muravidéki szlovén írók sajátos hangot képviselnek a kortárs szlovén irodalmon belül. A tágabban értelmezett Muravidék etnikai-nyelvi-kulturális arculatát a folyamatos érintkezések és elvándorlások mellett három nagyobb lakosságcsoport is alakította.

A szlovéniai magyar íróknak tehát szembe kellett néznie az irodalomteremtés feladatával, hiszen a középkori hagyományok megszakadásával a térségben nem hogy magyar nyelvű irodalom, de még értelmiség sem volt. Egy folyamatosság nélküli földrajzi-települési alakzat közösséggé válása a tét a nyelv- és kultúravesztés folyamatos fenyegetésének árnyékában.

A Muravidék esztétikai megformálásának középpontjában Lendva és a Lendva-hegy áll. A magyar nyelv közösségmegtartó és -erősítő szerepe mellett – erre utal BENCE LAJOS (1956) tanulmánykötetének címe (*Írott szóval a megmaradásért*), valamint a muravidéki magyar költők 1998 végén megjelent antológiájának címe is (*Igét őrizve*) – a hely és az ahhoz való viszony határozza meg a szerzők tájékozódását. A szlovéniai magyar irodalom helyzettudatának meghatározó eleme a hely, és csak másodlagosan az anyanyelv. A magyar nyelv szerepe egyébként ritkán tematizálódik a szövegekben: SZOMI PÁL (1936–1989) műfaji szempontból magányosan álló *Szeretni kell* című regényében, valamint VARGA JÓZSEF (1930) azon verseiben, amelyekben a közösségiség nyelvi meghatározottsága összekapcsolódik az értelmiségi szerepvállalással (*Az én birodalmam, Az én csillagom*). A Muravidék megjelenítésének hagyományát a számos tekintetben irodalomalapítónak tekinthető VLAJ LAJOS (1904–1966) teremtette meg: „*Alpok kölykei: szőlős dombok*” (*Ősi dajka*). A táj lírai topográfiájának alapeleme az eredendő szépség, amelyben egyszersmind gyakran tárgyiasulnak emberi értékek is, megteremtve ezzel ember és természet legtöbbször kiegyensúlyozott kapcsolatának képzetét: „*Bennem a Muravidék / dús szépsége díslik*” (VARGA JÓZSEF: *Verseim*). Ugyanígy töltődik fel jelentésekkel a vidék ábrázolásának az a módja, amely az átmenetiséget, a szérű-helyzetet, a sokszálú kötődésrendszert teszi meg a régióról alkotott kép leghangsúlyosabb tulajdonságának: „*Huzatos hely, vad hordák / tanyája*” (BENCE LAJOS) „*Utak kereszteződnek / Pannónia szívében, /slávok és avarok, / kelták s hadat üzenő rómaiak keresik az utat...*” „*Gyepővidék, senkiföldje*” (ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 1967). A petőfies ihletésű tájleírás

(VARGA JÓZSEF), a személyiség önértelmezéséhez kiindulópontként szolgáló környezetrajz bemutatása (BENCE LAJOS, ZÁGOREC-CSUKA JUDIT, BÁTI ZUZSA (1938) mellett ROZSMÁN ERZSÉBET (1934) nem lép fel a mítoszképzés igényével. Erre talán egyetlen példa van a muravidéki irodalomban, a SZÚNYOGH SÁNDOR (1942–1998) által teremtett Halicanum képrendszere. A *Halicanumi üzenet* című programversben megjelenő toposz egyszerre tartalmaz SZÚNYOGHNál és a többieknél időbeli elemeket, térképzeteket és erkölcsi tartalmakat, Halicanum így válik a régió történelmének ősképevé, a térség értelmezésének bázisává, ugyanakkor a lírai én energiaforrásává. Jellemző azonban, hogy a szónak az alkotói és nyomdai gyakorlatban nem alakult ki az egységes írásmódja. A szövegek szerkesztésének és gondozásának nagyon erős hiányosságai a szerzők közötti műhelymunka nem megfelelő színvonalára és a szellemi munka kultúrájának kialakulatlanságára vezethetők vissza.

A Muravidék megjelenítésének motívumkincsét az alkotók a Mura folyó, a Lendva-hegy, a lendvai vár, a Kerka patak és számos település képeiből merítik. A művekben a térségnek erős kapcsolódása van a Pannon vidékhez, gyengébb az Őrséghez, Göcsejhez, az Alpokhoz, valamint a horvátországi Muraköz tájaihoz. Kultúrák, sőt kultúrkörök metszéspontjában helyezkedik el a vidék, a nagytájak találkozásának kitüntetett helye, ugyanakkor távol van valamennyi centrumtól. A szomszédos vagy a hasonló helyzetben levő kistérségek felé való tájékozódást mutatják az alkotók közötti személyes kapcsolatok és azok a kötetek, amelyeket a muravidéki magyar szerzők a muravidéki, illetve az ausztriai szlovén, valamint a Vas és Zala megyei magyar alkotókkal közösen adtak ki. A hatvanas évek eleje óta SZÚNYOGH SÁNDOR szerkesztésében megjelenő *Naptár* folyamatos érintkezést eredményezett és tartott fenn a szlovén irodalommal. A szlovéniai magyar irodalom egészéből jelentésszerű módon hiányzik azonban Magyarország ábrázolása: az anyaország képe egyelőre feldolgozhatatlan a kisebbségi lét szempontjából éppúgy, mint az összmagyarság értelmezési keretében. A kisebbségi sors az elnyomatás és a jogfosztottság háttérében válhatna lírai témává, ehhez azonban hiányzik a valódi élményanyag; a magyarság tágabb összefüggésrendszerének hiánya viszont a provincializmus veszélyeit hozza magával. Nemcsak arról van szó, hogy az anyaországhoz való viszony vagy annak tematizálása, illetve ezek hiánya veszteség-

ként lenne elkönnyvelhető, hanem arról, hogy nem összemérhető, nincsen szinkrónban a magyar és a muravidéki magyar irodalmi kánon.

Valamennyi alkotónál nagyon erős azonban a magyar irodalomhoz való kapcsolódás. Ez műfaji-hangnembeli példakövetésben éppúgy tetten érhető, mint az alkotók megidézésében (VLAJ LAJOS *Illyés Gyúlhóhoz*, BENCE LAJOS *Pilinszky Jánoshoz* címzett verse) és a változatos technikákkal megvalósított allúziókban. A szlovéniai magyar irodalom egyrészt a kezdetektől máig „irodalmias irodalom”, hiszen a szövegekben gyakorta erősebb a mintának tekintett irodalmi művek közvetlen hatása, mint a versteremtő indíttatás. Az alapszövegek reflektálatlansága helyenként zavaró hatást eredményez, ilyenek a JÓZSEF ATTILA-reminiszcenciák SZÚNYOGH SÁNDOR *Tavaly még egyszer láttalak...* című versében és az ADY-manírok ZÁGOREC-CSUKA JUDIT néhány szövegében. A külvilág versteremtő anyagának rétegzetlen volta, valamint a gyenge nyelvi közeg nagyítja fel, és minősíti át elsődleges élménnyé az irodalmi hatásokat. Ezzel a jelenséggel függ össze az elvont témák helyenkénti túlsúlya: az élet-magány-halál (ZÁGOREC-CSUKA JUDIT) és a szerelem (BÁTI ZSUZSA).

A szlovéniai magyar irodalom másik vonulata a rendkívül erős alanyiséggel, az önkifejezés közvetlen alakzatainak uralmával jellemezhető. Az alanyiség VARGA JÓZSEFNél alkotói módszernek látszik, SZÚNYOGH SÁNDORNál pedig a személyiség egyik megnyilvánulása, hangulata. Az áttételes, tárgyias forma, a szerep mint szövegképző erő BENCE LAJOS szövegeiben kap nagyobb szerepet. Az énelvű költészet jellegénél fogva gyakran fonódik össze az irodalommal való szolgálattal és a (möglegheősen elvontan értelmezett) közösségiség gondolatával. Az élményköltészet jegyében született versek azonban alacsonyabb színvonalat képviselnek. A muravidéki szellemi életben a hatvanas évek elejétől kialakult a „rossz vers is vers”, a „hibás magyarsággal, de legalább magyarul” szelleme, amelynek a hatásait erősítette az a sajátos helyzet, hogy a közösségben nem ment végbe a szerzők szakterületeinek elkölönölése: számosan tevékenykednek egyszerre szépíróként és több tudományterület képviselőjeként.

A két- vagy többnyelvűség közege valamennyi kisebbségi irodalom elsődleges élménye, így van ez a szlovéniai magyar irodalom esetében is. A „kétnyelvű/kettős identitás” (ZÁGOREC-CSUKA JUDIT) vagy a „Két hazában hontalanul” (BÁTI ZSUZSA) tapasztalata nem csupán nyelvi-

kulturális kérdés, hanem az önszemlélet és a közösségi önkép leginkább meghatározó összetevője. Különösen érvényes ez SZ. KANYÓ LEÓNÁRA (1934–1984), aki a muravidéki magyarlakta vidéktől elszakadva, Nova Goricán telepedett le, ezért a nyelv megőrzése, illetve az idegen hatások fontos szerepet kapnak munkáiban (*Városasszonyom*). BÁTI ZSUZSA – aki vajdasági származása révén a többszörösen rétegzett azonosságtudat élményével szembesül – lírai hőse „*finnugor valaki*”, ZÁGOREC-CSUKA JUDIT egyik versében „altáji gyökereit” keresi, jelezve az önazonosság kutatásának forrásait. Némiképp tágabb összefüggésrendszer rajzolódik ki BENCE LAJOS verseiben (*Óda a hazatérőhöz*). Mégis azt kell mondanunk, hogy a kétnyelvűség ténye, a többkultúráltság mint valóságem nagyon gyengén van jelen a szövegekben. Igaz ez még az epikai művekre is: SZOMI PÁL és VARGA JÓZSEF elbeszéléseiben viszonylag ritkán bukkannak fel szlovén, horvát, szerb vagy más nemzetiségű és nyelvű szereplők.

A kitaszítottság tapasztalata, a „jégbefagyott vákuumlét”, a „*merőben másfelé élek, mint / szeretnék*” élménye (ZÁGOREC-CSUKA JUDIT) a muravidéki irodalomban egyetemes emberi létállapotként jelenik meg, nem értelmezhető a kisebbségi helyzet szempontjaiból. Más, hasonló hangütésű versek (GÖNCZ LÁSZLÓ 1960; BALAZSEK DÁNIEL 1978) azonban tartalmaznak utalásokat a kisebbségi sorsra.

A térség a művek többségében a csendes egyszerűség, a szépség és a nyugalom világaként jelenik meg, rurális jellegét talán VARGA JÓZSEF néhány verse és SZOMI PÁL regénye mutatja meg a legérzékletesebben. SZOMI PÁL regényében az emberi értékek, illetve gyarlóságok hordozójaként megjelenő, meglehetősen erőtlenséggel és hiteltelen falu-város ellentét forrása valószínűleg nem Lendva és a Lendva vidék földrajzi és hétköznapi-publicisztikai szembenállása. SZÚNYOGH SÁNDOR „*Távol a dombon a vár hallgat, / fényét lesi a városi zajnak*” (*Egy este egyedül*) némiképp sikerületlenül megformált élménye is inkább a lírai én hangulatának, mintsem valóságos benyomásnak a rögzítése.

Említettük, hogy a muravidéki magyar irodalom alapítójának VLAJ LAJOS tekinthető. Ő volt az első szerzők egyike, aki megjelent a jugoszláviai magyar lapokban, kötetei (1961-ben, és halála után egy évvel, 1967-ben) a szlovéniai magyar szépirodalmi könyvkiadás első darabjai. Szerepe és jelentősége hasonló a vajdasági SZENTELEKY KORNÉLÉHOZ, noha a körülötte kialakult tisztelet nem nőtt mítosszá. A következő nemzedékek

hozzá fűződő viszonya a tiszteletteljes szembefordulástól – „*Kivetkőzöm az áhitatból!*” (SZÚNYOGH SÁNDOR) – a hagyomány újraértelmezésének kísérletéig (HALÁSZ ALBERT 1969, *A gólyák még nem*) széles tartományban mozog. VLAJ LAJOS fellépésének időszakában, a hatvanas évek elején már jelen vannak a *Tavaszwárás* (1972) alkotói: SZOMI PÁL, SZÚNYOGH SÁNDOR és VARGA JÓZSEF. A *Tavaszwárás* és körének írói képviselik a szlovéniai magyar irodalom második nemzedékét. A kötet nem csupán kiadói vállalkozás és irodalmárok csoportosulása, hanem egyrészt a régió önálló hangmegteremtésének alkalma, másrészt az alkotók első szerveződésének terméke is. Létrejöttében nagy szerepe van annak a SZÚNYOGH SÁNDORNak, aki nemzedéki vezérként és irodalomszervezőként is jelentős. A *Tavaszwárás* egyik hozadéka éppen az ő sokhangú, változatos érzelmi-hangulati skálán mozgó költészete. Kétségtelen, hogy SZÚNYOGH SÁNDOR költészetében teljesedik ki a VLAJ LAJOS által kimunkált zaklatott, ugyanakkor életerős és élni vágyó hős lírai szerepe, amely ugyanakkor összefonódik a közösségi szerepvállalással, az értelmiségi küldetés és szolgálat gondolatával. A *Tavaszwárás* másik vonulatát a novellák alkotják. Az epika ezekkel a művekkel és SZOMI PÁL említett regényével együtt ugyanakkor a legkevésbé művelt ága a szlovéniai magyar irodalomnak.

Van továbbá a *Tavaszwárás*nak egy további erjesztő hatása is, ez pedig az értékelő kritika viszonylagos megélénkülése. Az irodalmi élet egyoldalúságait és alkotáslélektani kérdéseket is felvetnek ugyanis SZOMI PÁLnak azok a mondatai, amelyekben a visszhang és a minősítő közeg hiányáról beszél. A Szlovéniai Magyar Írócsoport a *Tavaszwárás* megjelenése után mintegy húsz évvel alakult csak meg, tagjainak azonban nem adatott meg az, ami VLAJ LAJOSnak: a Szlovén Írószövetségi tagság. A rendszeresen megjelenő *Muratáj*, valamint a könyvkiadás intézményi bázisa lehetővé teheti azt, hogy a szlovéniai magyar irodalom rendszere egyre teljesebbé váljon.

A harmadik és a negyedik nemzedék képviselői közül néhányan egészen fiatalon eljutottak az önálló kötet megjelentetésének lehetőségig. BENCE LAJOS szövegeit a korábban nem tapasztalt önirónia, a programos bizonytalanság, a tematizált kísérleti jelleg, a bonyolultabb nyelviség jellemzi. A lefelé stilizált versnyelv (*Fotós intelmek koravén kezdőknek*), a világkép rangjára igényt tartó keserű önreflexió (*Tisztább dalokat kérek*), a szétesés mint szemléleti elem (*Erdőtlenül*) tűnik a

szellemi élet szervezésében is részt vállaló BENCE költészete meghatározó jegyeinek. A Muravidék szellemi hagyományai folytonosságának, a térség énképének kialakítása szempontjából figyelemre méltó vállalkozás a *Zala Györgynek* emléket állító verse. A szlovéniai magyar irodalom sokszólamúságában nagy szerepet kap a gyermekirodalom is, amelyet VARGA JÓZSEF és BENCE LAJOS mellett BENCE-UTROSA GABRIELLA művel. ZÁGOREC-CSUKA JUDIT költői világa az élet és a halál végső kérdéseivel való viaskodás, az értékek szüntelen keresésének jegyében teljesedett ki. A költőnő *Viharverten* című kötetcímadó programverse ennek a keresésnek a fájdalmait fogalmazza meg. A nyelvhasználat új eredményeivel tűnik ki HALÁSZ ALBERT, aki a konkrét költészet irányába tájékozódik köteteiben.

Irodalom

BENCE LAJOS 1996. *Írott szóval a megmaradásért. A szlovéniai magyarság 1919–1989.* Győr–Lendva: Hazánk Könyvkiadó Kft.–Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

BENCE LAJOS szerk. 1998. *Igét őrizve. Szlovéniai magyar költők antológiája.* Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

BENCE-UTROSA GABRIELLA 2003. *Egy kis makk története és más mesék.* Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

HALÁSZ ALBERT 1996. *I KON OK.* Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

Nagyvilág 2007/10. Muravidéki szlovén irodalom (SZIJÁRTÓ IMRE összeállítása).

SZÚNYOGH SÁNDOR–SZOMI PÁL–VARGA JÓZSEF 1972. *Tavaszcvárás: versek és elbeszélések.* Murska Sobota: Pomurska založba.

VARGA JÓZSEF 2005. *Tudatformáló idők* (novellaregény). Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 1997. *Viharverten.* Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 2003. *Kiűzve az Édenből.* Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

Tradicija in kontinuiteta v madžarski književnosti v Sloveniji

Študija poskuša določiti mesto te variante celovite madžarske književnosti v prostoru in času literarnega razvoja. Gre za tak delni sistem v prostorski raznolikosti obstoječe enotne madžarske književnosti, za katerega je morda najbolj značilna poteza večkratne perifernosti. Avtor predstavlja najpomembnejše mejnike nastajanja madžarske književnosti v Sloveniji, teme pesnikov v pisateljev v manjšinskem bivanjskem položaju, značilnosti njihovega pesništva od začetkov do danes.

A Lendvai Kultúrház. Tervezte: MAKOVECZ IMRE – RUDA GÁBOR felvétele

VARGA JÓZSEF

Maribori Egyetem Bölcsészettudományi Kar

Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

nyugalmazott tanszékvezető, egyetemi tanár

Az anyanyelvi gondolkodás és a kétnyelvű oktatás

Az anyanyelven történő gondolkodás személyiségünk alakulásának lényeges tényezője. Az anyanyelvi gondolkodásfejlesztés viszont csak az anyanyelvi nevelés sokoldalú rendszerén belül valósítható meg. Ennek egyik fontos eleme az aktív és az alkotó nyelvhasználatra, kommunikációs tevékenységre való törekvés.

A kétnyelvű nevelési-oktatási rendszerünknek tehát elsődleges feladata, hogy az írás, az olvasás és a beszéd készségét, illetőleg képességét a legmagasabb szintre emelje éppen az anyanyelvi gondolkodás segítségével. Ehhez kapcsolódik szerves egységként a nyelvi tudatosság kérdése is, amely nemcsak azt jelenti, hogy anyanyelvünket szóban és írásban mindig gazdagítjuk, hanem azt is, hogy tudatosan vállaljuk még idegen környezetben, az úgynevezett beszédszituációkban is.

Ha elfogadjuk azt a szocio- és pszicholingvisztikai tételt, hogy az anyanyelvi gondolkodás a személyiségformálás lényeges eleme, amely a személyiséggel kapcsolatos szellemi, érzelmi és hangulati diszpozíciók kialakítója és fejlesztője, akkor szükséges követelmény, hogy a családon belül, a nevelő-óvó és nevelő-oktató intézményekben, valamint a társadalom mindennapi gyakorlatában is ilyen alakító-formáló hatások érhék gyermekeinket, akik egy etnikai csoporthoz tartoznak, és teljes egyéniségükkel vállalják népük jellegzetes identitásjegyeit, amelyek megtartják őket nemzetiségi közösségük azonosító vonásrendszerében.

Egyben magukévá teszik az emberre jellemző pozitív vagy negatív hatásokat, szokásokat, gondolatokat stb. is, amelyek személyiségük fejlődési szakaszaiban a humánumot képviselik. Az ilyen, a kétnyelvű nevelő-oktató rendszerben elérhető „embereszmény” különös szolgálatba állítja a kétnyelvű pedagógusokat, akik mind a két nyelven, vagyis az anyanyelveken történő nevelési-oktatási munkájukkal, viszonyulásukkal és magatartásukkal szerezhethetnek érvényt ennek a munkaformának. Személyes példaadásukkal és hozzáállással irányíthatják, formálhatják

a két vagy több nemzet gyermekeit egy egészséges, demokratikus és humanus heteroedukációs közösségben.

Kétnyelvű nevelési-oktatási gyakorlatunkban általános és sajátos pedagógiai, didaktikai, metodikai elveknek kell megvalósulniuk szervezett és végrehajtott egységben: a tanításban.

Mivel az anyanyelvi nevelés a kétnyelvű nevelő-óvó és nevelő-oktató intézményeinkben valósul meg sajátos pedagógiai, didaktikai, módszertani stb. elvi megalapozottság által – még akkor is, ha erről írásos könyvek nem tanúskodnak –, más elbírálás alá esik, mint a családi és a társadalmi nevelés. Bár nem mellőzhetjük a családi nevelésben kialakított lényegi, a személyiséget érintő jegyeket sem. A pszichofizikai, pszicho- és szociolingvisztikai hatások naponta jelentkező vagy jelen levő hatásának óriási jelentősége van az intézményeken kívüli nevelésben is, mégis azt kell mondanunk, hogy a kétnyelvű oktatás rendszerében részt vevő tanulók sokoldalú személyiségformálása ténylegesen itt történik/történhet meg; és a nevelők a felelősek érte. Az anyanyelv, mint alapbázis, pillére és alkotója minden emberi tevékenységnek és tulajdonságnak.

Az alsó tagozat egyik legfontosabb feladata, hogy a tanulókat jól megtanítsa az anyanyelven beszélni, olvasni és írni. Gondolkodni! Érezni! Gondolataik és érzelmeik szóban és írásban történő kifejező-készségére. Később, a felső tagozatban gyermekeink csak akkor lesznek képesek a különböző tantárgyak tanulására, megértésére, összefoglalására, elmondására, alkotó és aktív tevékenységre, ha az anyanyelvükön tudnak értelmesen és gyorsan olvasni.

Hasonlót kell megállapítanunk a tanulók írás- és beszédképességéről is. Ha például a VIII. osztályban a tanári előadásból vagy a tankönyvekben levő többoldalas tananyagból a tanulók nem tudnak rövid, vázlatos összefoglalást készíteni szóban és írásban, akkor azok „időhiány” miatt képtelenek lesznek készülni a következő órákra. A tanulók a különféle ismereteket az anyanyelv segítségével sajátíthatják el igazán, föltéve, hogy ha ezt jól birtokolják. Ha az anyanyelvet a másik nyelv (szlovén vagy magyar) vagy az idegen (német, angol stb.) nyelv pótolja vagy helyettesíti, akkor már anyanyelvi oktatásról, műveltségéről, ismeretszerzésről és gondolkodásfejlesztésről nem is beszélhetünk. Ezért kell a kétnyelvű órák gyakorlatainak, alkalmazásainak és rögzítéseinek anyanyelven megvalósulniuk képzési rendszerünkben. A képességek kiala-

kításánál és alkalmazásánál tudatossá kell tenni azt a gyakorlatiassági elvet is, hogy a kétnyelvű oktatás jórészt funkcionális szemléletű és jellegű. Szolgálnia kell mind a két nép nyelvi, irodalmi, művelődési, értelmi, érzelmi, hangulati és identitástudati követelményrendszerét és igény szintjét is.

Ezért nem elég csak megfogalmazni a kétnyelvű nevelési-oktatási tetteket, de biztosítani is kell az elvárásokhoz szükséges feltételeket; szavatolni annak társadalmasított megvalósulását. Az Alkotmánnyal és a kétnyelvű törvénnyel biztosított külön jogokat a gyakorlatban kell alkalmazni, mégpedig úgy, hogy anyanyelvi szinten fejlesszék a gyermekeink nemzeti identitásának minden determináló jegyét és sajátosságát. Nem elég tehát a felső tagozatokban a különböző tantárgyak keretén belül a megfelelő magyar szakszavakat kiemelve zárójelbe tenni! E szakterminológiákkal tarkított tanulói füzetek csak látszattényeket elégíthetnek ki, ha nem szolgálják a szakmai gondolkodáskészség és -képesség gyakorlati alkalmazását, nem kerülnek aktív tevékenységrészként olyan szó- és írásbeli szöveggörnyezetbe, amelyek a tanulóink anyanyelven történő aktív gondolkodását és alkotókészségét gazdagítják minden óraanyagon belül.

Az anyanyelvi szakmai gondolkodásfejlesztésnek aktív részelemként kell beépülnie a kétnyelvű nevelési-oktatási folyamatba. Az anyanyelven történő tanulói aktivitás és tevékenység jellemzi a pedagógus munkájának eredményességét.

Kétnyelvű nevelő-oktató tevékenységünk fő célja a különböző nemzetiségű tanulóink sokoldalú képességszrendszerének a kialakítása. Az anyanyelven történő ismeretek elsajátítását állandó gyakorlással, a jártasságok rendszeres fejlesztésével és a készségek sokoldalú kialakításával (gyakorlásával) érhetjük el. Ha ezeket a didaktikai-pedagógiai eljárásokat olyan magas szinten sikerül kibontakoztatnunk, hogy azok már az egyének szinte állandósult tulajdonságává válnak – anyanyelvi szinten is –, akkor azok a mindennapok nyelvi kommunikációs vonatkozásában jellemző diszpozíciói lesznek a személyiségnek, és így beszélhetünk olyan képességfejlesztésről, amely a mi vegyes lakosságú közösségünkben egyenrangúan érvényesül, és kifejezésre jut a gyakorlatban is.

Az anyanyelven történő képességek kialakítását, fejlesztését és megélését a gyakorlati életünk különböző munkaterületein megvalósuló teljesítőképességek mércéje alapján állapíthatjuk meg, értékelhetjük.

Ha például a magyar anyanyelvű értelmiség mérnökei, orvosai, jogászai, közgazdászai, tanárai, politikusai, szakmunkásai a szakmájuk terén

nem képesek a tudományosság követelményszintjének megfelelő anyanyelvű szóbeli és írásbeli munkát kifejezni; szakelődást tartani, tudományos értekezést írni, józanul anyanyelven társalogni, akkor az anyanyelven (magyarul) történő alkotóképességük hiányos. Ezt a lényeges, az egyén jellemére, magatartására, gondolkodására és nemzetiségtudatára fontos személyiségtényezőt felnőtt korban pótolni alig lehet, vagy csak kivételes esetekben. A mulasztás a kétnyelvű nevelési-oktatási rendszerünkben keresendő elsősorban, másodsorban pedig azokban a szubjektív és objektív családi, emberi és társadalmi tényezőkben, amelyek a személyiségformálás folyamatában elmaradtak, vagy még most is jelen vannak alakító-befolyásoló hatótényezőként.

Az anyanyelvű képességek kialakítása tehát elengedhetetlen fontosságú tevékenységrendszer követel meg a kétnyelvű nevelő-oktató munkát végző pedagógusoktól. A tanulókat, diákokat – a magyarokat és a szlovéneket egyaránt – képessé kell tenni a különböző feladatok anyanyelven történő megoldására. Mivel a képességkialakítást bonyolult folyamatok előzik/előzhetik meg, az óra minden szakaszában arra kell törekednünk, hogy ezek a közbeeső részecselekmenyek, óramozzanatok anyanyelven és magas szinten segítsék a mindkét nép identitási érdekeit védő és fejlesztő végcél elérésének a megvalósítását, megvalósulását.

Mišljenje v maternem jeziku in dvojezični pouk

Avtor v svojem prispevku obravnava posamezna vprašanja odnosa med mišljenjem v materinščini in dvojezičnim poukom, najpomembnejše segmente dvojezičnega pouka. Poudarja, da je razvijanje mišljenja v materinščini mogoče uresničevati le znotraj mnogostranskega sistema jezikovne vzgoje v materinščini. Primarna naloga dvojezičnega vzgojno-izobraževalnega sistema je dvig opismenjenosti, govorne spretnosti oziroma sposobnosti na najvišjo raven s pomočjo mišljenja v materinščini. S tem se kot organska enota povezuje tudi vprašanje jezikovne zavesti, kar ne pomeni samo, da svojo materinščino venomer bogatimo v govoru in pisanju, ampak tudi to, da se zanjo zavestno odločamo tudi v tujem okolju, v tako imenovanih govornih položajih. V nižjih razredih je potrebno veliko pozornosti nameniti izoblikovanju mišljenja v materinščini, razvijanju sposobnosti učencev različne narodnosti. V višjih razredih je to delo treba nadaljevati in ga vgraditi v dvojezični vzgojno-izobraževalni proces.

VARGA JÓZSEF

Maribori Egyetem, Bölcsészettudományi Kar

Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

nyugalmazott tanszékvezető, egyetemi tanár

A magyarságtudat alakulása a többnyelvű környezetben

Régi és új peregrináció – Magyarok külföldön, külföldi magyarok

A Muravidéken élő mintegy 10–12 ezer lelket számláló magyar kisebbség magyarságtudatának alakulásáról szeretnék néhány szerény gondolatot megfogalmazni. Utalni azokra a lényegyet tartalmazó sarkalatos gócpontokra, amelyek a szlovén többségi és a magyar kisebbségi népek közösségében meghatározzák a magyarságtudat, a kép, a nyelv, a kultúra és a magatartásformák alakulását, jövőjét a mindennapok gyakorlatában.

Jó tudnunk, hogy a Szlovén Köztársaságban őslakosként élő magyarok és olaszok, az alkotmánnyal biztosított külön jogaik révén, a nemzetiségi identitásuk megőrzése és fejlesztése érdekében megkülönböztetett helyzetet élveznek. Ez azt jelenti, hogy az emberi jogokkal, nyelvhasználattal, oktatással, művelődéssel stb. kapcsolatos nemzetközi deklarációk szellemében szabadon gyakorolhatják azonosságjegyeikre jellemző és vonatkozó mindennemű társadalmi, politikai, művelődési, nevelő-oktatási és részben gazdasági tevékenységeiket is.

Hogy a Muravidéken élő magyarság, e kis létszámú etnikai közösség megőrizhesse és továbbfejleszthesse megtartó azonosságjegyeit a többségi-többnyelvű (szlovén, magyar, horvát) közösségen belül, nem elég csak törvényrendeleteket hozni. Meg kell teremteni azokat a politikai, társadalmi, oktatási, gazdasági és művelődési, valamint szervezési, személyi és anyagi feltételeket is, amelyek szavatolói lesznek vagy lehetnek a nemzetiségi törekvéseknek.

A magyarságtudat, az önazonosságjegy vállalása és a nemzeti magatartásforma szoros kapcsolatban van az általános magyarságképpel, sőt, ez utóbbinak az értékrendje, a szűkebb vagy szélesebb régiók hozzá való pozitív vagy esetleg negatív viszonyulása döntően meghatározhatja az első alakulását, azoknak a mindennapi életben való gyakorlati megvalósulását.

Nemzeti politikusaink zöme általában megfelelkezik a muravidéki magyarság múltjáról, történelméről. Nem tudják, vagy nem akarják megérteni, hogy a nemes célokért való nemzetiségi küzdelemben miért jelentkeznek lépten-nyomon a kudarckok, s miért lesz a muravidéki magyarság a valóságban főleg csak politikai statisztikai adat, de lelki-szellemi tudatvilágában erősen érzékeny, szorongó és bátortalan: közömbös társadalmi részelem. A több évtizedes kisebbségi sors – az első világháború után is –, a kiszolgáltatottság és a mellőzöttség, de úgy is mondhatnánk, hogy az üldözés kialakította e kis létszámú etnikai csoportban azt a lelki, szellemi szorongásfélelmet (trahomát), a túlzott „struccpolitikai” hozzáállást, amelyeket nem lehet egykönnyen máról holnapra csak úgy megszüntetni, feloldani, megváltoztatni még egy emberségesnek és igazságosnak elfogadható nemzetiségi politikával sem, amely talán húsz éve megvalósul a Szlovén Köztársaságban.

Jó ideje végzek a muravidéki magyarság körében különböző szociálpolitikai, nyelvészociológiai, élő nyelvi, dialektológiai, onomasztikai, néprajzi és nevelési-oktatási vonatkozású kutatómunkát. Ezek tanúságait idézem szemléltető anyagként, hogy állításaimat érthetőbbé és világosabbá tegyem. Talán 5–6 éve végeztem egy fölmérést arról, hogy Szlovéniában hányan tanulják kötelezően vagy fakultatív módon a magyar nyelvet a kétnyelvű óvodáktól egészen az egyetemekig. A szám meglepő és kielégítő. Kikerekítve 2300, vagyis egynegyede az itt élő magyarságnak. Persze e számban benne vannak a kétnyelvű területen kötelezően tanuló általános és középiskolai diákok is, meg a más nemzetű tanulók is. Mindebből arra lehetne következtetni, hogy a törvénnyel biztosított magyar nyelv egyenjogúsága a mindennapok nyelvhasználatában is hasonló arányban érvényesül. Ez lenne a logikus. De nem így van. Sajnos. Azt tapasztaljuk, hogy a magyar nyelv használatának köre leszűkül néhány intézmény, szervezet és csoport ügyintézési és oktatási területére. A homogén (magyar) közösségek nyelvhasználatában még a magyar a domináló, de a heterogén (szlovén–magyar, magyar–horvát stb.) csoportokéban már a többségi szlovén nyelv érvényesül inkább szinte minden szituációban. Fel kell, vagy fel kellene tenni a kérdést, hol történtek a hibák, a mulasztások, hogy ez ma a reális nyelvhasználat vagy -állapot nálunk. Az okok sok mindenben keresethők szubjektív vagy objektív vonatkozásban. Közülük most csak azokra a hatástényhordozókra utalok, amelyek közvetlen érintik a témánkat, a magyarságtudat alaku-

lását. Például a muravidéki magyarság több évtizedes történelme során természetesen kialakult vagy mesterségesen rákényszerített magatartásformák megkövült jelenléte, a többségi nemzet viszonyulása a kisebbségi magyarsággal szemben az elmúlt 75 év alatt, s végül az anyanemzet törődése, azaz nem törődése a határain kívül élő, kisebbségi életvitelbe kényszerült, magára hagyott magyarság „elismerését” illetően. E gondolatköröket külön problématerületekre lehetne bontani, de erre most nincs lehetőség.

A magyarságtudat alakulásának a kérdése a szlovéniai magyarság körében szoros összefüggésben van még az anyanyelv (magyar nyelv) használatával is, annak alakulásával. Ez év májusában fejeztem be egy tanulmányrészletet, amelyben a vegyes házasságokon belüli (magyar–szlovén, magyar–horvát, magyar–egyéb) anyanyelvhasználatot vizsgálom a családon belül, a munkahelyeken és a mindennapi életben. A feldolgozás részletesen tárgyalja a magyar nyelv használatának különböző területein megvalósuló kapcsolatrendszereket a munkahelyi ügyintézésről, a vásárlástól egészen a szórakozásig. Az információk közlésében külön alkotnak véleményt a szülők, az apák, az anyák és a gyerekek. A feldolgozandó korpusz 4784 adat. Összesen 184 személy: 100 felnőtt és 84 gyermek.

A fölmérésben a nyelv és névhasználat mellett a nemzetiségi hovatartozás hivatalos bejegyzését, vállalását és az anyanyelvűség kérdését is vizsgálom. S itt derül ki, hogy nagyon sok magyar szülő, de még azok gyermekei sem fogadják el a magyar nemzetiséget. Érdekes vagy inkább szomorú, hogy a magyar férfiak és a szlovén feleségek családon belüli nyelvhasználatában főleg a szlovén nyelv érvényesül. Ez még fokozottabban jelentkezik az iskolákban, a munkahelyeken és másutt. Nagyon sok muravidéki magyart még nyilvántartunk, mint a nemzetiség tagját, anyanyelvét, ha nem is felejtette el, de már alig vagy nem beszél. Aggasztó tényként rögzítettük, hogy a magyar apák és a szlovén anyák házasságában született gyermekek nemzeti hovatartozásának hivatalos bejegyzésekor csak 6,25% fogadta el a magyar nemzetiséget. Ez már a szülői tudatra vallhat, vagy esetleg egyéb egzisztenciális megfontolásra is utalhat. A vegyes házasságokban született és élő gyermekek nyelvhasználatát, illetőleg magyarságtudatát lényegesen befolyásolja a környezet, a szülők ismerősei, barátai, a látogatók, de elsődlegesen a szülők értékszemlélete és -viszonya a magyar nyelv és nép iránt, valamint a humánus és egészséges „felnőttmagatartás” az egész kétnyelvű társadalmunkban.

A magyarságtudat természetes kialakulása vagy irányított kialakítása és főleg megőrzése szinte fölösleges kísérlet a magyar nyelv használatának a társadalmasítása nélkül. A Muravidéken élő őshonos magyarok és szlovének közös történelmük során jóformán békésen éltek az első világháborúig, s ami furcsa, a szlovénok úgy-ahogy megtanultak még magyarul is. Csak Trianon után mérgesedett el közöttük a viszony. A különböző érdekeltségű politikáknak sikerült szembeállítani őket, elvetve a gyűlöletet, a lenézés és a pártoskodás csíráit. Nehéz, vagy talán lehetetlen csak neveléssel, ráhatással és politikai frázisokkal megszerettetni, értékeltetni, vonzóvá és érdekeltté tenni a magyarságeszmét, a magyarságképet, vagyis magát a magyarságot Európa e területén, amikor az évtizedekig kívül esett az érdeklődés, az érdekeltség és az értékelés igényköreitől. Sajnos a nemzetiségtudatot nem lehet csupán érzelmi alapon, szép szövegekkel megtartani. Nem elég hozzá csak a családi nevelés. Párosul az az igazi demokratikus viszonyokkal és lehetőségekkel, de függvénye a gazdasági jólétnek és a műszaki fejlettségnek is. Az igazat megvallva eddig gyermekeinknek, fiataljainknak nem állíthattuk példaképül az anyaország politikáját, gazdaságát, műszaki fejlettségét.

Nincs szándékomban bírálni az anyanemzet több évtizedes nemzetiségi politikáját a saját országán belül és a határon túl, de mulasztásai e téren megpecsételték a nemzetiségek (kisebbségek) életét, jövőjét. Ez a fajta politikai viszonyulás jóvátehetetlen és pótolhatatlan hátrányok és károk előidézője, sőt megalapozója és rombolója lett a szomszédos országokban élő magyarság identitásának. Most hiába próbáljuk bevezetni a korszerű változásokat társadalmunkban, például a leíró szlovén nyelv tanítását a rábavidéki szlovén iskolákba, ha az ott élő őslakos szlovénekkal tudatosan „elfelejtettük” anyanyelvüket, akik viszont tökéletesen beszélnek a kötelező államnyelvet, a magyart. De hasonló a helyzet a muravidéki tiszta magyar vagy vegyes házasságokban született gyermekek nyelvhasználatával kapcsolatban is, ha otthon, az iskolában, a munkahelyeken, a játszótérekben és szórakozáskor általában szlovén nyelvű hatásszemplélet és viszonyulás éri őket. Így tapasztaljuk aztán lépten-nyomon, hogy az óvodás, az általános iskolás magyar gyermekeink egymás között is szlovénul társalognak. Ugyanezt elmondhatjuk a középiskolások, az egyetemisták és az értelmiségiek esetében is.

Leszögezhetjük tehát az annyiszor megállapított tényt, hogy a nemzet tudat, esetünkben a magyarságtudat kialakulásának számos jelentős

külső tényezője van, amelyek társadalmi, anyagi és személyi bázisúak, függvényűek ugyan, de a magyarságtudat gondja nagyban függ az adott etnikai csoport identitástudatának vállalásától is.

Ha a murántúli magyarság önérdékképviselési és -védelmi viszonyulásában továbbra is bomlasztóan hatnak az alábbi elemek: az idegen nyelvi hatások, az anyanyelv használatának háttérbe szorítása a többségi nyelvvel vagy nyelvekkel szemben az élet minden megnyilvánulásában, a magyaros névhasználat közömbös elhanyagolása, a saját népéhez, fajtájához – a 15 millió magyarhoz – való érzelmi kötődésének és vállalásának görcsös-konok ragaszkodásihiánya, a többségi (uralkodó) nemzet tisztességes nemzetiségi politikájának csak papíron való gyakorlása, oktatási, művelődési kreativitásának bárminemű visszafejlesztése, gazdasági-területi elmaradottságának fel nem számolása, az anyanemzetével való kapcsolattartásának társadalmi, gazdasági, kulturális hanyatlása és a szellemi, anyagi javak kölcsönös áramlásának a befagyasztása, akkor az utókor jogosan vádolja, és ítéli el azokat, akik a muravidéki magyarság gyors, szégyenletes és végzetes asszimilációját elősegítették, mert nem tették meg emberi és nemzeti kötelességüket!

Oblikovanje madžarske zavesti v večjezičnem okolju

Nekdanje in nove peregrinacije – Madžari v inozemstvu, inozemski
Madžari

Avtor razmišlja o oblikovanju madžarske zavesti pri prekmurski madžarski manjšini, osvetli nekatere žgoče točke, postavlja s tem povezana bistvena, temeljna vprašanja, med drugim o vlogi rabe materinščine v vsakdanjem življenju, o mešanih zakonih, o odnosu matičnega naroda do manjšine, o sožitju z večinskim narodom in narodnostni politiki, ki določajo oblikovanje in prihodnost madžarske zavesti, podobno o Madžarih, jezik, kulturo in obnašanje vzorce v vsakdanji praksi. Opozarja na to, da zgolj teoretično obstajanje posebnih manjšinskih pravic in s tem v zvezi nezadostno ukrepanje pristojnih pomeni neizogibno asimilacijo skupnosti.

RUDA GÁBOR

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület
Pilisvörösvár

„Honnan jövünk? Kik vagyunk? Hová megyünk?”⁸

Adalékok az 50 éves muravidéki kétnyelvű oktatási modellhez

A muravidéki kétnyelvű oktatás története két korszakra osztható. Az 1959-től 1991-ig tartó pártállami érára („Honnan jövünk?”) és az ezt követő, önálló és demokratikus Szlovénia időszakára („Kik vagyunk?”). Kitekintésként mérlegelhetjük, hogy milyen lehetőségek közül választhat a Muravidék kétnyelvű területének lakossága („Hová megyünk?”). A muravidéki kétnyelvű oktatási és nevelési modellt – a deklarációk szerint – azért hozták létre, hogy biztosítsák a muravidéki magyar kisebbség megmaradását. Kiderült azonban, hogy a magyar népesség folyamatos csökkenésének egyik oka a kétnyelvű modell hiányosságaiban keresendő. Ha a magyar kisebbség beletörődik ebbe a helyzetbe (és a szlovén többség tétlenül szemléli ezt – ide sorolhatók talán még az identitásváltás küszöbén állók is) –, akkor a magyar kisebbség létszámának további gyors csökkenése várható. A szlovéniai magyarok számának alakulása a Szlovén Statisztikai Hivatal adatai szerint: 1981-ben 9496 fő, 1991-ben 8503 fő (-10,46% az 1981-es népszámlálás adataihoz képest), 2002-ben 6243 fő (-26,58% az 1991-es népszámláláshoz képest). Előrebecslések szerint (HABLICSEK 2004: 77) 2011-ben 4429 személy vallja magát magyar nemzetiségűnek Szlovéniában (-29,06% 2002. évhez képest, (1. táblázat). A kétnyelvű oktatás elvi megalapozása és a kialakult gyakorlat között kezdettől fogva ellentmondások voltak tapasztalhatók, amelyek időnként különböző ellenkezésekhez vezettek.

1. Előzmények

1. 1. Elvi alapok: a kommunista párt meghatározó szerepe

„Az 1945 után létrejött Jugoszlávia államberendezésének és működésének meghatározó tényezője a Jugoszláv Kommunista Párt (később Ju-

⁸ Utalás PAUL GAUGUIN végrendeletként is értelmezett híres festményére (1897).

goszláv Kommunista Szövetség) volt. Alkotmányban rögzített szerepe döntő befolyással volt az állampolitika meghatározására valamennyi tevékenység terén, a gazdaságtól kezdve a kultúra alakításáig. A pártállam, valamint az állampárt politikai uralma ugyan ingamozgást mutatott a hatalom monopóliumán alapuló teljes totalitarizmustól (diktatúrától) a pszeudo-liberalizmusig – lényege azonban nem változott: ahhoz a célhoz igazodott, hogy a kommunista eszmeiség döntően kell, hogy meghatározza a politikai viszonyokat, a politikai tudatot és a politikai közvéleményt. (...) Jugoszláviában voltak közviták (az alkotmány- és törvénytervezetetről) és voltak különböző »követelések« is. Valamennyit azonban a párt vagy az őt kiszolgáló szervezetek szervezték. Ebből kifolyólag mindig csak azzal az eredménnyel járhatott, amit már jóval minden »alulról jövő« vita és követelés előtt elvárt és megkövetelt a pártoligarchia akarata. (...) Nincs rá eset, hogy alulról, a társadalom különböző szféráiból, rétegeiből érkeztek volna olyan csoportos és szervezett megmozdulások, követelések, amelyek előzőleg ne hangzottak volna el a párt első embere vagy a pártelnökség tagjai szájából» (MIRNICS 1999).

A nép (pláne a nemzeti kisebbség) tehát (általában) azt akarta, azt hangoztatta, amit előzőleg az adott pártfunkcionáriusok a szájába adtak. Különösen érvényes ez azokra az országrészekre, régiókra, ahol alacsony a lakosság képzettségi szintje, amilyen a muravidéki magyar lakosságé is (volt). Ugyanakkor „a kisebbségek helyzete, viszonya a többséghez és az anyaországhoz (...) Szlovéniában is (bel)biztonság kérdése volt» (ARDAY 2008: 5). Csak óvatos elnyomás, beolvadás pedig csak a „természetes asszimiláció» útján volt megengedett.

1. 2. Automatizmus

Milyen jövőt szánt a párt a kisebbségeknek? „Ahhoz, hogy érvényt szerezzenek az »eszménnyé« nyilvánított jövőképek, szükséges volt a meglévő nemzeti azonosságtudat folytonos üldözése és rombolása, mindenekelőtt a nemzeti tartalmaknak a nemzeti nyelvről való leválasztása. A Jugoszláviát alkotó nemzeteknek teljes egészében, a nemzeti kisebbségeknek pedig részben engedélyezték anyanyelvük használatát nemzeti tartalmak nélkül, azzal a távlati elvárással, hogy idővel úgyis megtörik a hozzájuk fűződő ragaszkodás» (MIRNICS 1999).

Gyakran hallani, hogy a kisebbség nem tud élni a jogaival. Erre a szerepre nem is készítették fel a kisebbséghez tartozókat, mivel a pártállam „úgyis minden jogot a nemzetközi mércéknél magasabb szinten alkotott meg, és igyekszik érvényt szerezni neki. Ennek következtében minden önszerveződés szükségtelenné válik. A mindenható állam és a kommunista elvtársak mindent jobban tudnak, mint maga a kisebbség” (MIRNICS 1999).

A nemzetiségi kérdéshez kapcsolódó automatizmus a volt kelet-európai „szocialista” országok (pártállamok) felfogása (irányelve), miszerint a nemzetiségi kérdést a szocialista társadalom már megoldotta, illetve a nemzeti kisebbségek problémái automatikusan megoldódnak a szocialista társadalom keretein belül, „mégpedig az etnikai határvonalak elmosódásával, a kisebbségi közösségek beolvadásával a többségi társadalomba. A partikuláris identitásokat tehát [az automatizmus – RUDA GÁBOR] nem megőrzendő értékeknek, hanem elhalásra ítélt formációknak tartotta, és csak a legszükségesebb – oktatási, művelődési – igények kielégítését tette lehetővé – miközben folyamatosan fenntartotta az előzőeken nemzetiségpolitika látszatát, a teljes egyenjogúság permanens deklarálását” (DOBOS 2006). Ennek szellemében kezdték meg az 50-es évek végén és a 60-as évek elején a nemzetiségi iskolák átalakítását kétnyelvű iskolákká (egyre több tantárgy tanítását az államnyelven), amely a szocialista társadalom követelményeinek jobban megfelelő iskolatípust jelent.

1. 3. Első lépések az oktatás kétnyelvűsítésére

A Muravidéken már az 50-es évek közepén bevezették két természettudományos tárgy szlovén nyelvű oktatását a magyar iskolákban (tagozatokon) (SZÉKELY 2008: 78). A jugoszláv példa átgűrűzött Szlovákiára is, ahol viszont egyes magyar nemzetiségű pártvezetők ellenállásába ütközött (CSICSAY 2002).

1. 4. A kétnyelvű oktatás bevezetése

A speciális („hipp-hopp”, azaz a nyelveket egy tanítási órán belül is váltogató) modellt bevezetésére az 1959/60-as tanévben került sor, nem végleges megoldásként, hanem ideiglenes, kísérleti jelleggel, a funkcionális kétnyelvűség megvalósításának érdekében, a Jugoszláv Kommunista Szövetség Központi Vezetősége Végrehajtó Bizottságának a nem-

zeti kisebbségekről szóló 1959. március 24-i határozata eszmei-politikai irányelveire hivatkozva (VARGA SÁNDOR 2005: 34–35; vö. HAJÓS 1985: 32; vö. REHÁK 1967: 428–429). A határozat viszont konkrétan nem utasít, csak megállapítja, hogy „igen jó eredménnyel járt a különböző tannyelvű párhuzamos tagozatok megszervezése közös iskolák keretében. Ahol megvannak rá a feltételek, még egy lépéssel tovább kell menni a kétnyelvű tanítás megszervezésében...” (REHÁK 1967: 434). E határozat szerint az állam „minden nemzetiséggel szemben azonos állásfoglalást tanúsít” (VARGA SÁNDOR 2005: 35), mégis kialakult egy nem azonos bánásmód: a szlovéniai olasz nemzetiségi iskolák megmaradtak, csak a Muravidéken vezették be a kétnyelvű oktatást, amelyet a szlovén képviselőházban 1962. április 9-én elfogadott, A kétnyelvű iskolákról és a nemzeti iskolákról szóló törvény szabályozott.

1. 5. Petíciók a kétnyelvű oktatás ellen

Már az 1959-es bevezetésnél is meg kellett győzni (főleg) a (szlovén) szülőket (OREŠNIK 1978: 50; vö. RUDA 2002a: 71) ennek az oktatási modellnek a helyességéről, „a kommunista elvtársak mindent jobban tudnak” (lásd fent) irányelv szerint. Számos szlovén szülő azonban később úgy látta, hogy a magyar nyelv kényszerű tanulása és a számos szakmai hiányosság hátrányos helyzetbe hozza gyermekét, és egyáltalán, a kétnyelvű oktatást a megkérdésük és beleegyezésük nélkül vezették be (BENCE 2002: 102). 1968-ban Lendva Községben 681 szülő írta alá a kétnyelvű oktatás elleni beadványt (SZÉKELY 2008: 81). VARGA SÁNDOR közlése szerint a szlovén alkotmánybíróság 1971-ben döntött. „A tárgyaláson a muravidéki magyaroknak lényegében semmilyen feladatuk nem volt (...) a párt, a szocialista szövetség, a különböző tudományos intézetek, a képviselőház szakemberei hosszasan kifejtették a véleményüket. (...) az ügy nyert, de (...) éppen hogy csak nyert...” (VARGA SÁNDOR 2005: 82–83), mert a bíróságon belül öten voltak mellette, négyen ellene. A kezdeményezők ezután a szövetségi alkotmánybírósághoz fordultak, ismét sikertelenül (VARGA SÁNDOR 2005: 84.; vö. BENCE 2002: 102). A petíció következtében „azonban a hatalom meghátrált, s olyan engedményeket tett, amelyek a kétnyelvű iskolamodell lassú, de következetes leépülését idézték elő” (BENCE 2002: 102). Azaz a szlovén nyelv dominanciája egyre inkább fokozódott.

1996-ban szlovén oldalról volt egy újabb, ismét eredménytelen petíció a kétnyelvű oktatás ellen (SZÉKELY 2008: 84; vö. RUDA 2002b: 152). Magyar részről viszont idáig nem tudunk kritikáról, pláne nem alulról jövőről.

1. 6. Az oktatás helyzete a 70-es és a 80-as években

Idézzünk egy felülről jövő bírálatot: „1978-ban (...) az oktatás kérdését alaposan megtárgyaltuk. Akkor megállapítottuk, hogy ha a nemzetiségi kétnyelvű oktatást magasabb anyanyelvi szinten akarjuk végezni, képzetebb oktatói gárda szükséges. (...) A társadalomnak olyan kétnyelvű káder-oktatási feltételeket kellene teremtenie, amelyek biztosítják az oktatás magasabb szintre emelkedését. Ettől még messze vagyunk” – emlékszik vissza VARGA SÁNDOR a 70-es évekre (SZÉKELY 2008: 151–152).

1981-ben a lendvai kétnyelvű középiskola megnyitása teljessé tette a kétnyelvű közoktatási rendszert.

1984-ben a ljubljanei Etnikai Kutatóintézet és a budapesti Állami Gorkij Könyvtár (ma: Országos Idegennyelvű Könyvtár) nemzetiségi kutatócsoportja egy egyedülálló, komplex vizsgálatot folytatott 5-5 szlovéniai, illetve magyarországi kutató részvételével a magyarlakta muravidéki Dobronakon és a szlovének lakta, rábavidéki Felsőszölnökön (ARDAY-JOÓ-TARJÁN 1987). Ez a kutatás már tudományos szinten fogalmazta meg a kétnyelvű modell hiányosságait, de a döntéshozók lényegében figyelmen kívül hagyták ezeket a kutatási eredményeket.

1. 7. A pártállam végső évei

A lendvai magyar vezetés bírálatának erősödését tapasztalhatjuk: „Ha az alkotmányt és a jelenlegi helyzetet összevetem, nagyon nagy űrt látok. Erről mi az utóbbi 10-15 év valamennyi oktatásügyi miniszterét tájékoztattuk, de nem sokat tettek” – nyilatkozik VARGA SÁNDOR 1990-ben, Szlovénia önállósulásának előestéjén (SZÉKELY 2008: 152).

2. A jelenlegi helyzet

A kétnyelvű oktatási modell hiányosságai megmaradtak Szlovénia 1991-es függetlenné válása⁹ után is, a kritika pedig – a pártállami diktatúra

⁹ Június 25. a szlovén állam ünnepe, a függetlenség 1991-es kikiáltásának emléknapja. December 26. a függetlenség napja, az 1990-es, függetlenségről tartott népszavazás eredményhirdetésének emléknapja.

megszűnésével – fokozódott. VARGA JÓZSEF 1996-ban a kétnyelvű oktatás csődjéről ír (VARGA JÓZSEF 2002: 63), alapos megreformálást, újraértékelést sürget: „Alapjaiban kell megváltoztatni azokat a megközelítési elveket, amelyeket az induláskor még biztató következmények értelmében fogalmaztunk, és fogadtunk el a különböző szakmai-módszertani és nemzetiségi-politikai írásokban. Hozzáértő elméleti és gyakorlati szakemberek bevonásával kell reális kétnyelvű oktatási rendszert kidolgoznunk!” (VARGA JÓZSEF 2002: 64). 13 év telt el azóta...

2. 1. A legújabb kutatások

BARTHA CSILLÁNAK a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézettel 2001 és 2004 között végzett szociolingvisztikai kutatásából nyilvánvalóvá vált, hogy nyelvcseré zajlik a muravidéki magyar közösségben (BARTHA 2007: 110).

ELIZABETA BERNJAK beszámol a 2004–2006 közötti, a magyar nyelv tudásának és használatának felmérése és a kétnyelvű modell értékelése érdekében végzett kutatásokról (BERNJAK 2007: 114–129). Megállapítja, hogy a nyelvhasználathoz való jog csak akkor érvényesíthető, „ha azok a funkciók, nyelvhasználati szinterek, regiszterek, amelyek nem visszaszorultak, hanem létre sem jöhettek, minél teljesebben kiépülhetnek” (BERNJAK 2007: 128).

KOLLÁTH ANNA szerint fontos azoknak az ellentmondásoknak a feltárása, amelyek „a hibátlannak tűnő elmélet (az elfogadott elvek) és a gyakorlat (tényleges megvalósulás) között feszülnek (KOLLÁTH 2005: 241; 2007a: 113). Abszurdum, „hogy a magyar anyanyelv megmaradása érdekében egy alapvetően elhibázott iskolatípushoz kell ragaszkodni...” (KOLLÁTH 2007: 138).

GASPARICS JUDIT az anyanyelvi kompetenciáról készített felmérést lendvai diákok körében. Ebből a felmérésből látszik, „hogy a lányok nagyon szépen fogalmaznak magyarul (...) A fiúk röviden, sokszor egy-két szavas mondatban válaszolnak. Néhányan üresen hagyták a párt...” (RUDA 2007: 102).

3. Jövőkép

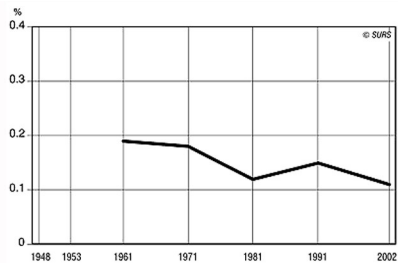
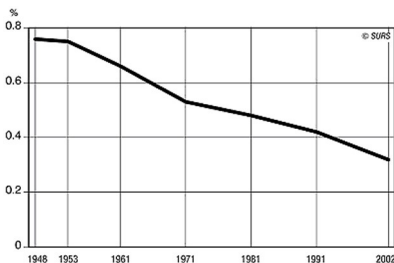
A nyelvcseré folyamata megfelelő programokkal lassítható, és felépíthető egy revitalizációs stratégia (BARTHA 2007: 112). Az identitás-meg-

őrzésben (amelynek része az anyanyelv is) „az anyanyelv oktatása játssza a legfontosabb szerepet. (...) hatékony nyelvstratégiát kidolgozni és következetesen alkalmazni (ennek legfontosabb eleme az anyanyelv megtartása, a nyelvviszasszorulás, a nyelvvesztés/nyelvcsera megállítása, s ha lehet, visszafordítása) csak a többség és a kisebbség aktív párbeszédével, valamint a szocializáció összes lehetséges színterének (a család, az iskola, a munkahely, a társadalom) harmonikus kölcsönhatásával lehet (KOLLÁTH 2007: 142). Így széleskörűen tudatosítani kellene – főként szlovéniai körökben – azt is, hogy a magyar nemzeti kisebbség beolvadásával nemcsak a magyar nyelvet, a magyar kultúrát, hanem Szlovéniát is veszteség éri (RUDA 2002: 4–5; vö. Ó RIAGÁIN 1998). Szlovénia kulturális sokszínűsége is végzetesen sérül, ha elveszti (ráadásul nagyobbik) nemzeti kisebbségét.

A folyamatos borúlátás, annak hangoztatása, hogy a nyelvvesztés már visszafordíthatatlan folyamat, nem kedvez semmilyen revitalizációs program esélyeinek sem. Ha figyelembe vesszük, hogy „500 beszélő még esélyt ad egy nyelvnek a kihalás elkerülésére” (KOZMÁCS 2007: 137), akkor a muravidéki magyar nyelv helyzete távolról sem reménytelen, nagyon is feloldható lenne a fent említett abszurd állapot. Számos elemzésre méltó, adott esetben követendő példa lenne, legközelebbi a szlovéniai olaszok oktatásszervezése. (A szlovéniai olaszok száma sokkal kevésbé csökken, mint a muravidéki magyaroké, pontosabban hol csökken, hol növekszik – 1. táblázat, 1–2. ábra.) Továbbmenve, figyelemre méltó az olaszországi és a finnországi kisebbségi oktatás (GYÓRI Sz. 1999), és általában a finn iskolarendszer (KOZMÁCS 2007a). Gondolkozni kellene egy módosított, többértékű kétnyelvű oktatási modell kidolgozásán (RUDA 2002a, 2002b), mert egyértelművé vált, hogy a modellen belül „differenciált stratégiákra van szükség” (BERNJAK 2007). A kétnyelvű modellt nem elszigetelten kellene vizsgálni, hanem nagyobb mértékben kellene figyelembe venni a fejlődésben lévő határmenti kapcsolatokat, építve az azokban meglévő lehetőségekre. GASPÁRICS JUDIT konkrét elképzeléseket vázol a Lendva–Lenti együttműködést illetően (RUDA 2007: 103–104). Ezeket mindenképpen be kellene vonni a modell jövőjére vonatkozó tervekbe. A kétnyelvű modell eddigi alakulásából ugyanis az a sejtés fogalmazható meg, hogy szélesebb körű nemzetközi összefogásra építő módosítás nélkül egyre kevésbé lesz alkalmas vállalt feladata, a funkcionális kétnyelvűség elérésének teljesítésére.

	magyarok			olaszok		
év	fő	fogyás		fő	fogyás	
1961	10 498			3 072		
1971	9 785	713	6,79%	2 987	85	2,77%
1981	9 496	289	2,95%	2 138	849	28,42%
1991	8 503	993	10,46%	2 959	-821	-38,40%
2002	6 243	2 260	26,58%	2 258	701	23,69%
előrebecslés						
2011	4 429	1 814	29,06%			
2021	3 463	966	21,81%			

1. táblázat: A szlovéniai magyarok és olaszok számának alakulása 1961–2021

1–2. ábra: A szlovéniai magyarok (1948–2002) és olaszok (1961–2002) az összlakosság százalékában

Irodalom

ARDAY LAJOS–JOÓ RUDOLF–TARJÁN GÁBOR szerk. 1987. *Magyarok és szlovének. Együttélésük és együttműködésük a jugoszláv–magyar határ mentén*. Budapest: Állami Gorkij Könyvtár.

ARDAY LAJOS 2008. Előszó. SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN szerk. *Varga Sándor emlékkönyv. Szlovéniai magyar változások a XX. században*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (a továbbiakban MBKKE). 5–7.

BARTHA CSILLA 2007. Kétnyelvűség a Muravidéken. *Muratáj* 2006/1–2, Lendva. 79–113.

- BENCE LAJOS 2002. A kétnyelvű oktatás szlovéniai tapasztalatai. RUDA GÁBOR szerk. *Az iskola mint asszimilációs gépezet / Šola kot asimilacijski mehanizem*. Pilisvörösvár: MBKKE. 98–104.
- BERNJAK, ELIZABETA 2007. A kisebbségi nyelv helyzete a muravidéki kétnyelvű oktatásban. *Muratáj* 2006/1–2, Lendva. 114–129.
- CSICSAY ALAJOS 2002. *Iskolatörténet*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum.
- DOBOS BALÁZS 2006. A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek autonómiája. *Kisebbségkutatás* 2006/3. [http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatasa/kk_2006_03/cikk.php?id=1415]
- GYÖRI SZABÓ RÓBERT 1999. Kisebbségi oktatási rendszerek a példaértékű kisebbségpolitikai gyakorlatú európai államokban – Finnországban és Olaszországban. *Magyar Kisebbség – nemzetpolitikai szemle*. V. évf. 4. (18.) szám – Kisebbségi magyar gazdaságpolitika [<http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&lapid=13&cikk=m990427.html>]
- HABLICSEK LÁSZLÓ 2004. A Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzete és előreszámítása 1991-től 2021-re. HABLICSEK LÁSZLÓ–TÓTH PÁL PÉTER–VERES VALÉR 2004/3. A Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzete és előreszámítása, 1991–2021, Budapest: KSH Népeségtudományi Kutató Intézet Kutatási Jelentései, 78. 25–81. [<http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Kutjelek/KJ78eloresham.pdf>] (utolsó olvasat: 2013. 08. 25.)
- HAJÓS FERENC–VARGA JÓZSEF–VARGA SÁNDOR szerk. 1978. *Nemzeti-ségi politika, nemzetiségi jog*. Lendva: Lendvai és Muraszombati Magyar Nemzetiségi Érdekközösség.
- HAJÓS FERENC 1985. A kétnyelvűség és a nemzetiség. Naptár (Lendva), 1985. 27–36.
- KOLLÁTH ANNA 2005. *Magyarul a Muravidéken*. Maribor: Slavistično društvo Maribor (Zora 39).
- KOLLÁTH ANNA 2007. A muravidéki kétnyelvű oktatás – múlt, jelen és jövő. *Muratáj* 2006/1–2, Lendva. 130–145.
- KOLLÁTH ANNA 2007a: Muravidéki magyar nyelv és nyelvhasználat. RUDA GÁBOR szerk. *Kisebbségek és népcsoportok Európája*. Pilisvörösvár: MBKKE. 113–123.
- KOZMÁCS ISTVÁN 2007. Kis nyelvek – kis népek. RUDA GÁBOR szerk. *Kisebbségek és népcsoportok Európája*. Pilisvörösvár: MBKKE. 133–143.

- KOZMÁCS ISTVÁN 2007a. Finn társadalom – finn oktatás. RUDA GÁBOR szerk. *Kisebbségek és népcsoportok Európája*. Pilisvörösvár: MBKKE. 180–182.
- MIRNICS KÁROLY 1999. A magyar kisebbség ellenzéki magatartása, mint az alakuló civil társadalom tényezője Jugoszláviában. *Magyar Kisebbség – nemzetpolitikai szemle*. V. évf. 1999. 4. (18.) szám – Kisebbségi magyar gazdaságpolitika [<http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=lsz&lapid=13>]
- REHÁK LÁSZLÓ 1967. *A kisebbségek Jugoszláviában*. Újvidék: Forum.
- RUDA GÁBOR 2002. Előszó. RUDA GÁBOR szerk. *Az iskola mint asszimilációs gépezet / Šola kot asimilacijski mehanizem*. Pilisvörösvár: MBKKE. 3–9.
- RUDA GÁBOR 2002a. Gondolatok a szlovéniai Muravidéken alkalmazott kétnyelvű oktatási modellről. RUDA GÁBOR szerk. *Az iskola mint asszimilációs gépezet / Šola kot asimilacijski mehanizem*. Pilisvörösvár: MBKKE. 71–85. *Kétnyelvűség* (Szada) 1998/4. 2–16. *Muratáj* (Lendva) 1998/2. 47–65.
- RUDA GÁBOR 2002b. Vázlat a muravidéki magyar és a rábavidéki szlovén iskolamodellhez. RUDA GÁBOR szerk. *Az iskola mint asszimilációs gépezet / Šola kot asimilacijski mehanizem*. Pilisvörösvár: MBKKE. 149–153.
- RUDA GÁBOR 2007. Nyelvi kompetencia a Muravidéken. Beszélgetés Gasparics Judittal, szlovéniai kutatómunkájáról. *Muravidék* 12–13, Pilisvörösvár. 102–104.
- SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN szerk. 2008. *Varga Sándor emlékkönyv. Szlovéniai magyar változások a XX. században*. Pilisvörösvár: MBKKE.
- VARGA JÓZSEF 2002. Kétnyelvű oktatásunk csödjé?! RUDA GÁBOR szerk. *Az iskola mint asszimilációs gépezet / Šola kot asimilacijski mehanizem*. Pilisvörösvár: MBKKE. 63–66. *Népűjság* (Lendva) 1996. február 15., 22., 29., rendre a 11. oldalon.
- VARGA SÁNDOR 2005. *A muravidéki magyarok sorsa 1920–1985*. Lendva: kézirat. 2005.

Megjelent: KOLLÁTH ANNA szerk. 2009. *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada*. Bielsko-Biala–Budapest–Kansas–Maribor–Praha: Mednarodna založba Oddelka za slovenske jezike in književnosti (Zora 68).

149–158.; *Muravidék* 16, Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 2002. 20–24.

„Od kod prihajamo? Kdo smo? Kam gremo?”

Pojasnila k 50-letnemu dvojezičnemu izobraževalnemu modelu
v Prekmurju

Pomanjkljivosti, ki izhajajo predvsem iz pomembnih razhajanj med teorijo in prakso pred petdesetimi leti po navodilih „od zgoraj” uvedenega dvojezičnega šolstva v Prekmurju, so bile pristojnim znane že od samega začetka. Manjše spremembe, ki so bile sčasoma vnešene v model, so povzročile oddaljevanje od izvirnih ciljev ter povečanje dominantnosti slovenskega jezika. Zamenjava jezika v Prekmurju je povezana s pomanjkljivostmi dvojezičnega modela. Za upočasnitev procesa zamenjave jezika (za njeno ustavitev oziroma obrnitev procesa) je potrebna čimprejšnja temeljita reforma (sprememba) dvojezičnega modela. Ker dosedANJI akterji niso zmogli izpeljati omenjenih reform, je potrebno veliko širše družbeno sodelovanje, ne samo na teoretični, temveč tudi na praktični ravni, v obliki mednarodnih, zlasti obmejnih sodelovanj.

Az egészségről szóló közmondások kontrasztív kutatása

1. Az ekvivalencia fogalma a közmondások összevetésénél

1. 1. A közmondások létrejöttének ellentétén alapuló kutatása olyan nem rokon nyelvek esetében, mint a szlovén, a magyar és a német, a közös, egyedi, hasonló vagy eltérő tulajdonságokra éppúgy rámutathat, mint a világkép univerzális és közös nyelvi hasonlataira, amelyek mind a morfoszintaktikus, mind a tartalmi szerkezetben egyaránt felismerhetők. Az egyik lehetséges összehasonlító módszer a közmondások ideográfiai leírása, vagyis a közmondások jelentésen és struktúrán alapuló ellentmondása. Két vagy három nyelv összehasonlítása egyben kultúránk összehasonlítását is jelenti. Azaz az összehasonlítás a közmondások szociális-kulturális hátterét és konceptuális alapját ugyanúgy megvilágítja, mint az összehasonlító nyelvek azon idioetnikai különlegességeit, amelyek jelentős hatással voltak az interlingvális ekvivalenciára és kongruenciára. A speciális nyelvi különbségeket az érintkező, de nem rokon nyelvek genetikájával és tipológiájával is megmagyarázhatjuk: a szlovén és a német indoeurópai flexiós nyelv, míg a magyar finnugor agglutinatív nyelv. A közmondások nyelvi összevetése tartalmuk és értelmük összehasonlítását jelenti. Ez esetben az ekvivalencia és a kongruencia releváns fogalom.

1. 2. Az ekvivalencia a nyelvi egység jelentésbeli átfedését, a kongruencia pedig a nyelvi egység összetevőinek és morfoszintaktikai struktúrájának átfedését jelenti. Az ekvivalencia szempontjából fontos hangsúlyozni a közmondások konceptuális bázisát (képét), amely a legtöbb esetben konceptuális (kognitív) metafora. A kognitivisták (LAKOFF–JOHNSON 1980, 1981) szerint a mi konceptuális rendszerünk, amelynek keretében gondolkodunk és dolgozunk, lényegében metaforikus. A közmondások értelmezése szempontjából ez ugyanúgy releváns megállapításnak minősül, mint a konceptuális metaforák nyelvi kifejezése: a me-

taforákkal ugyanis egy tapasztalati területet egy másik tapasztalati terület segítségével értünk meg. Több, számunkra fontos konceptus absztraktnak mondható, vagy a saját tapasztalatunkban nem elég világosan határolható el (pl.: az érzelmek), ezért egy másik konceptus (pl.: a tárgy) segítségével érthetjük meg könnyebben őket. Tény, hogy a konceptuális metafora csak részben realizálódik, és a realizált rész konvencionális, vagyis az adott nyelv számára kötelező, egyben lehetővé teszi, hogy a kontrasztív nyelvészet pont azt a részt fedje fel, amellyel megállapítható a nyelvek közötti különbség. A nyelvi ekvivalencia tipológiája szerint (FORGÁCS 2007: 249–268) a következő ekvivalens típusokat különböztethetjük meg: paremiológiai teljes vagy részleges ekvivalencia, nulla ekvivalencia, kvázi ekvivalencia és funkcionális-szemantikai ekvivalencia. Teljes strukturális és szemantikai ekvivalenciáról akkor beszélünk, ha a közmondások jelentése és strukturális modellje fedi egymást, ami azt jelenti, hogy azonos denotatív és konnotatív jelentésük van, emocionális-expresszív értékük egyenlő. Jellemző a tartalom és az azonos forma teljes kongruenciája, alapjuk pedig a konceptuális metafora. A teljes átfedés okai: a közös történelmi-szociális fejlődés, az azonos etikai-morális értékek, a másik nyelv közmondásainak közvetlen átvétele, az átvétel közös forrása egy harmadik nyelv (bibliai, ókori és világirodalmi kulturális elem), pl.: *Der Weg zur Hölle ist mit guten Vorsätzen geflastert. // Pot v pekel je tlakovana z dobrimi nameni. // A pokolhoz vezető út is jó szándékkal van kikövezve.* Az összehasonlítható közmondások nagy részénél részleges ekvivalencia figyelhető meg, vagyis az identikus, rokonértelmű és szintaktikusan átfedett példáknál előfordulhat az összetevők felcserélődése, gyakran megfigyelhető a különböző képi háttér, vagyis kizárólag a képek rendelkeznek azonos alappal. Ez esetben az azonos értelmi területekhez tartozó összetevők tartalmi szerkezete nemcsak részlegesen, hanem teljesen különböző lehet. Ezzel a szemantikai, a funkcionális és a szerkezeti módosítások is kapcsolatba hozhatók. Ezen belül több alcsoportot lehet elkülöníteni. Ezek a következők: a lexikális változatosság, vagyis a strukturális rokon értelműség, a fogalomleírás szinonimája, a hiper–hiponímia fogalma és a stilisztikai változat. Az ellentétes értelmű közmondások legtöbbször az interlingvális részleges ekvivalencia jellemző, amely függ a lexikai változatoktól: az összetevők esetében az azonos szintaktikus modelleknél és a teljes egészében azonos értelmű közmondásoknál

részleges eltérések jelentkezhetnek. Ezek szerint a lexikális különbségek, azaz az összetevőkben a nem teljes átfedések, pl.: a morfológiai módosítások: a német nyelvben a többes szám, a szlovén és a magyar nyelvben az egyes szám (*Ausnahmen bestätigen die Regel. // Izjema potrjuje pravilo. // A kivétel erősíti a szabályt. //*), (*Die Augen sind die Spiegel der Seele. – Oči so ogledalo duše. – A szem a lélek tükré.*); különböző lexémák (*Jabolko ne pade daleč od drevesa. – Az alma nem esik messze a fájától. – Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm. Gut Ding braucht Weile. – Vse potrebuje svoj čas. – A jó munkához idő kell. 'Za dobro delo rabimo čas'*). Az összehasonlítandó nyelvekben a konceptuális alaptól eltérő kép is mutatkozhat, pl.: a német és a szlovén nyelvben „egy kevesebb sikerrel járó helyzet értelmezésénél akár egy kevésbé megkövetelt megoldással kell beérnünk”: *In der Not frisst der Teufel Fliege. // V sili hudič še muhe žre*; a magyar nyelvben egy rosszabb változat is elfogadható, ha nem rendelkezünk ennél jobbal: *Ha ló nincs, jó a számár is. 'Če konja ni, je dober tudi osel.'*

1. 3. A nulla ekvivalencia azt jelenti, hogy a kiinduló nyelvű közmondás interlingvális megfelelője nem közmondás, hanem parafrázis, amelyben elvész a közmondás pragmatikus jelentése. A kvázi ekvivalencia, mint fogalom egyrészt a közmondások olyan interlingvális megfelelését jelenti, ahol a közmondás többé-kevésbé formálisan megegyezik, de jelentése részben különbözik. (*Vorbeugung ist besser als heilen. // Bolje preprečiti kot zdraviti. // Jobb félni, mint megijedni.*) A funkcionális ekvivalencia (jelentésekvivalencia, FORGÁCS 2007: 258) az a típusú ekvivalencia, amelynél a logikai szemantikai alakzat átfedi a közmondások logikai-szemantikai alakját, viszont szerkezeti alapja különböző. (pl.: *Jeder Topf findet seinen Deckel. // Vsak lonec najde svoj pokrov. // Minden zsák megtalálja a foltját.*)

2. Az egészségről szóló közmondások összehasonlító elemzése

2. 1. Az összevetett közmondások esetében a kontrasztivitás kiindulópontja a szemantikai ekvivalencia, amelyet a szemantikai parafrázisok tárnak fel az összehasonlító nyelvekben. Ez mint „tercium comparationis” vonatkozik az interlingvális jelentésbeli átfedésekre, hasonlóságokra és különbségekre. Az adott példa esetében az összehasonlító elemzés

a közmondások ideográfiai módszer szerinti leírásán alapszik. Azaz a közmondások jelentési és szerkezeti összehasonlításán, amely azt jelenti, hogy a közmondásokat különböző jelentésbeli területekre lehet bontani (pl.: közös tulajdonságok, egészség, boldogság). A tematikus csoportok osztályozásával párhuzamosan egy strukturális-szemantikai modell összehasonlítása is folyik, amely feltételezi a közmondás-készlet formai és szemantikai modellezését, továbbá lehetővé teszi a különböző jelentésbeli megfeleltetések és a formális kongruencia megállapítását.

2. 2. Az egészséggel összefüggő, háromnyelvű közmondások összehasonlító elemzése főleg a szlovén és a magyar nyelvű közmondásokban dokumentálható. Az elemzés azokra az adatokra támaszkodik, amelyek a SprichWort ([http://www.sprichwort-plattform.org\(sp/Sprichwort-Plattform\)](http://www.sprichwort-plattform.org(sp/Sprichwort-Plattform))) projekt adatbankjában megtalálhatók. A tematikus csoportból hat kiválasztott közmondásról van szó (a német közmondások a szlovén és a magyar nyelvű megfelelők kiindulópontjai), amelyeknél a fent említett ekvivalenciátípusok valamennyi példája megfigyelhető.

2. 3. A teljes ekvivalencia: a tárgyalt közmondásoknál mindhárom nyelvben azonos a szemantikai, strukturális és lexikális jelentés, azonos alapképre épülnek, azonos a jelentés parafrázisát tartalmazó tercium comparationis is: »a humor vagy nevetés egy meghatározott dolog esetében hozzásegíthet a nehéz szituációk kezeléséhez, vagy ahhoz, hogy jobban érezzük magunkat«: *Lachen ist die beste Medizin. // Smeh je najboljše zdravilo. // A nevetés a legjobb orvosság.* A jelentésleírás 'a dolgok mennyiségére nézve bizonyos visszafogottságot jelent, és gyakran jobb minőséghez vezet': *Weniger ist mehr. // Manj je več. // A kevesebb több.* Ebben az esetben a közmondás alapbázisa LAKOFF értelmezése szerint egy konceptuális metafora variánsa, éspedig A KEVESEBB TÖBB.

2. 4. A részleges ekvivalencia: az összevetett nyelvekben azonos szemantikai megfeleltetés állapítható meg, míg a morfoszintaktikai szerkezet és a konceptuális bázis különböző.

2. 4. 1. Eltérő szintaktikai modell: a kiinduló nyelvi közmondás szintaktikai modellje eltér a szlovén és a magyar nyelvben szereplő elliptikus

szintaktikai modelltől. Ugyanis a két összevetett nyelvben egy explicit állítmány nélküli struktúráról van szó, a szlovén nyelvben fordított szórend is szerepel. Jelentésleírás: 'A jó testi állapot feltétele a mentális cselekedeteknek vagy a lelki erőnek: *In einem gesunder Körper wohnt ein gesunder Gest.* // *Zdrav duh v zdravem telesu.* // *Ép testben ép lélek.*

2. 4. 2. A következő példában észlelhető egy eltérő képmodell a magyar nyelvű közmondásban, amely csak közvetett kapcsolatban van az egészséggel.

Vorbeugen ist besser als heilen. // *Bolje je preprečiti kot zdraviti.* // *Jobb félni, mint megijedni* 'Bolje bati se, kot prestrašiti se'.

2. 4. 3. A harmadik példa különbözik az összetevős szerkezetben:

Allzu viel ist ungesund. // *Preveč še s kruhom ni dobro.* // *Jóbból is megárt a sok.* '

2. 4. 4. Abban az esetben, ha a közmondásnak nincs magyar nyelvű megfelelője, nulla ekvivalenciáról beszélünk, a szlovén nyelvben pedig egy másfajta komponens szerepel, amelyik korlátozza a jelentésmezőt. A jelentésleírás 'a mosoly lehetővé teszi, hogy a nehéz helyzetekben is jól érezzük magunkat': *Lachen ist gesund.* // *Smeh je pol zdravja.* // *A mosoly fél egészség.* //

3. Zárógondolat

Tekintettel arra, hogy a közmondások olyan régiek, mint az emberiség, gondolatviláguk pedig valószínűleg a világ valamennyi nyelvében és kultúrájában fellelhető, állíthatjuk, hogy a közmondás az emberi szükségletek immanens kifejezőeszköze. A közös történelmi és térségi hatások miatt a szlovén és a magyar közmondásokkal foglalkozó tudománynak számos érintkezési pontja van. A német nyelvű területtel szomszédságban élő szlovén és magyar kulturális térség közvetlen földrajzi, kulturális, politikai és gazdasági kapcsolatai évszázadokon keresztül hatással voltak a nyelvekre. Ebben a hármas kapcsolatban a német nyelvnek évszázadokon keresztül presztízs szerepe volt. Az interkulturális és interlingvális hatások, azaz jelen esetben a közmondások átvétele, tükröfordítása, főleg a német nyelvből a szlovénba, illetve a magyarba, min-

dig a nyelvi kapcsolatoktól függ, a legtöbb közmondás ugyanis a német nyelvből került át a szlovén és a magyar nyelvbe. A konvergencia foka az ismertetett közmondások esetében elég magas, épp a közös, német közvetítő nyelv révén, ezért az összehasonlításoknál a német nyelvet választottuk harmadik nyelvnak. A kulturális örökségek, azaz az antik és a keresztény hagyomány a közös szellemi érték a közép-európai kulturális térség valamennyi nyelvében, ez pedig ugyanúgy befolyásolta a közmondások átvételét a szlovén és a magyar nyelvbe, ezek a javak a németből kerültek át. Magas szintű konvergenciát éppen azok a közmondások mutatnak, amelyek a világ kultúrákat átívelő vízióit és interpretációit tartalmazzák: ilyenek a bibliai, a mitológiai és a klasszikus irodalmi eredetű közmondások, továbbá azok a közmondások, amelyek az emberi tapasztalatokra és a mindennapi életre utalnak. A közmondások szemantikailag gyakran fedik egymást, a morfoszintaktikus struktúráknál viszont erősebb vagy gyengébb eltérést mutatnak. A közmondások jelentésbeli és szerkezeti átfedése megmagyarázható a frazeologizációs és konceptualizációs folyamatokkal is. A strukturális szintű különbségek nyelvszerkezettől függőek, mivel az összehasonlító nyelvek különböző genetikai eredetűek, és különböző tipológiához tartoznak. Magas szintű konvergenciára a közmondások azon csoportjai utalnak, amelyek általános erkölcsi tanulságot fejeznek ki. Magas szintű átfedés tapasztalható azoknál a közmondásoknál, amelyeknél a világ nyelvi képe azonos vagy hasonló konceptuális struktúrán alapul, és azon közmondásoknál, amelyek az emberi tevékenységet és a tulajdonságot hasonló módon értelmezik. Abból a feltevésből indulunk ki, hogy a parömiológia visszatükrözi a világészlelést, a világtapasztalatot és a nemzetek történelmét is, emiatt a kultúra nyelvének is nevezhetjük. Ez pedig összhangban van a kognitív nyelvészet alapvető koordinátaival.

Irodalom

- BERNJAK, ELIZABETA 2004. Frazemi s sestavino drevo v slovenskem, madžarskem in nemškem jeziku. JESENŠEK, MARKO ur. *Knjižno in narečno besedoslovje slovenskega jezika*. Maribor: Zora 32. 173–193.
- BURGER, HARALD 2003. *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin.

- ČERNYŠEVA, IRINA I. 1984. Aktuelle Probleme der deutschen Phraseologie. *Deutsch als Fremdsprache*, Heft I. 17–22.
- FABČIČ, MELANIJA 2007. Interkulturelle Aspekte der phraseologischen Äquivalenzbeziehungen im EPHRAS-Korpus.
- JESENŠEK, VIDA–FABČIČ, MELANIJA ur. *Phraseologie kontrastiv und didaktisch: neue Ansätze in der Fremdsprachvermittlung*. Filozofska fakulteta v Mariboru: Zora 47. 271–287.
- FORGÁCS, TAMÁS 2007. *Bevezetés a frazeológiába. A szólás- és közmondáskutatás alapjai*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- FÖLDES CSABA 1990. Zur Äquivalenz ungarischer und deutscher Phraseologismen. *Finnisch-ugrische Forschungen XL*. 169–187.
- FÖLDES CSABA 1996. *Deutsche Phraseologie kontrastiv: Intra- und interlinguale Zugänge*. (= Deutsch im Kontrast 15). Heidelberg. <http://www.sprichwort-plattform.org/sp/Sprichwort-Plattform.htm>
- LAKOFF, GEORGE–JOHNSON, MARK 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago–London.
- LAKOFF, GEORGE–JOHNSON, MARK 1981. Conceptual Metaphor in Everyday Language. *Philosophical Perspectives on Metaphor*. Minneapolis. 286–325.
- RÖHRICH, LUTZ–MIEDER, WOLFGANG 1977. *Sprichwort*. Stuttgart.

Kontrastivna raziskava pregovorov o zdravju

Prispevek obravnava ekvivalenčna razmerja med slovenskimi, nemškimi in madžarskimi pregovori iz podatkovne baze SprichWort. Raziskava je usmerjena na izbrane pregovore iz tematskega polja ZDRAVJE. Za večino protistavljenih pregovorov je značilna delna ekvivalenca, tj. prekrivanje v pomenu ter nekongruentnost v komponentni sestavi in morfosintaktični strukturi.

A szlovén ekvivalens nélküli lexika magyar fordítása

1. A fordításnak többféle definíciója létezik. Ezek közül említsünk meg csak két, homlokegyenest ellentétes definíciót: az egyik szerint minden megnyilatkozást fordításként kell értelmezni, ill. az eszmék, gondolatok szóval vagy más kommunikációs móddal kifejezett pre- (elő)nyilvánítást is; a másik definíció szerint fordítás nem is lehetséges, mivel úgymond lehetetlen más nyelven kifejezni valaki szavainak, gondolatainak a teljeskörű jelentését. A funkcionalista fordítástudomány (NORD 1997) szerint a fordítás interkulturális tevékenység. A forrásnyelvi szöveg nem az első és elsődleges kritériuma a fordító döntéseinek, csupán az egyik információforrás a fordító információforrásai közül.

NIDA a következőképpen definiálja a fordítási tevékenységet: „...a fordító először a forrásnyelvi üzeneteit azok legegyszerűbb és strukturálisan legáttetszőbb formáira bontja, majd ezen a szinten viszi át őket, végül a célnyelvnek arra a szintjére strukturálja át, amely a legjobban megfelel az általa elérni kívánt közönségrétegnek.” Itt tehát már meghatározó jelentősége lesz a nyelven kívüli valóságnak, átlépünk a nyelv és a valóság közötti határon, sokkal inkább a kommunikáció célját vizsgáljuk, és azt, hogy mi van a szöveg mögött. Természetesen ennek a szemléletmódnak a tudatosítása és állandó szem előtt tartása a gyakorlati munkában is nagyon fontos.

2. Jelen dolgozatban abból a definícióból indulunk ki, amely a fordítást úgy értelmezi, mint egy nyelvrendszer / forrásnyelv-rendszer egységeinek átváltását egy célnyelvi-rendszer egységeivé, ill. bizonyos extralingvális tartalmak áthelyezését az egyik nyelvből a másikba (CATFORD 1965: 20; BARHUDAROV 1975:11). A fordításelméletet azon nyelvi elemek áthelyezése (transzpozíció) is foglalkoztatja, amelyek a fordítás folyamatában résztvevő nyelvekben nem közösek. Ezek az elemek lehetnek a lexika vagy a nyelvtani kategóriák részei. A fordításművelet szemszögéből ezt a jelenséget, hivatkozva V. IVIR (1985) fordításelmé-

letről szóló tanulmányaira, formális korreszpondensnek, ill. a jelentésbeli ekvivalens keresésének is nevezhetnénk. A formális korreszpondens az a jelentésbeli vagy nyelvtani elem lehetne, amely megtalálható két, ill. több nyelv rendszerében, és körülbelül ugyanazt a pozíciót foglalja el az adott nyelvekben. A gyakorlati fordító / tolmács számára kihívást, a fordításelmélet számára pedig kimeríthetetlen témakört jelentenek a jelentésbeli megfeleltetések, ill. a fordítási ekvivalenciák különböző fajtái.

3. Mit kell tudnia a fordítónak ahhoz, hogy adekvát módon tudja megfeleltetni a szlovén, ún. lefordíthatatlan szavakat, kifejezéseket? Vagyis mi is a „fordítói kompetencia”? A fordító (tolmács) BELL (1991: 39–42) szerint öt különböző alapismerettel rendelkezik: ismeri a célnyelvet, ismeri a szövegtípust, ismeri a forrásnyelvet, a tárgyat (a valós világot) és ezen túlmenően kontrasztív ismeretei is vannak. A tárgyalt szlovén szavak fordítása szempontjából különösen érdekes a szükséges alapismeretek ötödik pontja, a kontrasztív alapismeretek. A kérdés szorosan összefügg az ekvivalencia-elmélettel, az ekvivalencia fogalmával, amelyet a fordításelmélet központi kérdésének tekinthetünk, hisz komolyan kimondja: a fordításelmélet tárgyát csak az ekvivalens fordítások tanulmányozása és elemzése képezheti (KOMISSZAROV 1980).

3. 1. Mi az, hogy ekvivalens-fordítás? A fordításelmélet különböző módon próbál választ adni a kérdésre az ekvivalencia tényének teljes tagadásától (JAMES S. HOLMES 1988), a „formális” és „dinamikus” ekvivalencia-elméletén keresztül (CATFORD, NIDA) egészen a nyelvi ekvivalencia öt különböző nagyságrendű tényezőként való leírásáig (KOMISSZAROV 1980). Véleményünk szerint akkor járunk el helyesen, ha az említett szlovén lexika szempontjából egy magyarországi fordításelméleti kutató, KLAUDY KINGA (1994: 77) kommunikatív ekvivalencia felfogásából indulunk ki, mert ez a koncepció az ekvivalencia-kutatás eddigi eredményeit figyelembe véve a fordítás három leglényesebb elemét veszi alapul: a fordítás (a) nyelvészeti, (b) pragmatikai és szociolingvisztikai, (c) szövegnyelvészeti aspektusait. Klaudy ekvivalencia-koncepciójának alapja a referenciális, a funkcionális és a kontextuális ekvivalencia. A kommunikatív ekvivalens fordításra háromféle egyenértékűségi viszony jellemző: *referenciális*, *kontextuális* és

funkcionális. Azt a célnyelvi szöveget tekintjük valamely forrásnyelvi szöveg kommunikatív ekvivalensének, mely a referenciális, kontextuális és a funkcionális ekvivalencia követelményeinek egyaránt megfelel.

Mi ezeknek a lényege? A *referenciális* egyenértékűség esetén a célnyelvi szöveg a valóság ugyanazon szeletére vonatkozik (tények, események, jelenségek), mint a forrásnyelvi. A *kontextuális* egyenértékűség akkor áll fenn, ha a célnyelvi mondatok szövegbeli helye megegyezik. Végül *funkcionálisan* akkor egyenértékű a fordítás, ha a célnyelvi szöveg ugyanazt a szerepet tölti be a célnyelvi olvasó számára, mint amilyet a forrásnyelvi szöveg a forrásnyelvi olvasók számára.

3. 2. A jelentésbeli (ill. referenciális) ekvivalenciát akkor alkalmazzuk, amikor a forrásnyelvi szövegben valami „lefordíthatatlanak” minősített elemre bukkanunk. A lefordíthatatlan elemek lehetnek lexikális vagy grammatikai természetűek. A lexikális elemek keretében a fordításelmélet a lokalizmusokat, a tulajdonneveket, a frazeologizmusokat, a szójátékot stb. tartja számon. Egy forrásnyelvi szövegben azokat a lexikális egységeket tekinthetjük lefordíthatatlanoknak, amelyek általában hiányoznak, ill. kimaradnak közép- vagy nem egyszer nagy terjedelmű kétnyelvű szótárokból is, ill. a célnyelv ezeket az egységeket körülírással tudja viszszaadni. A lefordíthatatlan nyelvtani elemek alatt azokat a nyelvtani kategóriákat értjük, amelyek az egyik nyelvben léteznek, a másokban viszont nem (pl. a szlovénban a duális, az igeaspektus, a nem, a magyarban a névelő stb.). Ezen kívül megkülönböztethető még egy harmadik reláció is, éspedig a két nyelvben létező kategóriák eltérő kifejezése. Nyilvánvaló, hogy amit a szlovén nyelvű forrásszöveg a birtokos személyes névmások, birtokos jelzők (*moja hiša*, *Petrova hiša*) használatával ér el, azt a magyar a birtokos személyjelek és az igeragozás toldalékaival adhatja vissza.

3. 3. A „lefordíthatatlan” fordításának problémája a fordítási szakirodalom egyik izgalmas kérdése. Egy forrásnyelvi kulturális hagyomány civilizációs elemeit szükségszerűen bele kell szőni a célnyelvi kulturális hagyomány megadott formájába. SZ. VLAHOV és SZ. FLORIN (1980: 51–69) nevéhez fűződik a nyelvi reália terminus, a szlovénban elsősorban a lokalizmus variáns honosodott meg a lefordíthatatlan elemek megnevezésére, a lexikológia az ekvivalens nélküli lexika terminust alkalmazza

(ZGUSTA 1991), ezenkívül ezen entitás megnevezésére megemlíthetjük még az egzotizmust, a barbarizmust, az etnografizmust és még néhány kevésbé használt terminust is. Minden bizonnyal olyan szavakról van szó, amelyek jellemzők egy nemzet életére, kultúrájára, szokásaira, társadalmi és politikai fejlődésére, amelyeknek általában nincs megfelelője egy másik nyelvben, jóllehet idővel internacionalizmussá válhatnak. A nyelvi reáliák egy mű nemzeti és történelmi jellege megteremtésének is fő eszközei.

Olyan reáliákra érdemes tehát figyelni, amelyek az egyik nép kultúrájára jellemzőek, a másik népnél pedig nem ismertek, és megnevezésük is hiányzik az adott nyelven. Ilyenkor olyan ekvivalens nélküli lexikával áll szemben a fordító, amely a célnyelvi olvasók számára teljes átalakítás vagy kommentálás nélkül érthetetlen maradna, pl. a szlovén *avba*, *peča*, *matevž*. A fordításnál nem csak a nyelvi reáliákra kell összpontosítani a figyelmet, hanem a kifejezetten extralingvális reáliákra is, főleg a műfordítás esetében nagy mennyiségű lábjegyzetre van szükség az olvasónak a megértésük biztosításához. Megemlítendő például a történelmi jellegű extralingvális reáliacsoport, mert nem valószínű, hogy minden magyar, ill. német vagy angol stb. olvasó tudja, ki volt pl. *KURENT*, *ERAZEM PREDJAMSKI*, *MARTIN KRPAN*, *SOKOLI* stb.

A lexikográfusok az ekvivalens nélküli lexika kérdéskörét az explinatorikus ekvivalens, ill. magyarázó megfeleltetéssel oldják meg (ZGUSTA 1991: 301–2). A szótártípustól függően a magyarázat lehet minimális vagy enciklopédikus. A címszó az adott ekvivalens nélküli szót illetően ad ugyan bizonyos információt és magyarázatot, de a fordítónak nem nyújt megfelelő megoldást. A szlovén ekvivalens nélküli lexikával lexikológiai szempontból K. ZAKRAJŠEK (1991) foglalkozik. Véleménye szerint az ilyen lexémák esetében sokkal nehezebb a pragmatikai szintű, mint a referenciális / jelentésebeli szintű átváltás.

3. 4. Azok a fordításelemzések, amelyek két nyelv kategóriáinak az összevetésére irányulnak, gyakran nagy hangsúlyt fektetnek az ilyen típusú fordítási ekvivalenciákra, ill. lokalizmusokra. Ezek ugyanis a nemzeti és történelmi kolorit legkiemelkedőbb hordozói (VLAHOV–FLORIN 1980), és áthelyezésük egy másik nyelvbe megköveteli a kevésbé, ill. ismeretlen elemek implantációját a célnyelvbe. Olyan elemekről van szó, amelyek kapcsolatot teremtenek egy bizonyos szöveg és a „hazai”

olvasó között, amelyek az irodalmi művet »meghonosítani« hivatottak, és az olvasó mindennapi környezetének, ill. a kollektív történelmi és civilizációs tudatnak a részei. Az, ami a hazai olvasó számára ismert, a célnyelvi fordításban szinte teljesen idegen. Másrészt a fordítónak meg kell őriznie az eredeti szöveg színezetét, legalább bizonyos árnyalatát, és így a fordítás befogadójának bizonyos kapcsolatot kell létesítenie az eredeti szöveggel, ill. a forrásnyelvi kultúrával és irodalommal.

Az ekvivalens nélküli lexika fordítására, ill. ennek a célnyelvbe való átültetésére nagy hatással van a kommunikációs eszközök fejlődése. A mai események szemlélője előtt úgymond ismert a modern világ valamennyi civilizációs eleme. A média gyors fejlődése és a kulturális kapcsolatok nagy hatással vannak a nemzetek kölcsönös megismerésére és bizonyos lokalizmusok internacionalizására is. Valamikor a fordításos irodalom, ma egyre gyakrabban az elektronikus média vezeti be az egyik nyelv lexikáját a másikba, és így módon az egyén szókincsét is globalizálják.

3. 5. A nyelvi reáliák (lokalizmus / ekvivalens nélküli lexika) VLASOV–FLORIN-féle felosztása a lefordíthatatlan szavak több típusát különbözteti meg: 1. Társadalmi-politikai reáliák 2. Néprajzi reáliák és 3. Földrajzi reáliák. A lefordíthatatlan elemek közé sorolhatók még a frazeológiai egységek, szólások, állandó szókapcsolatok, továbbá a személynevek és a megszólítások, és végül valószínűleg a fordító szempontjából nézve az igen bonyolult szójátékok és viccek. Idézzünk néhány, a szlovénre jellemző lokalizmust (földrajzi: *kraška burja*, *človeška ribica*; néprajzi: *potica*, *zaseka*, *avba*, *lojtrnik*, *povštertanc*, *jurjevanje*, *desetnica*, *kozol-ec*, *šranga*, *martinovanje*, *gank*, *črna kuhinja*, *šapelj*, *peča*, *desetnica*, *roža mogota*, *žalik-žena*; társadalmi-politikait: *vinar*, *dežela*, *krajevna skupnost*, *rokovnjač*, *sokolovec*, *ročin*, *kosez*, *kresija*; általános kulturológiai: *črtomirstvo*, *čbeličar*, *vajevec*, *bohoričica*, *metelčica*, *elkanje*, *čitelnica*), frazeológiai egységet (*ljubljska srajca*, *deveta dežela*, *Kranjski Janez*), személynevet (*Micka*, *Francelj*), megszólítást (*gospa*, *gospod*, *gospodična*, *visokost*, *svetost*) és szójátékot (*perica reže raci rep*, *Ciciban cicifuj*!). Az idézett szavak úgy értelmezendők, mint szlovén sajátosságok, a szlovén identitás szerves részei, amelyeket a fordításban, Szlovénia és kultúrája bemutatásakor a célnyelvben meg kell őrizni, mint szlovénizmust. Közöttük természetesen a lokalizmusok előfordulásai a legszámaroszebbek és a leggyakoribbak a legkülönbözebb

szövegtípusokban. Ritkábban, főleg irodalmi szövegekben, találkozhatnak a fordítók frazeológiai egységekkel, szólásokkal, állandó szókapcsolatokkal, amelyek az eredeti szöveget színessé teszik, ámde a fordítást megnehezítik. Külön problémát jelentenek a tulajdonnevek is, főleg, ha önálló jelentéssel és meghatározott stílusértékkel bírnak, és a megszólítások, amelyeket nyelvenként gyakran eltérő szabályok vezérelnek. A fordítók általában elég ritkán szembesülnek szójátékokkal és viccekkel, elsősorban a versekben, a gyermekirodalomban és a humorisztikus művekben találkozhatnak velük.

Az általános globalizáció következtében számos lokalizmus internacionalizmussá értelmeződik át, egyes lokalizmusok pedig a történelmi ekvivalens nélküli lexika részévé válnak. Ezek »érthetetlenségi területe« változik. Ugyanis azok a lokalizmusok, amelyek az átlag szlovén olvasó számára korszerűek és életképesek voltak, történelmivé válnak, ezek értelmezéséhez magyarázatot kell keresnie szótárakban, lexikonokban, viszont nem kevés számú idegen, ill. átvett szó megértése nem okoz különösebb nehézséget.

4. A tárgyalt lexika fordítási stratégiája nagymértékben az eredeti szöveg típusától és a megcélzott befogadótól függ. A fordítónak minden esetben tudnia kell, kinek fordít, ki fogja olvasni a fordítást, előre kell vetítenie a vevő reakcióit, ill. úgy kell alakítania a célnyelvi szöveget, hogy az a szerző által kívánt reakciókat váltsa ki a befogadóból vagy a vevőből. NIDA (1985: 134) ezzel kapcsolatban a következőket mondja: „Ha a fordító olyan szöveggel kerül szembe, amelynek sajátos kulturális vonatkozásai vannak a forrásnyelvben, és ezek hiányoznak a célnyelvben, akkor gyakran különféle egyenértékű leírásokat kell megalkotnia annak érdekében, hogy valami olyasmit tegyen a célnyelvi befogadó számára érthetővé, ami annak teljesen idegen.”

4. 1. Ha elfogadjuk a NIDA-féle fordítási stratégiák felosztását, elmondhatjuk, hogy a legmagasabb fokú adaptáció a gyermekeknek szánt szövegeket érinti. A gyermekirodalomban megengedett a tulajdonnevek és más sajátosságok megváltoztatása, amely különben megnehezíthetné a szöveg recepcióját. Ezen a területen a fordítók inkább művészek vagy kreatív alkotók, mintsem anonim, láthatatlan fordítói gépek. A szerencsés megoldások aztán élik saját életüket – *Pika Nogavička* (Harisnyás

Pipi), *Miki Miška* (Miki egér), *Trnuljčica* (Csipkerózsika), *Rdeča kapiča* (Piroska) stb., hasonló módon ŽUPANČIČ szlovén költő *Ciciban-ja* vagy Vandot *Kekec*-je is.

Az átlagolvasónak szánt fordítások általában a szövegtípushoz alkalmazkodnak, ez lehet írott vagy beszélt szöveg, szépirodalmi, publicisztikai, film- és egyéb szövegtípus.

VENUTI (1995; vö. SHUTTLEWORTH–COMRIE 1997) nyomán beszélhetünk honosító és idegenszerűsítő fordításról. Jelen dolgozat szemszögéből szükségszerű kiemelni az idegenszerűsítő fordítást, amely során a fordító tudatosan megszegi a célnyelvi elvárásokat azáltal, hogy a forrásnyelvi szöveg kultúráját idéző elemeket (forrásnyelvi reáliákat) használva tudatosítja az olvasóban a kultúrák és a nyelvek különbözőségét. A kulturális és a nyelvi tényezőkre érzékeny fordítást kulturális fordításnak is nevezzük (cultural translation), amely szerint a fordítás nem egyszerűen nyelvek, hanem kultúrák között történik. A kulturális különbségek áthidalását szolgálja a HERVEY és HIGGINS (1992) által bevezetett kulturális kölcsönzés, kulturális átültetés és kulturális áthelyezés. A kulturális áthelyezés (cultural transposition) során a forrásnyelvi szöveg tartalmát célnyelvi környezetbe helyezzük át, elsősorban a célnyelv és a hozzá tartozó kultúra figyelembe vételével. Ennek egyik típusa a kulturális kölcsönzés (cultural borrowing), amely egy forrásnyelvi kifejezés szó szerinti átvitele a célnyelvbe, mert arra a célnyelvben nincs megfelelő szó. A kulturális átültetés (cultural transplantation) a kulturális áthelyezés legmagasabb foka, amely során a forrásnyelvi kultúra elemeit célnyelvi elemekkel helyettesítjük, amelynek eredményeként egy részlegesen, a célnyelvi közegnek megfelelően átírt szöveget kapunk. A célnyelvi kultúrában ismeretlen tárgyak vagy események leírására BEEKMAN és CALLOW (1974) a kulturális behelyettesítést (cultural substitution) javasolja, amely azonos funkciójú célnyelvi tárgyak vagy események megnevezését jelenti, amelyet kölcsönzés, illetve egy általánosabb kifejezés használata helyett ajánlanak.

4. 2. Ha áttérünk az ekvivalens nélküli lexikális típusok megfeleltetéséhez a szépirodalmi fordításban, megállapíthatjuk, hogy sokszor elkerülhetetlenek a kommentálás különböző változatai. Itt pedig a fordításkutatók véleménye gyakran homlokegyenest különbözik. Az egyik oldalon olyan álláspontra helyezkednek a szakemberek, mint J. LEVY, aki

teljesen mellőzni akarta a kommentálást, mert az elvonja az olvasó figyelmét, és megzavarja őt a szöveg percepciójában. A lábjegyzetek azonkívül „a jelentésegységeket, amelyek a mű szerves részei, kitolják a fordítói apparátusba, a mű keretein kívülre. Azért kisebb vétek az eredeti művel szemben ezeket a magyarázatokat ügyesen beépíteni egyenesen a szövegbe” (J. LEVY 1963: 83). Ez a két megoldás lehetséges általában a lokalizmusok fordításakor. Éppen ellenkezőleg a fordítói apparátus fontosságával érvelnek mások, pl. KLAUDY KINGA: „Ha a reáliákat egyszerűen transliteráljuk a célnyelvre, akkor lábjegyzetek nélkül érthetetlen lesz a fordítás. Ha megpróbáljuk megfeleltetni valamelyik hasonló funkciójú célnyelvi reáliának, akkor pedig veszélybe kerül a fordítás ismeretközlő, kultúragazdagító szerepe, hiszen a reáliák rengeteg információt tartalmaznak az illető nyelvközösség kultúrájáról, életformájáról, szokásairól, önértékeléséről stb., s a fordítás célja néha éppen ezeknek az információknak az átadása” (KLAUDY 1994: 33). Abból kell kiindulnunk, hogy a szlovén reáliák átvétele transliterált formában sok esetben nélkülözhetetlen egy klasszikus vagy jelenkori műben. A kérdés csak az, milyen mértékben lehet szabad keze ebben a fordítónak, amelyet sokban befolyásolnak az adott kor esztétikai normái és az olvasó elvárásai.

A reáliák transliterációja a reáliák megfeleltetésének első fontos alternatívája: *vinar* – *vinár*, *tolar* – *tolár*. Főleg abban mutatkoznak eltérések, melyik transliterált reáliánál tartja fontosnak a fordító, hogy magyarázatot fűzzön hozzá lábjegyzetben (pl. *avba* a szlovén (gorénjszkói) nők jellegzetes fejkötője, *jota* – káposzta-, ill. répaleves, *srenja* – birtokközösség), ill. szövegbeli betoldást alkalmaz a transliterált reáliák magyarázatánál (pl. *Naročili so teran. – Terant, vörösborrt rendeltek.*).

A reáliák megfeleltetésének második és gyakoribb változatát képezi az analógok keresése a célnyelvben. Ebben az esetben az idegen szövegem elmarad, és olyan célnyelvi elemmel van helyettesítve, amely hasonló, mint az eredeti a forrásnyelvben. Az analóg segítségével a reália részben lefordítható, de a nemzeti hovatartozásra való utalás a célnyelvben elmarad (*človeška ribica* – *barlangi göte*).

4. 3. A tulajdonneveket általában nem fordítjuk le, fordításukra azonban akkor kerül sor, ha a jelentésük bizonyos stílus-, ill. akusztikai hatással

kapcsolatos. A megváltoztatásuk megengedett, és szükséges abban az esetben, ha egy idegen név a célnyelvben vulgárisnak minősül, vagy más hasonló asszociációt kelt. A nemzeti színezettség felismerhető a használati módból is – ha a név kereszt- és apai névből tevődik össze, oroszlól van szó pl. *Pavel Aleksejevics*; ha a férfinév mellett *Mrs.* vagy *Mme* áll, tudjuk, hogy angol vagy francia feleségéről van szó. A személynév meghatározhatja a szépirodalmi szöveg történeti helyét és idejét, pl. *Micka, Francelj, Francka* a néhai szlovén falu szereplői, *Šolen z Brega*-nak pedig megvan a saját magyarázata, miért is hívják így ('A Hegyről való Bocskor'). A *Tovariš-ica!* megszólítással a szöveg a szocializmus idejébe invitál bennünket, amikor a *gospe* és *gospodje* ('úr-nők és urak') sajátos stílusjeggyel bírtak. A személynévek transzparen-sen megmutatják a szövegben szereplő személyek eredetét és nemzeti hovatartozását a beszédhangok átviteli szabályaival.

Külön dilemmát jelent a megszólítások kategóriája is a két nyelvben. Minden kultúrának megvannak a maga sablonjai, kliséi, formái, sztereotípiái, amelyek azt, és csak azt a kultúrát jellemzik. Ennek a kérdés csoportnak a tárgyalásakor abból indulunk ki, hogy a fordító / tolmács nem fordítógép, hanem egy „intercultural communicator”, azaz nyelvek, kultúrák között ingázó kommunikátor, közvetítő. A szlovénban nagyon releváns az animate-inanimate / živo – neživo (élő – élettelen) megkülönböztetés. Megszólításkor élettelen vagy elvont főnevekkel nem nagyon találkozunk a szlovénban – szemben a magyar tapasztalattal. A szlovén megszólítások filozófiája az, hogy személyeket, partnereket szólítsunk meg, kevésbé jellemző az amorf testületeket, lélektelen hivatalokat, vagy az alkalmilag összeverődött emberek halmazát megszólítani, mint például a magyarban: *Tisztelt Konferencia! Tisztelt Hallgatóság! Kedves Jelenlévők! Tisztelt Egybegyűltek!* A szlovénban a megszólítások főleg személyekhez szólnak, konkrét címzettre utalnak: *Spoštovani udeleženci XXXIII. seminarja!* A szlovén és a magyar megszólítási konvenciók közötti különbség fordítási problémát vet fel. Lefordíthatjuk-e a megszólításokat szó szerint? „Spoštovana konferenca”, vagy az adott kultúrában szokásos bevett formulát használjuk? Pragmatikai szinten a kommunikációs cél szempontjából a két nyelvkultúrát figyelembe véve azt mondjuk: *Tisztelt Konferencia! Spoštovani gospod predsednik, udeleženci konference!* A szlovénban a rendszerváltás után a férfiakat *gospod*-dal, a nőket *gospa*-val vagy *dama*-val szólítják meg.

A magyar megfelelő, az „úr”, az „úrnő” megszólítás már szokatlan. Ha már a vezetéknévvel kombinált változattal akarunk még személyre szólóbb lenni, mint a „Tisztelt Asszonyom!” megszólítás, akkor a „Tisztelt X. Y. Asszony!” fordulat felelne meg a mai magyar normának.

4. 4. A fordított irodalomban a háziállatok neve is szerepel, ezek többnyire nyelvtipikusak, ill. -specifikusak. *Sívka* a szlovénban általában tehénnev, *Muri* pedig a fekete eb neve. A fordításban ezek a nevek a célnyelvhez hasonlóan tipikus nevekkel helyettesíthetők, de mérsékelten, hiszen nem veszíthetik el „eredetüket”. Bizonyos esetekben az irodalni szövegben jelentkező tájneveket is megengedett lefordítani, pl. *Zelena Dolina*-ból – *Zöld völgy*, mert a megnevezés szemantikai információt tartalmaz arról is, hogy egy gazdag völgy csendes csücskéről van szó. Ezzel ellentétben a *Visoko* ’Magas’ és *Vrh* ’Csúcs’, magasan a hegyekben találhatók, ahol kemények a telek, és sok a hó. Az állandosult földrajzi neveket általában nem változtatjuk meg, jóllehet a kiejtésük nincs minden esetben összehangolva az egyes fonémák transliterációs szabályaival.

4. 5. Minden nyelv – így a szlovén és a magyar is – bővelkedik szólásokban és közmondásokban. Ezek az állandosult szókapcsolatok, más terminussal frazeológiai kapcsolatok, a nyelv elválaszthatatlan részei, alkalmazásuk színesebbé, változatosabbá teszi a nyelvhasználatot. Ezek célnyelvi megfelelőjének behelyettesítése fordításkor nagy gondot jelent, ha jelentésük számunkra ismeretlen. Léteznek-e ezek a szókapcsolatok a célnyelvben is, azaz az adott esetben behelyettesíthetők-e a magyar ekvivalensek a célnyelvi szövegbe, ill. ezek hiányában körülírással kell-e fordítanunk? Nincs megfelelője, tehát nem helyettesíthetők be automatikusan. Sok az olyan összehasonlító szókapcsolat, amelynek magyar megfelelőjében teljesen más főnév, jelző áll, mint a szlovénben: *Len je kot pes. Lusta, mint a lajhár. Zdrav kot dren/riba. Egészséges, mint a makk.* Vannak olyan szókapcsolatok, amelyeknek a célnyelvben nincs ekvivalensük: *Kdor izbira, izbirek dobi. Válogat, mint a tót a vadkörteben.* Legalább egy változat megegyezik, azaz átfedés tapasztalható azoknál a szókapcsolatoknál, amelyeknek mind a szlovénban, mind a magyarban több változata is ismert: *Počuti se kakor riba v vodi / Živi kakor vrabec v prosu / črv v loju. Él, mint hal a vízben / Marci Hevesen. Spi kot klada / polh. Alszik, mint a bunda / mormota.*

4. 6. Jóllehet a nyelvi reáliákkal, ill. lokalizmusokkal kapcsolatosan sokszor felmerült a „lefordíthatatlan” kifejezés, fordítási megoldások ezek célnyelvi megfeleltetésére mégiscsak léteznek. VLAHOV–FLORIN (1980) nyomán a következőket szükségszerű megemlíteni: tükrözés, szó szerinti fordítás / kalkirozás (*zdravstvena izkaznica – egészségügyi könyvecske*), adaptálás, a forrásnyelvi szó célnyelvi nyelvtani és fonetikai adaptálása, transliterálás (Črenšovci – Cserencsóc), generalizálás, általános terminus használata, amely magába foglalja az adott lexémát is (*avba – fejkötő*), körülírásos fordítás, bizonyos fogalom körülírása az idegen szó használata helyett (*teran – vörösbőr*), funkcionális ekvivalens használata, azaz olyan fogalom használata, amely a célnyelvben megszokott (*Spil je bokal vina. Megivott egy kancsó bort*). A – puristáknál nem közkedvelt – kölcsönszavak bevezetésével – tükrőfordítás és adaptáció – a nyelv gazdagodik, a beszélők tudása pedig megnövekszik. A részleges fordítás – generalizálás, körülírásos fordítás vagy funkcionális ekvivalens használata – megkönnyíti a fordító munkáját, de a szöveget megfosztja nemzeti és időbeli színességétől.

4. 7. A szótárak a fordító munkáját csak részben segítik, általában háromféle lexikográfiai megoldás található bennük: az identifikációt körülírással, szókapcsolattal (körülbelüli megfeleltetéssel) vagy egy, általában idegen szóval adják meg. A körülírásos identifikáció, jóllehet a leginformatívabb, nem jelent nagy segítséget a fordítónak az ekvivalens keresésénél, a szókapcsolatok csak részlegesen felelnek meg egy lokalizmus fordításának, azonban elég gyakori a használatuk. Az idegen szavak áthelyezése a célnyelvbe is eléggé ritka fordítási stratégia, főleg, hogy ha olyan kis nyelvről van szó, mint a szlovén, de nagy jelentősége van az adott nemzet identitásának és nyelvének megnyilvánulásában.

Irodalom

- BARHUDAROV, L. S. 1975. *Jazik i perevod*. Moskva: Meždunarodna otnošenija.
- BERNJAK, E. 1995. *Madžarsko–slovenski / Slovensko–madžarski slovar*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- BEEKMAN, J.–CALLOW, J. 1974. *Translating the Word of God*. Grand Rapids, Michigan: Zondervan.

- CATFORD, J. C. 1965. *A Linguistic Theory of Translation*. London: Oxford University Press.
- HERVEY, S.–HIGGINS, I. 1992. *Thinking Translation: A course in Translation Method: French to English*. London: Routledge.
- IVIR, V. 1985. *Teorija i tehnika prevođenja*. Sremski Karlovci: Centar „Karlovačka gimnazija”.
- KLAUDY, K. 1994. *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Budapest: Scholastica.
- LEVÝ, J. 1963. *Umění překladu*. Praha: Československý spisovatel.
- NIDA, E. A. 1986. „A fordítás tudománya III”.
- BART I.–KLAUDY K. szerk. *A fordítás tudománya*. Budapest: Tankönyvkiadó. 125–146.
- NORD, CH. 1997. *Translation as a Purposeful Activity*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- SHUTTLEWORTH, M.–COWIE, M. 1997. *Dictionary of Translation Studies*. Manchester: St. Jerome.
- STOLZE, R. 1994. *Übersetzungstheorien*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- VLAHOV, SZ.–FLORIN, SZ. 1980. *Neprevodimoe v perevode*. Moskva.
- ZAKRAJŠEK, K. 1991. *O slovenačkej leksici bez ekvivalenata u srpskohrvatskom jeziku i nekim modelima njene transpozicije*. Naučni sastanak slavista v Vukove dane 20. Beograd: 303–310.
- ZGUSTA, L. 1991. *Priručnik leksikografije*. Sarajevo: Svjetlost.

Prevajanje slovenske brezekvivalentne leksike v madžarščino

Prispevek se ukvarja z možnostmi prevajanja slovenske t. i. neekvivalentne leksike v madžarščino. Teorija prevajanja razume pod pojmom neekvivalentne leksike tiste slovnične in leksikalne prvine, ki v ciljnem jeziku nimajo ustreznikov. V prispevku se torej obravnava tisti del slovenske leksike, ki izraža slovensko identiteto, tj. zgodovinske, geografske, etnografske in druge izkušnje, ki so jih avtorji vtakali v besedilo. Kljub čedalje bolj izraženi globalizaciji v širšem in ožjem prostoru, je kategorija „neprevedljivosti” še vedno zelo aktualna. V to kategorijo lahko uvrščamo nacionalnospecifično leksiko: frazeme, pregovore, lastna imena in besedne igre.

GASPARICS JUDIT

Raoul Wallenberg Szakközépiskola és Szakiskola
Budapest

Nyelvek és nyelvváltozatok a goricskói Szerdahelyen

1. Szlovéniában a regiszteralapú népesség-összeírás adatai alapján 2011. július 1-jén 2 052 496 személy élt. A Muravidék kétnyelvű vagy nemzetiségileg vegyesen lakott területén található 31 településen 12 425 személyt regisztráltak: ebből 11 305 főt a Lendva vidéken, 1120 főt pedig a goricskói részen. Míg Lendva vidékén a 2002-es adatokhoz képest (11 449 fő) kisebb mértékű a fogyás (-1,26%); addig Goricskón a népességsökkenés aránya meghaladta a 10%-ot: 2002-ben 1249 fő élt ezekben a falvakban. Ennek okai közé tartozik, hogy a Muravidék periférikus falvairól van szó, viszonylag rossz infrastruktúrával és még rosszabb tömegközlekedési lehetőségekkel (KOVÁCS 2011: 81).

A Lendva-vidék kétnyelvű területéhez 22 települést sorolunk (északról délre haladva, a szlovén elnevezéssel együtt): Dobronak / Dobrovnik, Zsitkóc / Žitkovci, Kámaháza / Kamovci, Göntérháza / Genterovci, Radamos / Radmožanci, Hídvég / Mostje, Bánuta / Banuta, Hosszúfalu / Dolga vas, Hosszúfaluhegy / Dolgovaške gorice, Lendva / Lendava, Lendvahegy / Lendavske gorice, Csente / Čentiba, Völgyifalu / Dolina, Pince / Pince, Pincemajor / Pince Marof, Petesháza / Petišovci, Hármasmalom / Trimlini, Alsólakos / Dolnji Lakoš, Felsőlakos / Gornji Lakoš, Gyertyános / Gaberje, Kapca / Kapca és Kót / Kot.

A goricskói vidékhez a következő nyolc település tartozik, szintén északról délre haladva: Hodos / Hodoš, Kapornak / Krplivnik, Domonkosfa / Domanjševci, Szerdahely / Središče, Pártosfalva / Prosenjakovci, Kisfalu / Pordašinci, Csekefa / Čikečka vas és Szentlászló / Motvarjevci (KOVÁCS 2011: 76).

Dolgozatom témája a Muravidék legkisebb lélekszámú településén, a goricskói Szerdahelyen élő magyar nyelvű közösség nyelvhasználatának és nyelvváltozatainak a bemutatása (a szempontokat lsd. a 2. pontban). Szerdahely a magyar–szlovén határ mentén fekszik, a faluban több kiváló fazekasmester is tevékenykedett: közülük a leghíresebbnek, Antal Ferencnek a nevét vette fel a helyi művelődési egyesület (GÖNCZ

2009: 73–74). Lakosainak száma a 2011-es adatok szerint 52 fő (KOVÁCS 2011: 80), akik közül még ma is sokan mezőgazdasággal foglalkoznak.

2. 2011 nyarán és őszén a Goricskón élő magyarok nyelvhasználatát és nyelvváltozatait vizsgáló gyűjtést végeztem több településen: Hodoson, Domonkosfán, Szerdahelyen, Pártosfalván és Szentlászlón. Ennek egyik legfőbb oka az volt, hogy a Lendva-vidékkel ellentétben kevesebb nyelvi anyag áll rendelkezésre a goricskói magyarokról, számuk pedig rohamosan fogy.

A kérdőív összeállításának nyelvészeti előzményei közé tartozik 2009-ben az Új Magyar Nyelvjárási Atlasz (ÚMNYA) kutatásaiban való terepmunka az egyetlen szlovéniai kutatóponton, a Lendva vidéki Kótban. Felhasználtam a nyelvészek által végzett korábbi muravidéki kutatások anyagait is, pl.: BOKOR 2009; GUTTMANN 1984: 59–69; MOLNÁR 1984: 72–87 és KOLLÁTH 2005, ill. új szemléletet adott a Maribori Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén a dialektológiai, szociolingvisztikai munkába való bekapcsolódás az ELDIA FP7-es projekt keretein belül. A szempontok kiválasztásánál figyelembe vettem még Szabó Mária, laikus gyűjtő, *Tájszójegyzék* című munkáját, amelyben a Lendva környéki gyűjtését dolgozta fel, valamint LANSTYÁK 2000; LANSTYÁK–SZABÓMIHÁLY 1997; KISS JENŐ (2002: 47–57) és BARTHA CSILLA (2007: 79–114) munkáit.

A kérdőív tíz részből áll, nyílt és zárt végű kérdésekkel vizsgálja a magyar nyelv helyzetét, de kitekint az államnyelv és az idegen nyelvek használati gyakoriságára is.

Témakörei: I. Általános adatok, II. Nyelvhasználat a családban, III. Nyelvhasználat az iskolában, IV. Templom, V. Média, VI. Identitás, VII. A nyelv és a nyelvváltozatok, VIII. A nyelvi változók, IX. A tájszókészlet vizsgálata, X. A kölcsönszavak vizsgálata. A teljes kutatás célja a Lendva-vidéki és a goricskói településekről kapott korpusz összevetése lesz a szociális változók mentén (életkor, nem, társadalmi státus, iskolázottság, településtípus), a magyar nyelv szlovéniai, avagy muravidéki változatának helyzete (a nyelvjárásiasság foka, a két- és többnyelvűség szintjei, a kontaktusosság) a magánszférában és a nyilvános színtereken. Szeretnék egy átfogó képet kapni az ott élők identitásáról: az önmagukról és a másikról (a szlovén többségi nemzetről) va-

ló képzetük alapján (vö. GÖNCZ 2008: 84–102). Arra a kérdésre is keresem a választ, hogy mely tényezők befolyásolják a nyelvválasztást, a nyelvváltozat-választást, milyen az egyes nyelvek és a változataik iránti attitűd. Az is foglalkoztat, hogy a beszélők szerint van-e a magyar nyelvnek jövője Szlovéniában.

3. A kérdőíves gyűjtéshez négy korcsoportot (16-tól 24-ig, 25-től 39-ig, 40-től 64-ig, és 65 év fölött) választottam, csoportonként két férfi és két női adatközlő bevonásával. A falu lakosainak a számából kiindulva nem is lepődtem meg azon, hogy 16 és 24 év között csak egy női adatközlőt találtunk, így összesen 15-en töltötték ki a kérdőívet.¹⁰ A 15 adatközlő anyanyelveként a magyar nyelvet jelölte meg, de közülük nyolcan a szlovént is bekarikázták. Hatan magyar nemzetiségűnek, kilencen szlovénnek vallják magukat. A lakóhely jelölésénél megvizsgáltam azt is, vajon a magyar vagy a szlovén változatot írják-e le az adatközlők (a Muravidék nemzetiségileg vegyesen lakott területein a magyar nyelv is hivatalos státuszú, a helységnévtáblák ennek megfelelően kétnyelvűek), esetleg mindkettőt. Tizennégyen a magyar névváltozatot, *Szerdahelyet* választották (igaz, egyikük *j*-vel írva a *helyet*), és csak egy helyen szerepelt a szlovén *Sredisče*. Vallási hovatartozás szempontjából a homogénebb, többnyire római katolikus Lendva-vidékkel szemben hárman római katolikusok, hatan-hatan pedig reformátusok és evangélikusok. A korábbi lakóhelyeknél öten jelöltek be másik várost vagy országot: a) Maribort (66)¹¹, b) Kaposvárt (74), c) Líbiát és Grazot (75), d) Berlint (79) és e) Magyarországot, ill. Ausztriát (80). Az iskolai végzettség megadásánál több lehetőség is szerepelt: senki nem jelölte be azt, hogy egyáltalán nem járt iskolába, mint ahogy azt sem, hogy főiskolai, egyetemi vagy magasabb végzettsége, fokozata lenne. Általános iskolát hatan végeztek: ebből ketten egynyelvűt, ketten kétnyelvűt, két adatközlő viszont nem adta meg az iskola típusát. A középiskolánál se karikázták be ketten a típust (gimnázium, szakközépiskola, szakiskola, egynyelvű vagy kétnyelvű), egynyelvű szakközépiskolába öten jártak, egynyelvű gimnáziumban viszont két „tanulónk” végzett.

¹⁰ Itt szeretnék köszönetet mondani az adatközlőknek és LEONIDA ŠANCÁNAK, hogy segítségemre voltak a goricskói gyűjtésnél. Köszönöm KOLLÁTH ANNÁNAK a kérdőívhez és a szöveghez fűzött értékes megjegyzéseit.

¹¹ A zárójelben lévő számmal jelölöm az adatközlők sorszámát.

Az általános adatoknál szerepelt még a munkahely. A négy nyugdíjas adatközlőn kívül még egy fő dolgozik otthon, heten naponta autóz-nak egy másik településre dolgozni, hárman pedig üresen hagyták ezt a kérdést. Ha a foglalkozási köröket nézzük, akkor a kitöltésben egy szakács, egy titkárnő, egy textiltechnikus, egy háztartásbeli, két diák, két autószerelő és két kőműves vett részt. Egy adatközlő válasz nélkül hagyta ezt a részt.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a gyűjtésben részt vevők magyar anyanyelvűek. Akik a szlovént is megjelölték, azok szlovén nemzetiségűek, kivéve egy adatközlőt (ő magyar anyanyelvű, de szlovén nemzetiségű (68). Az emberek életük nagy részét Szerdahelyen töltötték, általános vagy középiskolai végzettséggel rendelkeznek, munkahelyük pedig egy másik településhez köti őket.

4. 1. A családban megvalósuló nyelvhasználatnál az első kérdés arra vonatkozott, hogy kikkel él együtt az adatközlő: nyolcan a családjukkal, egy alany a szüleivel él együtt, hat esetben pedig a három generáció együttélése lett a válasz. Ahhoz, hogy pontos következtetéseket tudjak majd levonni a nyelvek használatáról, tudni szerettem volna, hogy az anyai és az apai nagyszülők, ill. a szülők között melyik nyelv (volt) a közvetítő nyelv. Kilenc esetben mindkét nagyszülői oldalon a magyar nyelv szerepelt, egy adatközlőnél vegyesen a magyar és a szlovén. Hárman (68, 72, 80) választották azt, hogy az anyai nagyszülők magyarul, az apai nagyszülők szlovénul beszéltek egymással; ketten (70, 77) pedig azt írták, hogy az anyai ágon a szlovén, az apai ágon pedig a magyar volt a társalgás nyelve. A 68-as, a 70-es és a 80-as adatközlőknél a szülők már vegyesen, magyarul és szlovénul beszélnek egymással, a többi esetben (beleértve a 72. és 77. is) a magyar tölti be a társalgás funkcióját.

A következő kérdésnél az adatközlő nyelvválasztása érdekelt a családtagokkal való kommunikációban. Négy kategóriát adtam meg: a magyart, a szlovént, a horvátot¹² és egyéb nyelveket, de ezeken belül több választ is meg lehetett jelölni. Az anyai nagyszülőkkel tizenhárman magyarul, ketten (70, 77) pedig szlovénul beszélgetnek, beszélgettek; az

¹² A horvát nyelvhez erős a kötődés a Muravidéken: dallamossága miatt szeretik az emberek, könnyebbnek tartják, mint a szlovént, a nyelvrokonság miatt megértik, sokan beszélik is, és szívesen utaznak Horvátországba is.

apai nagyszülőknél tizenegy választ kapott a magyar, négyet (68, 72, 76, 80) pedig a szlovén. A horvátot és az egyéb nyelvet nem jelölte meg senki.

Az édesanyjukkal tizenegyen beszéltek magyarul, egyszer szerepelt a szlovén (70), és kétszer a magyar és a szlovén (66, 77). Egy üres válasz is volt. Az apával való beszélgetés nyelve is többnyire a magyar (tizenegy főnél), egy esetben a szlovén (68), egyszer vegyesen mindkét nyelven (66, lsd. előző adat). Két hely maradt üres.

A házastársnál négy esetben nem kaptam választ, ebből három az életkorból adódik (a 16 és 24 év közötti csoport). Nyolcan a magyart, ketten a szlovént (70, 72) és egy fő (73) mindkét nyelvet megjelölte. Öröndetesnek mondható, hogy a gyerekekkel tizenötből kilencen magyarul beszélnek, egy esetben láttam a magyar–szlovén választ (70). A testvérekkel való nyelvhasználat már árnyaltabb képet mutat: hatan vannak, akik a magyart választották, és négyen jelölték be mindkét nyelvet (66, 70, 72, 73). Egy esetben sem találtam példát a csak szlovén nyelven való beszélgetésre.

Ahogy arra számítottam, a rokonokkal való kommunikációt a két-nyelvűség jellemzi: egy üres válasz mellett tizenötből tizenegyen választották mindkét nyelvet, és csak hárman a magyart (74, 78, 80). Hárman megjelölték az egyéb nyelvek közül a németet és az angolt is (66, 67, 75).

Hasonló válaszokat kaptam a barátoknál és a barátnőknél: tizenegyen mindkét nyelvet használják, ketten (74, 78) csak a magyart, egy illető (67) pedig csak a szlovént. Hárman (66, 67, 75) az idegen nyelveket – köztük a németet és az angolt – is beírták.

A szomszédoknál azonos eredmények születtek: heten beszélnek magyarul és szlovénul, és szintén heten csak magyarul (egy hiányzó válasz van). A legváltozatosabb eredményeket az idegeneknél találtam: négyen választották a magyart és a szlovént is, ketten (74, 78) csak a magyart, négyen csak a szlovént. Ennél a kérdésnél jelent meg először adatként a horvát nyelv: egy adatközlő (76) csak horvátul szól az idegekhöz (igaz, megjelölte a németet is), négyen pedig a magyart, a szlovént és a horvátot is használják. Itt lett a legmagasabb az idegen nyelv választása: nyolcan írták a németet vagy az angolt.

Következtetésként elmondhatjuk, ahogy egyre jobban kinyitjuk az informális teret, vagyis a szűken vett családi környezetből haladunk a

rokonok, a barátok, az idegenek felé, úgy kap egyre nagyobb kommunikációs funkciót a szlovén nyelv az idegen nyelvekkel kiegészülve.

4. 2. A következő táblázat a szerdahelyi lakosok olvasási szokásait ábrázolja.

Milyen nyelven olvas...?

	magyar	szlovén	magyar–szlovén	magyar–szlovén–német ¹³	magyar–szlovén–horvát	magyar–szlovén–horvát–német	hiányzó adatok
újságot, folyóiratot	2 (13,33%)	1 (6,66%)	4 (26,66%)	3 (20%)	1 (6,66%)	3 (20%)	1 (6,66%)
imádságos könyvet, Bibliát	5 (33,33%)	1 (6,66%)	4 (26,66%)	0	0	0	5 (33,33%)
verset, regényt	1 (6,66%)	0	7 (46,66%)	1 (6,66%)	2 (13,33%)	1 (6,66%)	3 (20%)
szakirodalmat (ha kell)	0	2 (13,33%)	2 (13,33%)	2 (13,33%)	0	0	9 (60%)
szerződést, úrlapot	2 (13,33%)	1 ¹⁴ (6,66%)	4 (26,66%)	2 (13,33%)	1 (6,66%)	4 (26,66%)	1 (6,66%)

1. táblázat: A szerdahelyi lakosok olvasási szokásai és nyelvválasztása (N=15)

A többkultúrájú, többnemzetiségű Muravidéken elkerülhetetlen a nyelvek együttélése: az adatközlők a magyaron és a szlovénon kívül megtagadhatják a horvát, a német és az angol nyelvet is. Kiemelném a vallási tartalmú könyvek olvasásánál a magyarnak, illetve a magyar–szlovén-

¹³ A más nyelvek kategóriánál itt is többnyire a német nyelvet adták meg az adatközlők, néhány esetben az angolt.

¹⁴ Ez az adatközlő (67) a szerződéseket szlovénul és németül olvassa: mivel más esetben nem fordult elő ez a nyelvpárosítás, ezért nem jelöltem külön oszlopban.

nak a fölényét, hasonlóan a szépirodalmi alkotásokhoz, ahol szintén a két nyelv együttes használata jelenik meg. A szakirodalom olvasásánál igen magas az üresen hagyott kérdőívek aránya, de ez összefüggésbe hozható a munkahellyel és az elvárásokkal is.

A KONTRA MIKLÓS által szerkesztett (2012), az ausztriai és a szlovéniai magyarok nyelvhasználatáról szóló legújabb könyv is tartalmazza az olvasási szokások és a nyelvválasztás kapcsolatát ugyanezekkel a kérdésekkel. A vizsgálat 67 fővel készült, több falu lakosainak a bevonásával: az imádságos könyvet, a Bibliát, a verset és a regényeket inkább magyarul olvassák (bár a szépirodalomnál szoros a mezőny a két nyelv között); a szakirodalmat inkább szlovénul, az újságolvasásnál pedig a szlovén mögött nem sokkal marad el a magyar (KONTRA szerk. 2012: 229).

5. A kérdőív negyedik része a vallás kérdéskörét vizsgálta. Arra a kérdésre, hogy „Hova szokott misére, istentiszteletre járni?“, a következő válaszokat kaptam:

Választott település	Hány fő?
Szerdahely	4 fő
Kaničevci	2 fő
Križevci	1 fő
Domonkosfa	1 fő
Domonkosfa, Hodos, Szerdahely	1 fő
Szerdahely, Murska Sobota	1 fő
Szerdahely, Szentlászló	1 fő
Hodos, Domnkosfa	1 fő
Kerca, Szerdahely	1 fő

2. táblázat: A „Hova szokott misére, istentiszteletre járni?“ kérdésre adott válaszok (N=13)

A táblázatból jól kiolvasható, hogy az emberek nemcsak Szerdahelyet részesítik előnyben a vallás gyakorlásakor (ennek okait lásd lejjebb), hanem a szomszédos településeket, illetve egy adatközlő (78.) a magyarországi *Kercaszomort* is megemlítette. LEONIDA ŠANCA helyi lakos szemináriumi dolgozatában (2012: 5–6) a 2011-es statisztikai adatokkal ellentétben (52 fő) 55 lakosról beszél, akik közül huszonnyolcan evan-

gélikus, tizenhárman katolikus, és szintén tizenhárman református vallásúak, egy fiú pedig ateista. Szerdahelyen a régi fakápolna helyére körülbelül az 1960-as években építettek új kápolnát, amelyet mindhárom vallás hívei közösen használnak.¹⁵

Érdekes a 70. adatközlőnél a települések neveinek megadása: *Szerdahely* nevét még magyarul írta, Muraszombatét viszont már szlovénul (*Murska Sobota*). Ketten hagyták válasz nélkül ezt a kérdést.

A templomlátogatás gyakoriságára vonatkozó kérdésre öten a havonta, tízen a ritkán választ adták. Nincs senki, aki hetente egyszer, vagy többször járna templomba.

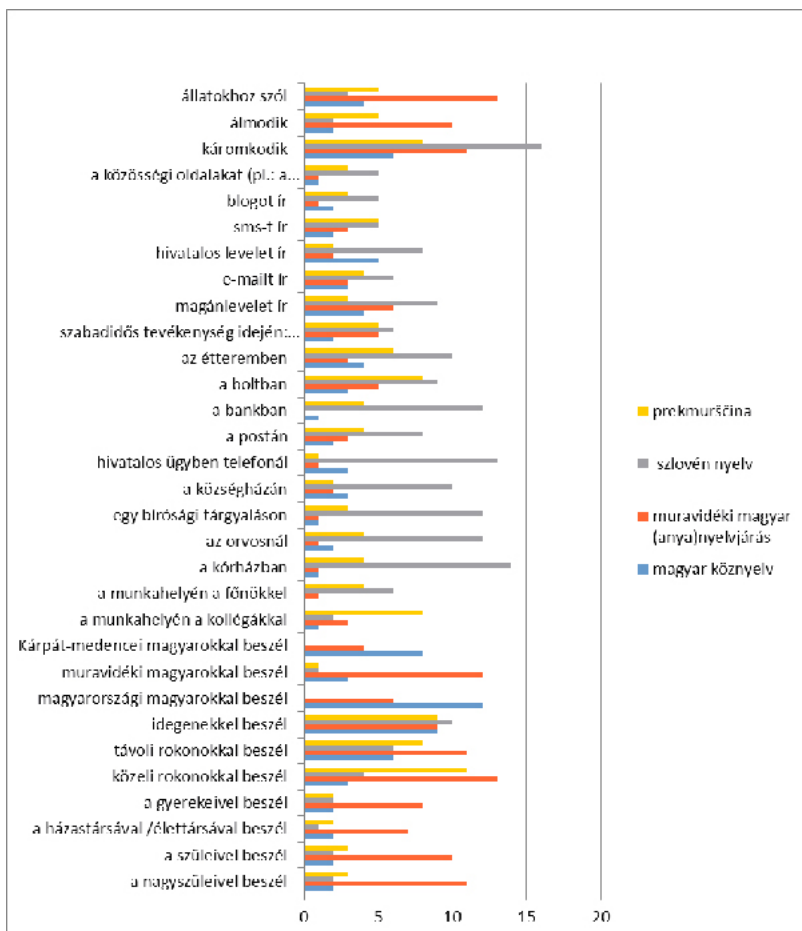
A kétnyelvűség szempontjából lényeges kérdés volt a mise vagy istentisztelet nyelvének megválasztása. Hatan a magyar, ketten a szlovén, és szintén hatan a mindkét nyelven folyó vallási szertartást választották. Magyar nyelvű istentiszteletre (Szerdahelyre) a reformátusok járnak (a tanulmány 3. részében említettem, hogy a 15 adatközlőből 6 református), a kétnyelvű szertartásokat pedig zömében az evangélikusok választották.

Az imádkozás nyelve tizenegy embernél a magyar, egy főnél (69) a szlovén, és három válasznál (67, 70, 80) egyaránt előfordul mindkét nyelv. Öröndetesnek mondható ez az arány, amely talán azzal is összefüggésbe hozható, hogy a hittant is tizenegyen tanulták magyarul, és csak négyen szlovénul.

6. 1. A kérdőív központi részének tekintem a nyelvváltozatok választásáról szóló kérdéseket. A kétnyelvűséggel együtt jár, hogy a beszélők nemcsak a két nyelv között választanak, hanem a nyelveken belül is, az adott személyhez vagy szituációhoz igazodva. Tudomásom szerint kevés vizsgálat (pl.: BARTHA 2007) foglalkozott azzal a kérdéskörrel, hogy az informális és a formális térhez kötődő nyelvhasználatot mely nyelvváltozat(ok) dominanciája uralja. Egy ilyen kis lélekszámú falu esetében „utolsó előtti esélynek” tartom felmérni a magyar nyelvváltozatok állapotát.

¹⁵ Az evangélikusok egykor a hodosi gyülekezethez tartoztak, majd Domonkosfán alakult önálló vallási közösség, amelyhez Szerdahely is csatlakozott. A reformátusok a kercai anyaegyházhoz tartoztak, a trianoni békeszerződés után Szentlászló lett a központ. A katolikusok pedig a Kančevci (Felsőszentbenedek) Szent Benedek katolikus egyházhoz tartoznak (ŠANCA 2012: 5).

A következő ábra a 15 fő által megadott válaszokat szemlélteti. A négy nyelvi kategória között a magyar köznyelv, a muravidéki magyar (anya)nyelvjárás, a szlovén nyelv, és annak muravidéki változata, a prekmurščina szerepelt. Néhány esetben ki fogok arra térni, hányan adtak meg több választ az egyes sorokban.

1. ábra: A Melyik nyelvváltozatot használja akkor, amikor... c. kérdésre adott válaszok (N=15)

6. 2. Az első két kérdés a nagyszülőkkel és a szülőkkel való beszélgetést érintette. Látjuk, hogy a legmagasabb értéket a vernakuláris nyelvváltozat, az anyanyelvjárás kapta. Egy fő (68) jelölte be a nyelvjárást, a szlovén nyelvet és a prekmurščinát, mint három közvetítő nyelvváltozatot. Ahogy arra számítani lehetett, a családtagokkal folytatott beszélgetésnél elenyésző szerepe van a magyar köznyelvnek.

A házastársaknál három üres válasz mellett mindenki csak egyet jelölt meg: a legmagasabb értéket itt is a nyelvjárás kapta, a szlovén nyelvet csak egy fő választotta. A gyerekeknél még az anyanyelvjárás vezet, de egy beszélő a szlovént és a prekmurščinát is bejelölte, egy a nyelvjárást és a prekmurščinát, ill. egy a magyar köznyelvet és a szlovén nyelvet.

A közeli rokonoknál már több párhuzamosság is megfigyelhető: heten választották a magyar nyelvjárást és a prekmurščinát; a magyar nyelvjárást, a szlovén nyelvet és a prekmurščinát pedig négyen (üres válasz nem volt). A távoli rokonokkal való társalgásnál három főnél mind a négy válasz szerepelt, az idegeneknél pedig négyen jelölték be mind a négy lehetőséget.

Összegzőként elmondhatjuk, hogy a szűken vett családnál a muravidéki nyelvjárás dominanciája figyelhető meg, míg a rokonság körében ezt a nyelvi funkciót a prekmurščina tölti be.

6. 3. Ahogy várható volt, a magyarországi, a muravidéki és a Kárpát-medencei magyarokkal való kommunikációt a magyar köznyelv és a nyelvjárás uralja, egy fő adta meg a szlovént és a prekmurščinát is.

A kollégáknál már a prekmurščina dominanciája erős (8 fő), csak hárman jelölték meg az anyanyelvjárást és a prekmurščinát is. Ehhez képest a főnök esetében már a szlovén nyelv lesz a gyakoribb választás (6 fő), a magyar köznyelvnek itt nincs szerepe.

A kórházban már kiugróan magas a szlovén nyelv választása (a Muravidék kétnyelvű területein nincsen kórház, a legközelebbi Murszombatban van), a magyar köznyelv és a magyar anyanyelvjárás csak egy-egy esetben szerepel, a szlovén nyelv és a prekmurščina együtt viszont négyszer. Az orvosnál is hasonló a helyzet: itt két esetben kapott jelölést a magyar köznyelv, és egyet a nyelvjárás, három esetben szerepel együtt a szlovén nyelv és annak muravidéki változata.

A bíróságon, a községházán és a hivatalos ügyek telefonos intézésénél is az államnyelv élvez elsőbbséget. A bíróságnál három adatközlő (69, 70, 71) megjelölte a prekmurščinát is, és volt egy adatközlő (78), aki csak a magyar nyelvjárását karikázta be. A községházán hárman csak a magyar köznyelvet használják, egy adatközlő a nyelvjárást a prekmurščinával, és egy a nyelvjárást a szlovén nyelvvél. A telefon esetében egy-egy helyen fordult elő a másik három nyelvváltozat együttes használata az államnyelvvél. A banknál egy esetben sem fordult elő a nyelvjárás használata, itt is magas az államnyelv szerepe.

Ha az e-maileket, az sms-eket és a közösségi oldalakat nézzük, ott párhuzamosan jelennek meg az egyes nyelvváltozatok, bár pl. a magyar köznyelvet csak egyszer jelölték be a közösségi oldalaknál. Meg kell jegyezni, hogy a válaszadók többsége a 40 alatti korosztályból került ki, az e fölöttiek üresen hagyták a mezőket.

Még a káromkodást emelném ki, mert a megadott témák közül itt kapta a legtöbb pontot (16-ot) a szlovén nyelv, és négy esetben mind a négy választ is bejelölték az adatközlők.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy sajnos igaz a helyiek és a nyelvészek által hangoztatott vélemény, mely szerint a szlovén nyelv egyre több szintéren szorítja ki a magyar nyelvet és annak muravidéki változatát (kivételt ez alól a családi nyelvhasználat jelent, ahol még van remény a nyelv megtartására és átörökítésére), még akkor is, hogy ha sok esetben látjuk a nyelvváltozatok közötti váltást.

7. Végül idéznék a kérdőív azon részéből, amely arra vonatkozott, hogy mit gondolnak az emberek a magyar nyelv sorsáról és jövőjéről. Álljon itt néhány pozitív és negatív attitűd a magyar nyelv muravidéki változatáról:

„A magyar nyelvet ápolni, védeni és továbbítani kell a fiatal generációkra, mert különben el fog veszni (66).”

„Attól félek, hogy az asszimiláció miatt egy időre kihal (73).”

„Megmarad (75).”

„Kihal, mert sokan szégyellik, hogy tudnak magyarul (80).”

„Még lesz magyar ember, addig lesz magyar szó (76).”

Kívánom, hogy így legyen...

Irodalom

- BARTHA CSILLA 2007. Kétnyelvűség a Muravidéken. *Muratáj* 2006 / 1–2. 79–114.
- BOKOR JÓZSEF 2009. *Nyelviség és magyarság a Muravidéken*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- GÖNCZ LÁSZLÓ 2008. Muravidéki helyzetkép a múlt és a jelen tükrében. FEDINEC CSILLA szerk. *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*. Budapest: MTA Magyar Tudományosság Külföldön elnöki Bizottság. 84–102.
- GÖNCZ LÁSZLÓ 2009. *Barangolás a Muravidéken. A Muravidék magyar kötődésű települései és épített öröksége*. Lendva: Magyar Nemzeti Művelődési Intézet.
- GUTTMANN MIKLÓS 1984. A tájszókészlet aktivitása Lendva környékén. *Naptár 1984*. Murska Sobota: Pomurska založba. 59–69.
- KISS JENŐ 2002. *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- KOLLÁTH ANNA 2005. *Magyarul a Muravidéken*. Maribor: Slavistično društvo Maribor (Zora 39).
- KOVÁCS ATTILA 2011. A 2011-es szlovén népszámlálás és a Muravidék kétnyelvű területe. *Naptár 2012*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet–Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet. 74–93.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2000. *A magyar nyelv Szlovákiában*. Budapest–Pozsony: Osiris Kiadó–Kalligram Könyvkiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely.
- LANSTYÁK ISTVÁN–SZABÓMIHÁLY GIZELLA 1997. *Magyar nyelvhasználat – iskola – kétnyelvűség*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- MOLNÁR ZOLTÁN 1984. Élőnyelvi anyag a Muravidékről. *Naptár 1984*. Murska Sobota: Pomurska založba. 72–87.
- ŠANCA, LEONIDA 2012. Szerdahely virágzó múltja és hervadó jelene. (kézirat)
- SZABÓ MÁRIA 2006. *Tájszójegyzék*. Lendva vidéki tájszavak szótárszerű gyűjteménye. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- SZÉPFALUSI ISTVÁN–VÖRÖS OTTÓ–BEREGSZÁSZI ANIKÓ–KONTRA MIKLÓS 2012. Kontra Miklós szerk. *A magyar nyelv Ausztriában és Szlovéniában*. Budapest–Alsóőr–Lendva: Gondolat Kiadó–Imre Samu Nyelvi Intézet–Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

1. kép: A szerdahelyi templom, háttérben a goricskói erdővel
(LEONIDA ŠANCA felvétele 2012 őszén)

A tanulmány azonos címmel megjelent: BENŐ ATTILA–FAZEKAS EMESE–KÁDÁR EDIT szerk. 2013. „...*hogy legyen a víznek lefolyása...*”: *Köszöntő kötet Szilágyi N. Sándor tiszteletére*. Cluj-Napoca / Kolozsvár: Societatea Muzeului Ardelean / Erdélyi Múzeum-Egyesület. 171–180.

Jeziki in jezikovne variante v Središču na Goričkem

Tema prispevka je opis jezikovne rabe pri prekmurskih Madžarih na podlagi rezultatov anketne raziskave. Vprašalnik sestoji iz desetih delov (npr.: raba madžarskega jezika v družini, šoli, cerkvi, medijih), postavlja vprašanja o področjih rabe madžarskega in slovenskega jezika, o lek-sikalnem sposojanju ter o stopnji narečnosti.

Magyar könyvtári tevékenységek Lendván a 19. század végétől a 20. század közepéig

1. Bevezető gondolatok

Lendva 820 éves múltra tekinthet vissza. Ennek a jubileumnak az alkal-mával fontos megemlékeznünk és visszapillantunk a magyar könyv-tári tevékenységre, amely gazdagította Lendva történelmét a 19. század végétől a 20. század közepéig. A magyar irodalom iránti érdeklődés Lendván már 1572-ben megnyilvánult, amikor gróf BÁNYFY MIKLÓS Lendvára hívta HOFFHALTER RUDOLF vándornyomdászt, aki kinyomtatta KULTSÁR GYÖRGY lendvai prédikátor prédikációit *Postillák* címmel (1572). Majd 1890-ben kinyitott BALKÁNYI ERNŐ könyvnyomdája, és fontos szerepet töltött be egészen működése végéig, 1948-ig. A 19. szá-zad végén többen is próbálkoztak itt kiadói tevékenységgel, elsőként KARDOS GÁBOR 1889-ben, de nyomdáikat hosszú távon nem sikerült működtetni. Ez alól csak BALKÁNYI ERNŐ képezett kivételt, aki 1898-ban FUSS FRIGYES NÁNDOR patikus hívására érkezett Alsólendvára, és az ő támogatásával vásárolta meg BOGDÁN JÓZSEF nyomdáját a Fő utcán. A zsidó származású BALKÁNYI ERNŐ (1870–1939) a felvidéki Berki te-lepülésen született, neje, MÁYER DÓRA pedig Keszthelyen. Házasságuk-ból két fiú született, 1899-ben Lajos, és 1902-ben Elek. BALKÁNYI ERNŐ nyomdász, kiadó, papír- és könyvkereskedő a fővárosban és vidéken szerzett sok éves tapasztalatai után települt Lendvára, és jó üzleti érzék-kel kezdett hozzá a vállalkozás bővítéséhez. 1899-ben megszűnt a *Dél-Zala* című helyi hetilap, és helyébe az *Alsó-Lendvai Híradó* lépett, amelynek kiadója és tulajdonosa már BALKÁNYI ERNŐ lett. Balkányi üz-leti sikerének egyik titka volt, hogy vállalkozásának hasznát nyomdájá-nak korszerűsítésére fordította. 1902-ben például gyorsajót szerzett be, aztán perforáló- és számozógépet, majd pedig díszes betűkészlettel bővítette felszerelését.¹⁶ Ezt követően jöttek létre Lendván a magyar könyvtárak, amelyek egyesületi könyvtárak voltak.

¹⁶ *Népújság*, 56. évf. 49. sz. 2012. 12. 06. címloldal.

2. Előzmények – Az Alsólendvai Polgári Olvasóegylet könyvtára

A lendvai könyvtári tevékenység visszanyúlik az 1871-es évre, amikor a helybeli *Polgári Olvasóegylet* 673 kötetből álló könyvtárral is rendelkezett, és megbízott könyvtárosa is volt. Az olvasóegylet alapító tagjai csak az intelligencia soraiból kerültek ki. A helybeli Polgári Olvasóegylet az 1871. évben alakult meg. Elnöke KISS BÉLA gyógyszerész volt. Ezen idő óta fennáll, és virágzik, mint az értelmiség egyedüli gyülekező helye. Van gazdag könyvtára, melyben a hazai jelesebb írók művei mind, a külföld nevezetesebb íróié pedig nagy részben megvannak. Járat 5 napi-, 2 szépirodalmi, 1 gazdasági és 3 élclapot. Helyisége, mely a Korona vendéglő három földszinti helyiségét foglalja el, elég kényelmet nyújt, mert van külön olvasó-, külön társalgó- és külön biliárdterme. A Jókai-jubileum alkalmával DR. MANDEL PÁL, a kerület országgyűlési képviselője megrendelte Jókai összes munkáját díszkötésű kiadásban az olvasóegyletnek, amiért a választmány jegyzőkönyvileg szavazott köszönetet. Az egylet hivatása magaslatán áll. Az *Alsó-Lendvai Híradó*ban és a *Dél-Zalában* rendszeresen közölték írásaikat az Olvasókör évi közgyűléseiről 1898 után.

„Az alsó-lendvai polgári olvasó-egylet f. hó 6-án tartotta K. Hajós Mihály egyleti elnök vezetése mellett évi rendes közgyűlését. Az elnöki megnyitó után előterjesztetett az 1899 évre szóló költségvetés terve, mely némi módosítással a választmány által elfogadtatott. Továbbá a könyvtárnok jelentése tétetett meg, mely jelentésnek érdemleges tárgyalása a jövő választmányi ülésre határozatott a választmány által. Könyvtárnoknak Németh Mihályt választották.” *Dél-Zala* 1899/ 3. szám, január 8. vasárnap

1902-ben az egyletnek 63 rendes és 9 kültagja volt. 1906-ban már 86 rendes és 10 kültaggal rendelkezett. Az adatok azt bizonyítják, hogy a tagok száma évről évre növekedett. 1906-ban az egylet farsangra táncmulatságot is szervezett, amelynek a jövedelmét a könyvtár gyarapítására fordították – olvashattuk az *Alsó-Lendvai Híradó* 2. számában január 13-án. A könyvtár a Polgári Olvasóegylet keretében egészen 1919-ig működött. A későbbiek során, különösen az első világháború éveiben, az olvasókör tevékenysége hanyatlásnak indult. Az első világháború után felbomlott, s a könyvek zömét elkoboztatta az új, királyi Jugoszlávia rendszere.

3. Az Alsólendvai Iparos Olvasókör

1901-ben alakult az Alsólendvai Iparos Olvasókör, amelynek könyvtára is volt. Alakuló közgyűlésük alapszabályzatának 12. pontjában meghatározták könyvtáruk működési szabályait is: „Könyvtárnok az egyesület könyvtárának az őre és ennek jó karbantartásáról felelősség mellett gondoskodik. A házi rendszabály által meghatározott módon és időközben a könyvtárat nyitva tartja, a könyvek pontos kiadásáról és visszaszolgáltatásáról gondoskodik.” Évenkénti közgyűlésük beszámolóiból, amelyet az *Alsó-Lendvai Híradó* hasábjain jelentettek meg 1902 és 1912 között, kitűnik, hogy az Iparos Olvasókör tagjai a tagsági díjból nem tudták fenntartani könyvtáruk működését. PATAKY KÁLMÁN az 1902-es elnöki beszámolójában külön kiemelte a könyvtár gyarapításának fontosságát. Indítványozta, hogy folyamodvánnyal keressék fel támogatásért a kereskedelmi minisztert is. Az egyesület időnként tombolával egybekötött zártkörű táncmulatságot is rendezett, amelynek bevételét a könyvtár fenntartására és fejlesztésére fordították.¹⁷ 1902 januárjában a Korona szálló dísztermében volt egy ilyen táncmulatság, amelyről az *Alsó-Lendvai Híradó* hasábjain is olvashatunk.

„Évtizedek óta, vagy talán elmondhatjuk azt is, hogy még ilyen szépen sikerült mulatság nem volt Alsó-Lendván, mint a folyó hó 11-én a Korona szállóban lezajlott iparos olvasókör mulatsága. Nem annyira a fényes anyagi siker miatt, hanem inkább az örvendetes körülménynél fogva, hogy városunknak eddig egymástól izoláltan élő különböző társadalmi rétegei ezen alkalommal szép és igazán lelki gyönyörűséget okozó harmoniában egyesültek.” Az Iparos Olvasókör mulatsága. *Alsó-Lendvai Híradó*, 1902/3. sz., január 19. vasárnap

1906-tól az Iparos Olvasókörnek rendes tagjai lehetett a társadalom minden tagja, nemcsak az iparosok, mivel módosították az alapszabályát. Így hivatalnokok, ügyvédek, kereskedők is lehettek tagok, akik által az egyesület olvasóköre és könyvtára is fokozatosan erősödött. 1909-ig vezető szerepet vitt a helybeli egyletek között, aztán hanyatlani kezdett.

„Néhány esztendő óta azonban megcsappant a tagok érdeklődése az olvasókör ügyei iránt, lassan-lassan pedig egészen meggyérült a helyisége. Nem kellett az olvasókör. Ma pedig közel jutott ahhoz, hogy meghuzzák

¹⁷ *Alsó-Lendvai Híradó*, 1902/1., 3. és 32. szám.

felette a lélekharangot. Gyűlései, összejövetelei nincsenek, a tagok nem látogatják a helyiséget. Gyönyörű könyvtára parlagon hever, nincsen olvasó, nincsen könyvtáros, nincsen könyvtár-óra. Pangás uralja a helyzetet mindenben. Pedig kár veszni hagyni ezt a szép és gazdag egyesületet.” Az Iparos Olvasókör agóniája. *Alsó-Lendvai Híradó*, 1909/34. 5.

1911-ben az *Alsó-Lendvai Híradó*ban azt olvashatjuk, hogy: „Betegnél is betegebb az Iparos Olvasókör gyönyörű könyvtárával. Valamikor az első helyen állt ez a könyvtár, míg ma a teljes felbomlás előtt áll.¹⁸ „1912-ben A helybeli Ipartestület azzal is foglalkozott, hogy a fennálló, de az utóbbi időben erősen stagnáló Iparos Olvasókörrel fúzióra lép, olyformán, hogy az Ipartestület átvenné az Iparos Olvasókör tagjait és vagyonát, s a két, egybeolvadt egyesület így együtt Ipartestületi Olvasó-körként működhetne. A választmányi ülésen a fuzionálás tervét mégis elvetették. Az első világháború kitöréséig sok nehézség mellett még működött az Olvasókör. A háborús években azonban teljes hanyatlás következett be. A háború után a királyi hatóságok felszámoltak minden egyesületet Lendván. Vagyonukat zárolták. A szép könyvtárállomány eltűnt.¹⁹

4. BALKÁNYI ERNŐ kölcsönkönyvtára

A nemzeti kultúra ápolása érdekében már az 1900-as évek elején mozgalom indult a népkönyvtárak alapítására. Lendván BALKÁNYI ERNŐ papírkereskedő 1899 végén üzlethelyiségében kölcsönkönyvtárat létesített. Innen meghatározott feltétellel mindenki kölcsönözhetett könyvet. A tulajdonos ezt a könyvtárat nem közművelődési, hanem üzleti érdekből működtette, nincsenek adatok arról, hogy meddig működött.²⁰

BALKÁNYI ERNŐ papírkereskedését nemcsak a papír- és a rajzeszköz-ipar legújabb termékeivel szerelte fel 1900-ban, hanem könyvekkel is, amelyek kölcsönzésével „a közönség szellemi igényeinek kielégítésére is figyelemmel volt” – olvashattuk az *Alsó-Lendvai Híradó* 1899-ben megjelenő 47. számában. Ez biztató jele volt a város szellemi haladásá-

¹⁸ *Alsó-Lendvai Híradó*, 1911/14. szám.

¹⁹ VARGA SÁNDOR 1999. Olvasókörök, népkönyvtárak krónikája 1871–1970 között Lendva, Dobronak, Göntérháza. *Muratáj* 1998/2. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. 121–122.

²⁰ *Alsó-Lendvai Híradó*, 1899/47. szám.

nak. Az első világháború alatt több mint valószínű, hogy ez a kölcson-könyvtár az egyes családi könyvtárakkal együtt megsemmisült.

5. Az ingyenes népkönyvtár – a polgári fiúiskola könyvtára

Lendván az ingyenes népkönyvtár 1910. augusztus 1-jén alakult meg KISS DÉNES polgári fiúiskolai igazgató kezdeményezésére az iskola tanácstermében. Az 1911-es beszámoló szerint, amely az *Alsó-Lendvai Hiradó* 9. számában jelent meg, a könyvtárnak összesen 100 kötet könyve volt, és néhány hónap alatt 132 olvasója lett. Az igazgatói beszámoló szerint az olvasók leginkább a polgárság, az iparosok és a kereskedők, továbbá a mindkét nembeli ifjúság köréből kerülnek ki. Az igazgató megjegyzi, hogy a könyvtárat a közönség olyan tömeges mértékben veszi igénybe, hogy annak kibővítése tanácsos lenne.²¹ KISS DÉNES, a népkönyvtár kezelője beszámolóit a könyvtár forgalmáról a Dunántúli Közművelődési Egyesületnek terjesztette be 1911-ben. Az ingyenes népkönyvtár néhány hónapos sikeres működését a helyi újság is méltatta 1911-ben. A mindössze 100 kötetet tartalmazó könyvtár az olvasók teljes igényét viszont nem elégíthette ki. Azt is javasolták, hogy az egyesületek, a kaszinók, a magánemberek a feleslegessé vált könyveiket adják a népkönyvtárnak, mert ezzel nagyban hozzájárulhatnak a népművelés eredményesebb munkájához. Az *Alsó-Lendvai Hiradó* az XVI. évfolyam 10. számában, amely 1911. március 5-én jelent meg *A népkönyvtár* címmel, (szerzője nincsen feltüntetve), végső összegzésként felveti az ingyenes népkönyvtár problematikáját:

„*A népkönyvtár. Ezt a címet írtuk cikkünk élére, és most azt a száz kötetnyi könyvet, amit vasárnap délelőttönként a nemes üggyhöz méltó buzgalommal Kiss Dénes igazgató úr oszt ki a jelentkezőknek, megilleti-e a könyvtár cím?! Hát bizony nem sok az a száz kötet könyv, és hogyha a más városok ingyenes népkönyvtárait vagy a kaszinó könyvtárát vesszük mértékül, úgyszólván semmi. Egy csepp a tengerben. Mi ez a száz kötet könyv annak a nagy tömegnek, amely kívül áll minden egyesületen, és így az ingyenes könyvtárra szorul? Semmi.*”

A cikk írója szerint a könyvtár előteremtése és fenntartása nagy összegekbe kerül. Mindenesetre az lett volna a legcélszerűbb, hogy ha a város maga is hozzájárult volna a könyvtár kibővítéséhez és fenntartá-

²¹ *Alsó-Lendvai Hiradó*, 1911/10.

sához. Majd a cikk írója adakozásra hívta fel az egyesületeket, kaszinókat, magánembereket, akiknek fölös számban van könyvük, hogy ajándekozzák oda az ingyenes népkönyvtárnak, amely ily módon kibővíülhetne, hiszen nemes hivatását a könyvek csekély száma miatt csak nehezen tudta betölteni.

3. 1. Megjegyzés

VARGA SÁNDOR *Olvasókörök, népkönyvtárak krónikája 1871–1970 között Lendva, Dobronak, Göntérháza* című tanulmányának összegezésében a szerző hangsúlyozta, hogy az olvasókörök, könyvtárak tevékenysége vidékünkön (a Muravidéken) a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz való csatolás után megszűnt. A királyi Jugoszlávia 1921 végén rendeletet alkotott, amellyel felhívtak minden szervezetet és egyesületet, hogy meghatározott időn belül hozzák összhangba működési szabályzatukat az új rendelettel, mert ellenkező esetben megszüntetik tevékenységüket. Lendván akkor ennek a rendeletnek egyetlen egyesület és szervezet sem tett eleget. Ennek az lett a következménye, hogy működésüket betiltották. Lényegében nem is kellett betiltani, hiszen a megszálló szerb katonaság már 1919-ben elégette a magyar könyveket, s az irattárak sorsa is ugyanaz lett.²²

4. A népkönyvtár 1919–1945 között Lendván

Az első világháború végéig Lendván csak magyar nyelvű könyveket tartalmazó könyvtárak voltak. A vidék a trianoni békeszerződés megkötése után az akkor alakult Szerb–Horvát–Szlovén Királyság keretébe került. A vidék megszállása után az új rendszer a lehető legrövidebb időn belül gondoskodott arról, hogy zömében magyar jellegét minél jobban csökkentse. A meglevő egyesületek vagyonát elkobozták, a könyvtárak könyveit elégették (VARGA SÁNDOR 1999). Már az említett, 1921-ben hozott rendelet értelmében jogilag is megszűntek a lendvai könyvtárak. Újonnan alapított népkönyvtárról (sem magyarról, sem szlovénról) írásos dokumentum nem található. Lendva város rendezési tervéből, amelyet 1965-ben adtak ki, a 62. oldalon megemlítik, hogy Lendván a két háború között működtek *egyesületi könyvtárak*, ezek

²² VARGA SÁNDOR 1999. *Olvasókörök, népkönyvtárak krónikája 1871–1970 között Lendva, Dobronak, Göntérháza*. *Muratáj* 1998/2. Lendva: MNMI. 124.

csak egyesületi tagok számára voltak hozzáférhetők. Ezen könyvtárak létezéséről, működéséről viszont semmilyen írásos bizonyíték nem található. A visszacsatolás után 1941-ben nyilvános könyvtár Lendván alakult. A *Zala Megyei Újság* 1942. január 26-i számában arról olvashatunk, hogy megalakult az Alsólendvai Kaszinó a városi előkelőség részvételével. Ezen a gyűlésen határozatokat hoztak egyesületi könyvtár alakításáról is, de ez is csak egy szűk réteg érdekeit szolgálhatta. 1941–1945 között Lendván a polgári iskolának is volt diákkönyvtára. Az iskola 1943–44. tanévre vonatkozó évkönyvében 291 könyvet említenek, de csak a tanulók számára voltak elérhetők.

5. A lendvai népkönyvtár 1948–1950 között

A második világháború után az iskolákban lévő csekély számú magyar könyvet az új rendszer hívei elégették. Lendván népkönyvtár létesítésére az egyes feljegyzések szerint 1946-ban került sor. Ez az évszám azonban nem állja meg a helyét (VARGA 1999). Lendván 1948. december 7-én alakult meg a Járási Bizottság, amely célul tűzte ki a népegyetem, a könyvtár, a szlovén–magyar néptánc és a színjátszó csoportok megalakítását.²³

A könyvtár hivatalosan 1949 végén vagy 1950 elején nyílt meg a Partizán utca 49. szám alatt, az akkor ERMÉNYI-ház egy helyiségében, egy 3x4 méteres szobában. A könyvtárosi feladatot kezdetben *LINDIC IVÁN* végezte minden vasárnap. Ő postaigazgató is volt, mellesleg nagy könyvbarát. Abban az időben a szlovén nyelvű könyveket a könyvtáros nagyjából a ljubljanei vagy a maribori antikváriumból szerezte be. Nagy probléma volt azonban a magyar nyelvű könyvek beszerzése. *VLAJ LAJOS* és *ŠTEFAN GALVAČ* mintegy háromszáz könyvet hoztak Ljubljanából egy *MOLNÁR JULIANNA* nevezetű hölgy 1948-ban államosított szállodáiból és villáiból, amelyek a Bled melletti üdülővárosban voltak. Az említett tulajdonos szállodai könyvtárának nagyszámú könyvválományát az államosítás után Ljubljanába vitték, és így kerültek azok később részben Lendvára. Ezek a magyar könyvek mind zöld, piros díszkötésűek voltak. 1948-tól a könyvtár bizonyos évenkénti anyagi támogatást kapott fenntartásra és a könyvválomány gyarapítására. A már meglévő gyűjtemény és a Ljubljanából kapott magyar könyvek képezték a könyvtár állományát, és a Nafta szakszervezeti könyvtárának

²³ Lendava deset let po svobodi: Obmurski tisk. Murska Sobota. 1955.

egyesítésével alakult meg 1950 végén a *járási könyvtár*. Ezt igazolja a *Ljudski glas* című újság magyar nyelvű melléklete is.²⁴ Kezdetben a fenntartásához a szerény anyagiakat a járási népbizottságtól kapta. 1951 végéig járási könyvtárként működött, a lendvai járás megszűnésével a városi népbizottság hatáskörébe került. LINDIC IVÁN, lendvai postaigazgató, könyvtáros 1952 nyarán elköltözött Lendváról. Hivatalosan a könyvtárat nem is adta át, mert a járás megszűnésével nem volt kinek. A Lendvai Városi Népbizottság 1952. december 20-án megtartott ülésén olyan határozatot hozott, hogy a könyvtárat igazgatási hatáskörbe veszi. Ugyanakkor arról is határoztak, hogy a könyvtárosi teendőket VILKO FRAM elemi iskolaigazgatót bízzák meg. A városi népbizottság jegyzőkönyvében nincs adat a könyvek mennyiségéről.²⁵ 1953 szeptemberében VILKO FRAM iskolaigazgató is elköltözött Lendváról. A könyvtár vezetését ŠTEFAN BANFI általános iskolai tanító vette át. Az ő feljegyzése szerint 1955-ben könyvtárának mintegy 6000 kötetet számláló szlovén–magyar könyvállománya volt, évenként pedig 550 olvasója.²⁶ 1955-ben a városi könyvtáregyesület az INA-Nafta vállalat szakszervezeti könyvtárával, és ekkor már 9000 kötet könyvvel rendelkezett, mégpedig szlovén, szerbhorvát és magyar nyelvűekkel. A könyvtári munkát sokáig tiszteletdíjas könyvtárosok végezték, igen sokan váltották egymást.²⁷ A lendvai községi képviselő-testület 1955 után rendszeresen az évi költségvetésből támogatta a könyvtár tevékenységét. Az 1957 évi községi ünnep alkalmával rövid írást olvashattunk a *Pomurski Vestnik* című hetilapban a kulturális tevékenység eredményeiről. A cikk írója megemlíti, hogy Lendván működik a központi népkönyvtár, amelynek mintegy 8000 szlovén és magyar könyve van. Az eredményesebb tevékenységet helyszűke akadályozza. Nagy szükség lenne egy megfelelő olvasóteremre.²⁸ A könyvtár helyzete 1958 végére már igen válságos lett. Az ERMÉNYI család felmondta a

²⁴ *Ljudski Glas* štev. 1950/26-a.

²⁵ Zapisnik ljudskega odbora mestne občine z dne 20. 12. 1952. [A községi népbizottság jegyzőkönyve 1952. 12. 20.]

²⁶ Lendava deset let v svobodi. Lendva tíz éve a felszabadulás után. 1955. 28.

²⁷ ZSOLDOS ZUZSANNA 1988. A könyvtári tevékenység Lendván. *Naptár* 1989, a szlovéniai magyarok szemléje. Murska Sobota: Pomurska založba, 192–193.

²⁸ Poročilo okrajnega komiteja ZKS Murska Sobota za konferenco 1960. A Kommunista Szövetség muraszombati járasi bizottságának beszámolója a konferencián 1960-ban. *Pomurski Vestnik*, 1957/24.

további bérletet, és a könyvtárnak el kellett volna költöznie a helyiségből, de az akkori község vezetősége több hónapon át nem tudott más helyet biztosítani. A *Pomurski Vestnik* hetilap 1959-ben azt írja, hogy eljött a lendvai népkönyvtárnak az utolsó órája. A cikk írója azt állapítja meg, hogy a lendvaiak kedvelik a jó könyveket, ezért szeretnek a könyvtárba járni. Úgy látszik, hogy nem sokáig járhatnak, mert hamarosan „út az utolsó órája” a könyvtárnak. Helyiség hiányában a helyzete állandóan rosszabodik. Régi kívánságuk a lendvai olvasóknak, hogy a könyvtár olyan helyiségeket kapjon, ahol lesz olvasóterem is. Hosszabb huzavona, halasztgatás után az illetékesek megoldották a problémát. A könyvtár 1959 vége felé VAJSZ LÁSZLÓ házába költözött a Partizán utca (ma Fő utca) 17. számú házba, egy mindössze 4x5 méteres helyiségbe. Olvasóterem nem volt, így a lendvaiak óhaja nem valósult meg. A Kommunista Szövetség Muraszombati Járási Bizottságának beszámolója szerint az 1959-es évben a könyvtári tevékenység az elmúlt két évben stagnált. E beszámoló megemlíti azt is, hogy a kétnyelvű (lendvai) könyvtárnak összesen 7000 szlovén és magyar könyve van.²⁹

Irodalom

ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 2007. *A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó-, és könyvtártörténet*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. 329–338.

Madžarska knjižnična dejavnost v Lendavi na koncu 19. stoletja do sredine 20. stoletja

V tem obdobju so nastajali društva, ki so imela knjižnico: leta 1871 Meščansko bralno društvo in 1901 Društvo obrtnikov iz Dolnje Lendave. ERNŐ BALKÁNYI, trgovec papirnice, je leta 1899 ustanovil v prostorih svoje trgovine knjižnico za izposojó knjig z namenom, da s to dejavnostjo pridobi še dodatna sredstva poleg kulturoloških namenov. Leta 1910 je nastala ljudska knjižnica na po pobudo DÉNESA KISSA, ravnatelja meščanske šole iz Lendave, ki je delovala brezplačno. Srbska

²⁹ Podatek iz zavoda za statistiko RS Slovenije. A Szlovén Szocialista Köztársaság Statisztikai Hivatalának adatai.

vojska, ki je okupirala Lendavo 1919 leta je sežgala madžarske knjige. Leta 1941 so obstajale privatne pobude glede odprtja javne knjižnice, vendar do tega ni prišlo. Po drugi svetovni vojni so pristaši nove oblasti sežgali veliko količino madžarskih knjig. Ljudska knjižnica je nastala konec 1949 ali na začetku 1950 leta.

①

②

③

1–3. kép: Balkányi Ernő kölcsönkönyvtára és papírkereskedése; A Balkányi-nyomda és üzlet hirdetése 1941–1945 között; Bornemissza Péter prédikációinak második kötetét Bánffy Lászlónak ajánlotta

4–5. kép: Kultsár György prédikátor szobra – A lendvai könyvtár épülete

POLGÁRI OLVASÓ-EGYLET

helyi polgári olvasó-egylet 1871. évben alakult meg. Először Kiss Béla gyógyszerész volt. Ezen idő óta Kondál és Vágócsanak, mint az értelemiség egyesületi gyűlés helye. Van gazdag könyvtára, melyben a hazai jelesebb írók művei mind, a külföld nevezetesebb írói pedig nagy részben megvannak. Járát 5 nap-, 2 szepárdium-, 1 pásztor- és 1 élelmet.

Helyiség, mely a „Korona” vendéglő 3 földszinti helyiségét foglalja el, elég kényelmes, mert van költő olvasó, külön társalgó és külön billárd terem.

A Jókai-jubileumi alkalmával dr. Marcell Pál, a kecskeli országgyűlési képviselője, sokas volt Kikéi úszás munkái elakadást kúráltak az olvasó-egyletnek megrendelni, mikor a választmány jegyzőkönyvvel szavazati álláspontra.

Az egylet hívatása magasán áll.

Minden megalapozott tervkory részt vesz, sőt igen sok esetben közreműködő-képes lép fel.

Minden év végén közgyűlést tart, melyben az előzői jelentés után tudomással veszi, illetőleg tárgyalja az előzői jelentés, megvizsgálja a pénzügyi számadást, megadja a felmerülést. Megválasztja a bizottság, mely 1 elnök, 1 helyettes elnök, jegyző, ügyész, bíró, nagy, pénzügyi, könyvtáros és 12 választmányi tagból áll.

Minden évben magánnap március 16-át, mely alkalmával az elnök ünnepségeknek a nevezetes napján méltósággal bevezetést tart, a hazatis díjak átadásával záródik az ünnep.

Kossuth Lajos nagy hazafisága elcsigázta alkalmára, helyiségére tisztes összegű tisztelet, a családok megleghungu részével társulatot küldött, koporsójára örökös koszorút tett, s a nagy halottat haza vonatnak Csikóvárában, az ország első állomásán, förtőnt fogadtatánál méltósággal részt vesz.

Van 25 bel- és 14 kül-tagja, kiket az évi közintézkedések elvégzésére kötelezik és díjaznak.

6. kép: Az alsólendvai Polgári Olvasó-Egylet. Részlet az Alsólendvai nagyközségi milleneumi emlékkönyvből (eredeti kiadás: 1896. Füss Nándor) A lendvai könyvtár épülete A lendvai könyvtár épülete–Pataky Kálmán szerk. Nagykanizsa, 1898, újrainyomva 1996-ban Lendván)

Zágorec-Csuka Judit

1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola

Kétnyelvű iskolai könyvtárak a Muravidéken, ahol a magyar nemzetiség él

1. Bevezető

Szlovéniában úgy értelmezik a kultúraközi dialógust, mint egy folyamatot, amely serkenti a nyitott és a komplex kulturális terek létrehozását. Csatlakozva az Európai Unióhoz, Szlovénia 2008-ban elnökségi pozícióba is került, és ez által is számos nyomot hagyott rajta a közös tér különböző országainak kulturális megnyilvánulása és a tagországok állampolgárainak az életmódja. A globalizáció folyamatában a kisebb kultúrák veszítenek az ismerveikből, hiszen elhalnak azok a régi kulturális értékek, amelyekből erednek. Mindezek még nagyobb kihívást jelentenek azoknak a kétnyelvű könyvtáraknak, amelyek ezen a területen működnek, hiszen állandóan ki vannak téve a globalizáció trendjeinek. A kétnyelvű iskolai könyvtárak *többkultúrájú* könyvtárak, hiszen a tanulók és a tanárok az együttélést választják léthelyzetként. Az *együtt-élés* ötvenéves hagyományaként tudják, hogy melyek ennek az előnyei és a hátrányai. A sztereotípiák, a rasszizmus, a tolerancia hiánya, a diszkrimináció és az agresszió veszélyezteti mind a lokális, mind a nemzetiségi közösségeket. A kultúraközi dialógus megakadályozhatja a konfliktusokat. A kulturális dialógus megvéd bennünket azoktól a beidegződésektől, hogy többek vagyunk, mint mások, megvéd a nacionalizmustól és az előítéletek kialakulásától. Ha odafigyelünk másokra, ha észreveszünk másokat, valószínűleg jobb emberek leszünk. Mit jelent a kultúraközi dialógus a könyvtárosoknak, és mit a felhasználóknak? Másoktól tanulhatunk, és mások is tanulhatnak tőlünk! Dialógus csak két egyenlő partner között lehetséges.

2. A muravidéki kétnyelvű iskolai könyvtárak

A Muravidéken, a kétnyelvű területen öt iskolai könyvtár működik: kettő Lendván, egy Göntérházán, egy Dobronakon és egy Pártosfalván.

Lendván a központi könyvtár mellett még három iskolai könyvtár is működik, kettő az általános iskolákban és egy a középiskolában.

2. 1. Az 1. és a 2. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskolák kétnyelvű iskolai könyvtárai

Az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola könyvtára kétnyelvű, magyar–szlovén könyvtárként működik. Két könyvtárosa van, *DR. ZÁGOREC-CSUKA JUDIT* és *KOCON JÓZSEF*. Van egy kihelyezett egysége is a gyertyánosi tagiskolában. A könyvtár széles körű nemzetközi kapcsolatokat alakított ki, főleg a magyarországi könyvtárakkal: a szentgottárdi Városi Könyvtárral, a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei Könyvtárral, a lenti Városi Könyvtárral és a lenti iskolai könyvtárakkal, valamint a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtárral. 2006-ban nemzetközi szerződést írtak alá a Magyar Könyvtárostanárok Egyesületével, *BONDOR ERIKA* elnökkel. A Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola (KÁI) könyvtára vette át a koordinációt a többi muravidéki kétnyelvű iskolai könyvtártól nemzetközi kapcsolatainak a szervezése és a magyarországi iskolai könyvtárak együttműködése tekintetében. Az iskolai könyvtár több nemzetközi és hazai konferenciát szervezett. A 2. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskolának kétnyelvű iskolai könyvtára van, amely szlovén és magyar dokumentumokat tárol. Ez egy kisebb iskolai könyvtár, mert az iskolába is kevés tanuló jár, és gyógypedagógiai programmal is rendelkeznek. Könyvtárosai: *VARGA DARJA* és *LOVENJAK BRIGITA*.

2. 2. A göntérházi, a dobronaki és a pártosfalvi kétnyelvű iskolai könyvtárak

A göntérházi iskolai könyvtár 1956-tól működik, az iskola felújításával nagyobb helyiséget kapott, amely így jól felszerelt lett. A magyar könyveket feldolgozták a számítógépes rendszerben. 2005-től 50 magyar nyelvű számítógépes programmal is gazdagodott a könyvtár, amelyek szinte mindegyik tantárgyat lefedik. A könyvtárban két könyvtáros dolgozik, *VARGA ISTVÁN* és *TOPLAK RUDOLF*. A pártosfalvi iskolai könyvtárat 2008-ban újították fel, az utóbbi években számos magyar könyvvel gyarapodott az állományuk, amelyet főleg pályázati pénzből vásároltak. A könyvtárban *DÁVID GABRIELLA* könyvtáros dolgozik.

A dobronaki iskolai könyvtár 1962-től működik, 2003-ban az iskola felújításával a könyvtárat is felújították, így a könyvtár új helyiségek-

hez jutott. A könyvtárban *HORVÁT AGATA* könyvtáros dolgozik, a magyar könyveket többnyire a Bánffy Központból szerzik be. Az új Lendvai Kétnyelvű Középiskolában 2005-ben kapott a könyvtár új helyiségeket, amelyet *KEPE KLÁRA* könyvtáros vezet. Az utóbbi években a könyvtár erős partneri kapcsolatokat épített ki a horvátországi, a muraszerdahelyi, a csáktornyai, valamint a magyarországi, főleg a lenti és a szentgotthárdi iskolai könyvtárakkal. Együttműködnek a nagykanizsai Canissa Könyvkereskedéssel és Kiadóval, valamint a szlovén Rokus Könyvkereskedéssel és Kiadóval. Tankönyv- és könyvvásárokat is szerveznek.

3. Új kihívások előtt a kétnyelvű iskolai könyvtárak az Európai Unióban

Az információs technológia fejlődésével a kétnyelvű (szlovén–magyar) iskolai könyvtárak a nemzetiségileg vegyesen lakott területen, a Muravidéken új kihívások kereszttüzébe kerültek, az Európai Unió megnyitotta előttük a teret. A könyvtárosok, akik egy személyben tanárok, szervezők, az oktató-nevelő intézmény programjainak a kivitelezői, információs szakemberek és adminisztrátorok, szükséges, hogy kísérjék a multikulturalitás trendjeit, és építsék *partnerkapcsolataikat*. A partnerkapcsolatok kiépítésénél objektívnek kell lenniük, hiszen tudniuk kell, hogy miben szeretnének együttműködni: a dokumentum-beszerzésben, a katalógizálásban, vagy más szakmai érdekekben. *Az együttműködés ott erős, ahol az érdekek is erősek.* Az együttműködéshez szükséges a közös stratégiák megalkotása. Az együttműködés alapja mások véleményének a tisztelete, a közös konszenzus és a hasonló érdekek. Végül is az Európai Uniónak nincsenek már belső határai, esetleg a tudás és az érdeklődés hiánya korlátozhat bennünket. A kétnyelvű könyvtáraknak nyitottnak kell lenniük, de ugyanakkor nem a végsőig, mert mindahoz, amit befogadnak, kritikusan kell, hogy viszonyuljanak. Az is fontos, hogy elfogadják az európai trendeket és az európai identitást is. A kétnyelvű könyvtárak kétirányúak – a szlovén, ill. a magyar nyelv és kultúra ötvözi, élteti elsősorban –, ezért nyitottnak kell lenniük mindkét kultúrára és nyelvre. A könyvtárosoknak gazdag ötletekkel kell javítaniuk a multikulturalitás hétköznapijait. Még nem jött el a végső győzelem ezen a területen, de ezen az úton haladunk. Sok kreativitás és önbizalom szükséges hozzá!

4. A kultúraközi dialógus – a többkultúrájú könyvtárak

A kultúrák pluralitása jellemző a 21. századra. Hogyan valósul meg a kultúraközi dialógus a kétnyelvű iskolákban? Egyáltalán van-e programjuk a megvalósításhoz? Van-e elegendő dokumentumuk ahhoz, hogy megvalósítsák-e nemes programot? A kétnyelvű könyvtárak könyvtárosai tudatában vannak-e annak, hogy mi a küldetésük? A kultúraközi dialógus a kétnyelvű iskolai könyvtárakban biztosítja:

- ✓ a kulturális, oktató, társadalmi tevékenységeket
- ✓ a szlovén és a magyar irodalom színhelyeit
- ✓ a nemzetközi, de főleg a szlovén és a magyar projektek figyelemmel kísérését
- ✓ bekapcsolódást a nemzetközi, elsősorban a szlovén–magyar online katalógusokba
- ✓ a megfelelő helyiségeket, ahol manifesztálódhat a szlovén és a magyar kultúra
- ✓ a feliratokat, a gyűjteményeket, vizuális anyaggal kiegészítve
- ✓ a tanulmányi versenyek szervezését: Ivan Cankar és Petőfi Sándor Tanulmányi Verseny
- ✓ olvasási akciókat és versenyeket: Bralna značka, Magyar olvasási verseny
- ✓ a kétnyelvű könyvtárak integratív szolgáltatásait, a COBISS-t
- ✓ a külön gondoskodást a nemzetiségi kultúrához és a nyelvápoláshoz.

A könyvtár ablak a világra, lehetőséget nyújt a szlovén és a magyar irodalom megismerésére. Az Európai Unió erősen támogatja a multikulturalitást, tehát a magyar és a szlovén nyelvet, a kultúrával együtt.

4. 1. A kétnyelvű területen azok a tanulók, akik ugyanabban a környezetben élnek, egyszerre két értékrendszerben, két kultúrában, a két nyelv használatával kell, hogy éljenek. A *multikulturalitás* számukra *sorsszerű*, adva van a születésüktől fogva. Mindezek mellett a mai társadalmi elvárások alapján el kell sajátítaniuk az *európai identitást* is. Az identitást alakítja a nyelv, a kultúra, az iskola, a nevelés, a nemzeti hovatartozás, de mindezek változnak, és új perspektívákat is kapnak. Hogyan kell megőrizniük a globalizált világban az Európai Unió keretein belül a muravidéki magyaroknak az identitásukat, hogy ne ve-

szítsék el önazonosságukat a posztmodern társadalom nagy ívű nyitottságában és kozmopolitizmusában? Nehéz kérdés. Valószínű, hogy a kielégítő *olvasási kultúra* erősen hozzájárul ennek a megőrzéséhez, mert az írásbeliség és az olvasás segíti az emberek közti kommunikációt. A kielégítő emberi viszonyok pedig alapfeltételei a sikeres társadalomnak, amelyek kommunikáció nélkül nem működhetnek.

5. A kétnyelvű iskolai könyvtárak víziója a kultúraközi dialógus tekintetében a közeljövőben

A kétnyelvű könyvtárak könyvtárosai tudatában kell, hogy legyenek a küldetésüknek, amely a következő ismérveken alapszik:

- ✓ a kétnyelvű gyűjtemény alapján lehet minőségi szolgáltatást biztosítani
- ✓ nemzetközi partnerkapcsolatok kellenek (nemzetközi megállapodások, konferenciák)
- ✓ doktori képzések és posztgraduális képzések, magyar–magyar kapcsolatok
- ✓ közös projektekben való részvétel, szakmai továbbképzések
- ✓ a digitális adatbázisok létrehozásával be lehet kapcsolódni a magyar digitális gyűjteményekbe (Magyar Digitális Könyvtár, MEK és a Szlovén Digitális Könyvtár, dLib)
- ✓ a szakmai munkán alapuló partnerviszonyok kiépítése a szlovén, a szomszédos horvát és a magyar könyvtárakkal
- ✓ a könyvtári menedzsment elsajátítása, amely az emberi tudáson alapszik: új minőséget kell kialakítani a könyvtárakban
- ✓ a kétnyelvű könyvtárak portáljainak, weblapjainak a kialakítása, a kétnyelvű könyvtárak vizuális és digitális népszerűsítése
- ✓ a kétnyelvű könyvtárak marketingjének a kidolgozása, az iskolai könyvtáraknak követniük kell azokat a változásokat, amelyek a könyvtárakon kívül folynak az oktatásban és a kultúrában
- ✓ a kétnyelvű könyvtáraknak figyelniük kell a hazai és a nemzetközi pályázatokat a könyvtárügy területéről Szlovéniában, Magyarországon és az Európai Unió területén
- ✓ a kétnyelvű könyvtáraknak ismerniük kell felhasználóik, olvasóik információs szükségleteit, olvasási vágyait.

6. A kétnyelvű iskolai könyvtárak SWOT-elemzése

6. 1 Erősségek (strengths), belső tényező:

A kétnyelvű iskolai könyvtárak többkultúrájú könyvtárak. Ötven éves kétnyelvű (magyar–szlovén) hagyománnyal rendelkeznek, kultúráközi dialógus folyik bennük, teret adnak az oktatásnak. Kitűnő az együttműködésük a magyarországi, főleg a Zala és Vas megyei iskolai, városi és megyei könyvtárakkal (együttműködési szerződések). Könyvtári programjaik mellett olvasási és tanulmányi versenyeket is szerveznek.

6. 2. Gyengeségek (weaknesses), belső tényező:

Nem csatlakoztak még a magyarországi integrált iskolai könyvtári rendszerekhez (pl. Szirén-program), a csatlakozás kezdeti fázisában vannak a szlovén integrált könyvtári rendszerhez (a COBISS-hoz).

Informatikai fejlesztésük nem egységes, kétirányba informatizálódnak: csatlakoztak a COBISS integrált országos jellegű rendszerhez, a WINKNJ nem integrált és nem országos jellegű iskolai könyvtári rendszerhez (ez csak belső adatbázisépítésre terjed ki). Kevés a közös könyvtári program, kevés a könyvtári kihívás és az anyagi forrás a választékos gyűjteményépítéshez. Viszonylag kevés könyvet vásárolnak a többi könyvtártípushoz képest.

Hiányzik a marketingszemlélet és a folyamatos értékelés a munkájukból, nincsen hungarikarészlegük és kihelyezett magyar gyűjteményük.

6. 3. Lehetőségek (opportunities), külső tényező:

Szükséges az új célcsoportok és szolgáltatási formák bevezetése: pl. a magyar nemzetiségi tanulók számára foglalkozások a magyar nemzetiségi program keretében, magyar könyvfesztiválok és könyvvásárok szervezése.

Folyamatosan pályázni kell az önrész vállalásának lehetőségével, az EU-s programok kivitelezésével: pl. a BETHLEN GÁBOR határon túli pályázati rendszer és a Nemzeti Civil Alapprogram segítségével.

A minőségmenedzsmentet be kell vezetni a kétnyelvű iskolai könyvtárakba (SWOT- analízisek készítése).

6. 4. Veszélyek (threats), külső tényező:

A fenntartói források (minisztérium, önkormányzatok) egyre inkább kevésnek bizonyulnak a megnövekedett szakmai feladatok ellátására, a

technikai fejlesztésekre, a működtetésre és a karbantartásra (pl. egy vagy két iskolai könyvtáros van a sok feladatra).

Problémát jelent a kedvezőtlen kormányzati politika országos és helyi szinten egyaránt, a pénzhiány, a demográfiai helyzet: a magyar nemzetiségi tanulók csökkenése és az asszimiláció.

7. A Bánffy Könyvesbolt magyar könyv- és hírlapállománya Lendván

A muravidéki magyarság körében nem folytattak olvasásszociológiai felméréseket, ezért pontos felméréseken alapuló adatokkal nem tudunk rávilágítani a szlovéniai magyar nemzetiség olvasási szokásaira. De felmérhetjük Lendván a Bánffy Központban megvásárolt magyar heti- és havilapok mennyiségét. Néhány adat rendelkezésünkre áll a magyar sajtótermékek olvasásáról. Kezdjük azzal, hogy a Muravidéken is jól érzékelhetően megnőtt a felnőtt népességen belül azoknak az aránya, akik semmit (sem könyvet, sem sajtóterméket), vagy csak hetilapot (a *Népújságot*, a szlovéniai magyarok hetilapját) szoktak olvasni, míg a könyvet és a különböző sajtótermékeket együtt olvasóké jelentősen csökkent. Lendván 1998. március 15-én nonprofit jelleggel kezdett el működni a Bánffy Könyvesbolt, ahol magyar könyveket és sajtótermékeket lehet vásárolni. Kis létszáma miatt a muravidéki magyarságnak lehetetlennek tűnt egy önfenntartó könyvesboltban gondolkodnia, azonban a lelkes közönség állandó érdeklődése indokoltá tette e sajátos jellegű magyar könyvesboltot, ahol a magyar könyvek, térképek és folyóiratok mellett magyar nyelvű napilapok és folyóiratok is kaphatók. A magyarországi könyvek mellett a könyvesboltban a muravidéki magyar írók, költők és tudósok könyvei is megvásárolhatók. 1961-től napjainkig közel 100 önálló magyar szépirodalmi és tudományos jellegű könyvet adott ki a muravidéki magyarság, jelentős állami támogatással. Az irodalomszervezés és a könyvkiadás a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet keretein belül folyik 1994-től. A Kárpát-medencében létező magyar kisebbségi intézmények közül a Muravidéki Nemzetiségi Művelődési Intézet küldi el a legmagasabb kötelezpéldányszámban a kiadott könyveket Magyarországra: az Országos Széchényi Könyvtárba, a megyei könyvtárakba és más kisebbségi intézményekhez, testvérlapokhoz és magánszemélyeknek. 2004-től működik Lendva főutcáján a Bánffy Központ – amelynek épületében található a Bánffy Könyvesbolt és az

internetes irodalmi kávézó –, ahova szívesen várják a magyar könyvek és újságok, a tartalmas művészeti és ismeretterjesztő programok iránt érdeklődő polgárokat. Néhány adat rendelkezésünkre áll arról, hogy milyen magyar sajtótermékeket olvas a muravidéki magyarság. A Bánffy Könyvesboltban 5 fajta magyar napilapot (16 darab), 33 fajta hetilapot (257 darab) és 68 fajta (429 darab) havilapot rendeltek meg 2011-ben. Ezen kívül a *Népújság*, a szlovéniai magyarok hetilapja 1400 példányszámban jelenik meg, és 1200 muravidéki család fizet elő rá, vagyis szinte mindegyik muravidéki magyar családban olvassák. A *Népújság* 53 éve jelenik meg. A fiatalok részére 2008-tól megjelenik az *IFI* elnevezésű ifjúsági melléklet is. Az *IFI* előzménye a *Kelepelő* gyermeklap volt, amely 1994–1996 között periodikus lap volt, majd a *Népújság* mellékleteként jutott el az olvasókhöz egészen 2006-ig. A muravidéki magyarság 1988-tól olvassa a *Muratáj* elnevezésű irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóiratot, amely többnyire a muravidéki alkotók írásait közli. Mindezek mellett 2007-től évente négyszer olvasható a *Lindua*, Lendva Község multikulturális, tudományos, társadalomtudományi, irodalmi és képzőművészeti folyóirata. 1961-től folyamatosan megjelenik a *Naptár*, a szlovéniai magyarok évkönyve, amelyet az év utolsó napján minden *Népújság* előfizető megkap. Hogy milyen mértékben, és hányan olvassák az említett magyar folyóiratokat, azt nem tudjuk, mivel nem történtek olvasásszociológiai felmérések ezen a területen. Az irodalmi-kulturális-tudományos sajtótermékek olvasása a legcsekélyebb, hogy ha az összes többi sajtótermékhez viszonyítunk. Legnagyobb arányban a Magyarországról megrendelt havilapokat olvassák az emberek.

8. A Maribori Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének tanszéki könyvtára – a felsőoktatási nemzetiségi könyvtárügy

A Maribori Egyetem Bölcsészettudományi Karán működő Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéknek is megvan a saját identitása, olyan azonossága, ismérveinek összessége, amelyek alapján mibenléte, lelkülete és légköre meghatározható. A tanszék identitását mindenekelőtt a tanszék oktatói alakították ki, valamint a tanszék hungarológiai könyvtára, amely a Miklošič Egyetemi Könyvtár magyar részlege, és magyar szakirodalomgyűjteménnyel is rendelkezik. A tanszék könyvgyűjteménye

magyar szakirodalmat szolgáltat, és ez fontos tényezője a magyar nyelven folyó felsőoktatásnak még akkor is, hogy ha csak egy viszonylag kis tanszékről van szó, amely 6500 kötetes könyvgyűjteménnyel rendelkezik. Mivel az egyetemistáknak általában a többségi állam nyelvén, tehát szlovénul van lehetőségük szakterületük szakirodalmát elolvasni, ezért a tanszéki könyvtárnak, mint „*kis magyar szigetnek*” van jelentősége a felsőoktatási rendszerben. A magyar könyvgyűjtemény évente általában magyarországi ajándékkönyvekkel és pályázati forrásból vásárolt (a Balassi Intézet pályázatai) magyar könyvekkel gyarapodik, de a Miklošič Egyetemi Könyvtár is vásárol számukra alkalomadtán és igény szerint magyar szakirodalmat. A könyvgyűjtemény egyharmadát feldolgozták online a COBISS integrált szlovén könyvtári rendszerben, és ez az anyag a világhálón is elérhető. A tanszéki könyvtár informatizálása folyamatban van. A Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék *hungarológiai* kutatóközpontnak számít, kapcsolatban van a magyarországi Balassi Intézettel és a Magyar Tudományos Akadémiával, ezzel is képviselve az együttélést, a multikulturalitást és a magyar nyelv erősítését Mariborban és a Muravidéken.

A tanszéknek nemcsak kisebbségi, hanem politikai szerepe is van a felsőoktatásban, hiszen a közép-európai identitást erősíti Mariborban, és serkenti a bilaterális kapcsolatokat Szlovénia és Magyarország között. Új időket élünk, az értékteremtés mércéi mások, ezért új programokat kell bevezetni a tanszék mindennapjaiba, és megfelelő körülményeket kell teremteni hozzá. Ehhez szükséges rendezni és bővíteni a magyar könyvtári gyűjteményét, amelyet a MÁRAI-program keretében is fel lehet frissíteni magyar dokumentumokkal.

9. Összegzés

A kétnyelvű iskolai könyvtáraknak a nemzetiségi területen, a Muravidéken fontos összekötő szerepük van a kétnyelvű iskolarendszeren belül megnyilvánuló oktató-nevelő munkában. A kétnyelvű iskolai könyvtárak a szlovén tanulók mellett a magyar ajkú tanulóknak is nyújtják a szolgáltatásaikat. A muravidéki kétnyelvű iskolákba a 2007-es statisztikai adatok alapján 844 tanuló jár. Ennek egyharmada magyar anyanyelvű tanuló volt. Ennek az oktatásnak a keretében valósul meg a tanulók, a tanárok és a könyvtárosok között a kultúráközi párbeszéd. El

kell fogadnunk a másik kulturális, nyelvi és viselkedési másságát is. Jacques Delores víziója alapján, amely a 21. századra vonatkozik, a következőket mondhatnánk: „*Meg kell tanulnunk dolgozni, létezni és együttélni.*” Ez érvényes a kétnyelvű iskolai könyvtárak stratégiájára is. Ha a kétnyelvű könyvtárak nem integrálódnak be az európai térségbe, még jobban el fognak magányosodni. Az Európai Unió a tudásalapú társadalomra épít, és ez által új perspektívákat teremt. A muravidéki magyarság a könyvei és a könyvtárai által lett az, ami, őrzi a nyelvét, a kultúráját, pótolja azokat a hiányosságokat, amelyekkel szembe kell néznie: az asszimiláció által is csökken a magyarok létszáma, és tart még a gazdasági válság, a recesszió, amely a muravidéki magyarokat is sújtja. Lennénk-e azok, akik vagyunk a muravidéki kétnyelvű könyvtárak nélkül? Nem az elolvasott szépirodalmi művek mennyisége határozza meg olvasási szokásaink eredményességét, hanem az elolvasott szépirodalom minősége.

A posztmodern idő mind a világirodalomban, mind a nemzeti irodalomban új elemzési struktúrákat és gondolati paradigmákat hozott. A modernizmustól kezdve az irodalom elveszíti a „szent”-nek nevezett kiváltságos szerepét. Ezzel a szerepe és az írásbeliség lényege is a fogyasztói társadalom szegmentumává válik. Az integratív szerepet betöltő muravidéki magyar nemzetiség is alkalmazkodik az új művelődési helyzetekhez, főleg az Európai Unióba való belépés után változott meg ennek a kis közösségnek a pozíciója. Az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola magyar nemzetiségi tanulói is ugyanolyan problémákkal küszködnek, mint szlovén társaik. A média új élményeket nyújt számukra, közben pedig szociálisan és társadalmilag is elidegenednek egymástól. A kilencosztályos általános iskolai programban a nyelvoktatás más módszerekkel folyik, mint a nyolcosztályos programban. A nyelvoktatásban több hangsúlyt kap a kommunikáció, és ezzel háttérbe szorul az olvasás begyakorlására szánt idő. A nyolcosztályos programban erre több időt szántak. Az a véleményem, hogy kevesebb idő jut a hangozó és a csendes olvasásra is. Ezen kívül a gyerekek a szabadidejüket sem az olvasásra használják fel, inkább sportolnak, számítógépeznek, tévét néznek: többet, mint évtizedekkel ezelőtt. Vajon mi fog történni ezekkel a tanulókkal, amikor középiskolába kerülnek, majd azt követően kilépnek az életbe? Az információs társadalom alapkérdését nézve – minden változásban van, nem láthatjuk át teljességében az olvasás ha-

nyatlásának a következményeit – a muravidéki magyar gyerekek sem kivételek. Úgy vélem, hogy a muravidéki magyarságnak van esélye az egyesülő Európában megőriznie identitását és nemzeti értékeit, de számtalan változtatást létre kell hoznia, elsősorban tervszerűbben kell átalakítania a nemzetiség teljes szocializációs folyamatát, kezdve a családtól az iskoláig, s végül visszatérve a kultúrába, amely egyedüli feltétele annak, hogy a magyar nemzet legalább a kultúrájában újra egyesülni és fejlődni tudjon! A szlovéniai magyarság jövőjének legnagyobb problémája az alacsony létszámból adódik. A Muravidéken egyre nő a vegyes házasságok száma. A kétnyelvűség az élet parancsa, az anyanyelvűség a hűségé (VAJDIČ ROZÁLIA 2012). A Muravidék kétnyelvű területén így is kellene viselkedni.

Összegezeként megállapítható, hogy a muravidéki magyarság olvasási kultúrája erősen összefügg a nemzetiségi lét problémáival és a globalizáció negatívumaiból kikövetkeztethető tényekkel. Az olvasás viszszaesztétizáló szerepét a televíziózás, főleg a kereskedelmi csatornák nézése váltja fel, valamint a fiatalok körében a számítógépes kultúra és a világháló egyre fokozódó használata. A muravidéki magyarság olvasási szokásait olvasásszociológiailag tudtommal még nem mérték fel sem magyarországi, sem hazai szakemberek. Nem tudni, hogy miért nem történtek olvasásszociológiai felmérések, csak feltételezhetem. Talán a kicsinységünk, csekély létszámunk miatt, a többi határon túli nagyobb közösségekhez képest, vagy a könyvtáros szakma motiválatlansága miatt? Eljött az ideje, hogy szélesebb közegben mérjük fel olvasási szokásainkat, hogy tisztábban láthassuk magyar nyelvű könyvkultúránk és olvasási szokásaink keresztmetszetét! Ehhez nagymértékben hozzájárulnak a muravidéki kétnyelvű iskolai könyvtárak is. Nagy jelentősége van a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék tanszéki könyvtárának is a magyar szépirodalom és szakirodalom oktatási célokra való felhasználásában, valamint a hungarológiai kutatások erősítésében, hiszen felsőoktatási tanszéki könyvtárnak minősül, amelynek folyamatban van az informatizálása és a szélesebb körű kiépítése is.

Megjelent: DR. ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 2012. *A szlovéniai magyar nemzetiségi könyvtárak stratégiája és menedzsmentje*. Pilisvörösvár–Kapca: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület–Kapcai Helyi Közösség / Krajevna skupnost Kapca. 57–66.

Dvojezične šolske knjižnice v Pomurju, kjer živi madžarska narodnost

Avtor na kratko prikazuje stanje petih dvojezičnih šolskih knjižnic in šolske knjižnice dvojezične srednje šole, izpostavlja povezovalni pomen šolskih knjižnic na narodnostnem področju v vzgojno-izobraževalnem delu. Opisuje tudi izzive dvojezičnih šolskih knjižnic v Sloveniji, ki je del Evropske unije. Poleg tega predstavlja stanje madžarskih knjig in publicistike v knjigarni Bánffy in knjižnico Katedre za madžarski jezik in literaturo Filozofske Fakultete v Mariboru.

Lendva – RUDA GÁBOR felvétele

SZAKÁLLASNÉ BODNÁR ANNA

nyugalmazott középiskolai magyartanár
Zalaegerszeg

Amit még lehet, ahogy még lehet

Szubjektív beszámoló a szlovéniai Muravidéken töltött éveimről

*„Amikor én istent faragtam,
kemény köveket válogattam,
keményebbeket, mint a testem:
mikor vigasztal, elhihessem.”*

NEMES NAGY ÁGNES

1. „A szépreményű Bodnár Anna”

„Magyar nyelvi szaktanácsadó”: e rangos cím birtokában jelentem meg a magyar Oktatásügyi Minisztérium megbízásából a 2002/03-as tanév elején Lendván. Bevallom, hogy csak a kinevezés előtt tudtam meg, hogy a Muravidék néhány magyarok (is) lakta településén és Lendva általános iskoláiban, valamint Lendva egyetlen középiskolájában az oktatás ún. kétnyelvű (szlovén–magyar) iskolákban folyik. A magyar és szlovén gyerekek anyanyelvüket külön csoportokban tanulják, egymás nyelvét pedig kölcsönösen ugyanígy, az ún. „szlovén 2”, ill. „magyar 2” tantárgy keretében. Ezt a különös modellt azelőtt nem ismertem, de később azt is tudomásul kellett vennem, hogy itt miért szükségszerű, hogy ha nem is ez az ideális.

A munkaköröm neve valószínűvé tette, hogy több évtizedes magyartanári tapasztalataimra lesz szükség, melyet itthon talán érdemeimen fölül is számos kitüntetéssel ismertek el. (Ezt a szerénytelen közbevetést a továbbiakra tekintettel kellett itt megtennem.) Így hát ennek jegyében szövögettem terveimet, gondolkodtam munkámról, úgy véelve, hogy fontos missziót valósíthatok majd meg. Hiszen kevés szebb feladatot ismerek, mint mikor az anyaország segít azokon a határainkon kívül rekedt nemzettársakon, akik – saját hibájukon kívül – „igen megszűkültek a magyarságban”.

A szándékaim között szerepelt például, hogy bekéredzkedem néhány magyaróra, szakmai összejöveteleket szervezek magyartanárokkal, akár egyéni konzultációk keretében is; végiglátogatom az iskolákat, de nemcsak az iskolavezetéssel veszem fel a kapcsolatot, hanem találkozom a gyerekekkel is, beszélgetek velük az életükről, esetleges nyelvi nehézségeikről, a segítség módjairól. Cserekapcsolatokat szervezek magyar iskolákkal: kölcsönös óralátogatásokkal a tapasztalatcsere okán, barátságok születésének reményében (melyekben természetesen a tanárokat is szívesen látjuk). Nagyon fontosnak tartottam a nyelvi tréningeket a nem magyar szakos tanárok számára, mivel a bemutatkozó látogatások alkalmával elhittem, hogy valóság, ami követelményként szerepel a kétnyelvű iskolák programjában. Az előírások szerint ugyanis a nem magyar anyanyelvű tanárok szlovénul tanítják szaktárgyukat, de az óra utolsó szakaszában magyarul is összefoglalják az anyag lényegét.

1. 1. Lendva városa – először természetesen ide kellett jönnöm – és a „magyar ház” (a Muravidéki Magyar Nemzeti Önkormányzati Község, a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet székhelye, valamint a *Muratáj* és a *Népűjság* c. lapok szerkesztősége) mély benyomást gyakorolt rám. A rendezett, tiszta, virágos – nyugat-európai légkört árasztó – utcák, házak, udvarok eleganciája lenyűgözött.

Valamivel később a falvak meglátogatása szintén vonzó élményekben részesített. Láthattam egy felújított modern iskolát, de a többi is gondos kezek és kreatív elmék eredményeit mutatta fel. A gyerekek udvarias viselkedése, néhány falusi iskola különleges tevékenysége (pl. méhészet), melyeknek produktumai ízléses kompozíciók formájában a folyosókat is díszítették, mély tiszteletet ébresztett bennem az intézményekben dolgozó kollégák munkája iránt. Már most átéreztem DIDEROT látszólag paradox gondolatának igazságát: „Amennyit ér az ember, annyi ér a mestersége; viszont végül is annyi ér a mestersége, amennyit az ember. Ígyekszik hát annyi megbecsülést szerezni mesterségének, amennyit csak lehet.”

2. „*Ha haladni akarsz a bölcsességben, el kell viselned, hogy külsőleges dolgokban ügyetlennek és együgyűnek tartsanak.*” (EPIKTÉTOSZ)

Első tanévem második félévének elején készített velem interjút a lendvai *Népűjság* egyik újságírónöje. Egy félévnyi tapasztalat birtokában

igyekeztem őszintén, ám szelíden és megértően beszélni nehézségeimről. Főbb vonalakban összefoglalva: magyar nyelvi szaktanácsadónak küldött ide a magyar Oktatási Minisztérium, csereegyezmény keretében egy Szlovéniából Szentgotthárdra delegált szlovén nyelvi szaktanácsadó „tükörképeként”. Csakhogy a Muravidéken már évek óta működött egy magyar szakos „főszaktanácsadó”, akinek egyáltalán nem volt szüksége segéderőre, legkevésbé pedig őt „ellenőrző” magyarországi személyre. „Éppen ezért a munkaköröm meghatározása, ill. munkám körvonalainak pontos kialakulása időbe telt.” Természetes, hiszen szlovéniai közös főnökünk a Szlovén Köztársaság Oktatási Intézete Muraszombati Kirendeltségének vezetője volt, aki ráadásul egyáltalán nem tudott magyarul. A kommunikációnkhoz a lendvai magyar szaktanácsadó közreműködésére volt szükség, és ez meglehetősen sok súrlódást, kellemetlenséget okozott. Néhány – munkaterveimben rögzített – jámbor szándékomról azért kellett lemondanom, mert barátságtalan és ezért fölösleges gesztusnak számított a főnöknőm szemében. Megpróbáltam őt megérteni, hogy „túltengésemről” talán a szlovén érdekeket védi, hiszen nem ismer, és hátha alá kívánom ásni az ott jól működő oktatási rendszert.

Az első munkatervemet – botor módon – a Magyarországon dolgozó szlovén szaktanácsadó munkatervének analógiájára készítettem el. (Óralátogatások, ezek elemzése; továbbképzési programok szervezése és a kollégák motiválása; partneriskolai gyakorlatok támogatása; szakmai kirándulások szervezése Magyarországra; közreműködés a pedagógiai mérőeszközök kidolgozásában; nyelvi versenyek előkészítése, lebonyolítása, értékelése, éves szakmai program és év végi összefoglaló készítése). Sajnos ez nem felelt meg főnöknőm ízlésének, és évről évre újabb követelésekkel állt elő. A 2003/04-es, 12 pontot (feladatvállalást) tartalmazó munkatervet úgy kellett átdolgoznom, hogy 4 oszlopban tartalmazza a „Tevékenység”-et, a „Cél”-t, a „Helyszín”-t, végül a tevékenység tervezett „Időpont”-ját. Azt hittem, ennél többet már nem követelhet tőlem a Hivatal, de őrzök egy lapot, amelyen 6 oszlopban kellett kimutatást készítenem az elvégzett féléves munkáról, a következő – teljesen abszurd – szempontok szerint: 1. a tevékenység, 2. ennek célja, 3. a módszer, 4. kivel végeztem a munkát, 5. a munka tartalma, 6. a tevékenység össz-időtartama, napokban számolva.

Ám még mindig volt a kifüstölésemre tartalék ötlet! A 2004/05-ös tanévre ugyanis már félévenként kellett munkatervet készítenem, félév

végi beszámolókkal, ráadásul szlovén nyelven is!!! Hogy a fordítást ki készíti el nekem, arra senki nem volt kíváncsi.

2. 1. Ám támadtak más bajok is. „Első benyomásaim közé az a felismerés is hozzátartozott, hogy itt a magyarországihoz képest egészen más oktatási rendszert találtam, és bizony azt megismerni, ahhoz alkalmazkodni nem volt egyszerű.” – nyilatkoztam az interjúban. Természetesen szlovén mintájú rendszer volt ez, rendszeres mérésekkel, pontos előírásokkal, szigorú szabályokkal – de valóban nem is lehetett másképp. Ne felejtjük el, hogy ezek a kétnyelvű iskolák a szlovén nyelv és oktatási rendszer hegemoniáján alapulnak (ahová „beengedik” a magyarokat is, hogy ha kívánják, csak hogy már sajnos egyre kevesebben kívánják), és a továbbtanulást főleg a szlovén egyetemeken, főiskolákon képzelik el.

Szembesültem azzal, hogy amit mi itthon tudunk, és az anyanyelv, az irodalom tanításában alkalmazunk, kevesebb is (pl. a szövegértés vagy a sokoldalú tesztfeladatsorok alkotása középiskoláinkban még nem volt kidolgozott módszer), ugyanakkor jóval több is az ott szükségesnél, ám mindenesetre más. Mintha egy nekem szánt cipő két számmal nagyobb lenne a lábamnál, mégis szorítana.

Ennek az állapotnak a keserőségeivel csakhamar megismerkedhettem, amikor egy háromfős team tagjaként – elegánsan különvonulva egy kedves Slovenske Konjice-i szállodába – hivatalból részt kellett vennem minden tanévben kétszer a nyolcadikosok tudásszintmérő feladatlapjainak összeállításában. A munka tanulságos volt, de rengeteg megaláztatással is járt, hiszen én a Szlovéniában bevett módszereket nem ismertem, és a számomra logikusnak tűnő spontán javaslataimat, próbálkozásaimat a csoport vezetője vagy gúnyosan, vagy durván kezelte, ill. ha jobbnak láttam hallgatni, akkor látványosan provokált.

2. 2. Az évenként megrendezett Petőfi Sándor Tanulmányi Verseny két fokozatának két-két fordulójára hasonló feladatlapokat kellett készíteni, de mennyivel más légkörben! A legpontosabban erről ebben az említett újságcikkből van szó: *„Nagyon jó, hogy a tanulmányi versenyek feladatlapjait, mind az általános iskolásokét, mind a középiskolásokét aktívan tanító tanár kollégákkal közösen készítjük. Ez nekem biztonságot ad, mert biztosan helyes irányba terelnének, ha eltérnék az itteni szokásoktól.”* Persze a feladatlapok elbírálása, írásos véleményezése kereté-

ben épp elég támadási felület maradt még rajtam, különösen a megjegyzések stílusát volt nehéz elviselni. Ezekre eleinte én is írásban válaszoltam, pontról pontra elfogadva vagy vitatva a véleményét, aztán elmaradtak a válaszleveleim, maradt a néma végrehajtás.

2.3. Talán a „hatalmasokhoz” fűződő viszonyomhoz tartozik még, hogy tiszta lelkiismerettel és jó szándékkal, de külön engedély nélkül meglátogattam a Maribori Egyetem Magyar Tanszékét, ám talán jobb lett volna, ha nem teszem. A kisebbik kellemetlenség az lett belőle, hogy jól megmosták a fejemet a „titkos partizánakcióért”, mert fel sem tételezték, hogy hátsó szándék nélküli, nagyon is logikus lépés volt ez részemről. A másik következmény viszont jobban lehangolt, mivel látnom kellett egy nevében és formailag élő, valójában viszont – főként hallgatók híján – agonizáló magyar felsőoktatási intézményt.

3. *„A szétesőt széjjel esni ne engedd, amit elkezdte, folytasd mindenáron...”* (SIMOR ANDRÁS)

Mi tartott hát engem Szlovéniában négy tanéven át?

Velem együtt összesen három magyarországi magyar nyelvi szaknácádó működött Lendván. Elődöm, egy nagy tudású főiskolai tanár egy évig, utódom, egy férfikolléga pedig fél évig töltötte be ezt az állást, s ezután végképp kimúlt a magyar Oktatási Minisztérium segítő szándékú kísérlete. Tehát én voltam a rekorder, de ez azért, lássuk be, nagyon szomorú, kétes értékű diadal.

Az előzetes elképzeléseim nagyobb része kudarcot vallott, szerencsére lettek helyettük más feladataim, mert kaptam is, valamint én is „kapartam magamnak”, és hálás voltam minden lehetőségért.

Azt hamar tudomásomra hozták, hogy óralátogatásokra ne számítsak, mert zavarná a tanárokat és a tanulókat is. Csupán a gyerekek egy részével kerülhettem tehát kapcsolatba, ráadásul egyoldalú és az élőbeszédnél, az igazi találkozásoknál sokkal szűkösebb formában: olvashattam, bírálhattam versenydolgozataikat, pályamunkáikat. Színről színre pedig egy-egy díjkiosztón láthattam néhány másodpercre a díjazottakat.

Az évente elolvasott, elbírált sok fogalmazás viszont kiváló anyagnak bizonyult a gyerekek mentalitásának, érettségének, világlátásának tanulmányozásához, és így közvetve a muravidéki iskolák, sőt olykor a

családok életébe is bepillanthattam. A legjobb írásokból hamar megállapíthattam, hogy igen tiszteletre méltó ezeknek a közegeknek a nevelő ereje, mert sok idézetet írhattam ki magamnak minden egyes alkalommal, amelyek olykor egy-egy felnőttnek is becsületére válhattak volna.

A nyelvhasználati, helyesírási típushibák feltérképezése sem volt haszontalan dolog, hiszen sorra gyártottam egy-egy verseny után a tanár kollégáknak szánt összegzéseket. Ezek részben az őszinte elismerés kifejezései voltak, részben pedig az anyanyelvet tökéletesítő órai gyakorlatok nyersanyagaiként szerepeltek. (Természetesen most is gúnyos reakciókat kaptam legközelebbi munkatársamtól, miszerint úgysem fogja senki elolvasni egyiket sem, de ezt egyrészt nem hittem el, másrészt pedig vallom Arany János elgondolását: „*Van hallgatód? Nincsen? / Te mondd, ahogy isten / adta mondanod.*”)

3. „*A fő munkaterületem elvileg a kétnyelvű iskolákban tanító nem magyar anyanyelvű kollégák nyelvi állapotának karbantartása, azaz magyar nyelvi tréningek tartása lenne, mert erre itt nincs munkaerő*” – mondtam az újságíróknak. Neki is készültem becsülettel, kiküldtem az iskolákhoz a felhívást a nagy lehetőségre, aztán vártam a jelentkezéseket. Sok gyakorló anyagot készítettem, lehetőleg iskolai kifejezésekből, beszédfordulatokból kiindulva, az egyes tantárgyak sajátosságait is figyelembe véve. Mindenütt reményteljesen kezdődött a munka, de egy-egy konkrét célfeladat megoldásán túl alig lett eredménye. Ennek egyik oka a tanárok heterogén magyar nyelvi tudása volt: lehetetlen közös nevezőre hozni, ill. differenciáltan gyakoroltatni a „kinek szoros, kinek tág” ismereteket. Továbbá írott malasztnak bizonyult, hogy csak kétnyelvű tudással bíró szaktanárokat alkalmaznak majd, és hamarosan magyar nyelvi vizsga várható. Nos, ez a szappanbuborék hamar szétpukkadtt, és a tanároknak nem volt miért többletáldozatokat hozni, hiszen a magyar gyerekek úgyis mind tudnak szlovénul a Muravidéken...

Szép emlékem viszont két különböző helységben dolgozó, összesen három kitartó tanítónő, akik közül ketten ráadásul tudtak is magyarul, de még tökéletesebben akarták használni a nyelvet. Arra is szívesen emlékszem vissza, amikor egy falusi iskola testnevelői (tanárok, tanítók) megkértek rá, hogy a tantárgyuk szakkifejezéseit gyűjtsem össze számukra magyarul is. Itthoni testnevelő kollégáimmal konzultálva a tükörfordításokból kitaláltuk a megfelelő kifejezéseket (pl. táncos játé-

kok zenére: ritmikus sportgimnasztika; futás közbeni séta: járás; két tűz között: tűzharc stb.), és így velük két roppant jó hangulatú szakmai tanácskozást tarthattunk.

4. „Az nem baj, ha valakinek vannak haragosai. Az a baj, ha már nincsenek hívei.” (GALGÓCZI ERZSÉBET)

Az eddigiekből jórészt úgy tűnik, mintha a mártíromság koszorújára tartanék igényt, iszonyúan sajnálva és sajnáltatva magam. Pedig ez a „szenvedéstörténet” csak egy része volt szlovéniai tapasztalataimnak, ráadásul – hasznomra vált. Differenciáltabb énképet eredményezett, ráébresztett személyiségem rejtett dimenzióira, miközben az „ártatlan dac, kényszerű gög” magatartásformáit gyakoroltam.

De ezzel még mindig csak az érem egyik oldalánál tartok, miközben sok valódi jó, sőt lelkesítő élményben volt részem e négy év alatt.

4. 1. Mindenek előtt a Muravidéki Nemzetiségi Önkormányzatot kell említenem, melynek munkatársai (közös folyosónk volt) igazi szeretettel vettek körül. A hivatalvezető asszony irodát bocsátott a rendelkezésemre, teljes berendezéssel; használhattam a teakonyhájukat, és bevontak minden közös összejövetelükbe, ünnepségükbe. Sajnos, mikor az ott létem elején naiv módon boldogan újságoltam az ottani felügyelőnőnek, hogy megoldódott az elhelyezésem (irodám) gondja, elképedve kellett látnom, hogy az öröm enyhén szólva nem volt közös, sőt! A citrom-effektus kezdett működni, mert mint kiderült, nagy gondot okozott, hogy mit fog ehhez szólni a szlovén főnökasszony. Természetesen én is segítettem nekik képességeim szerint, de egyrészt így átélhettem, hogy szükség van rám, másrészt pedig a hivatalosan nekem juttatott csenevész munkák egyikét sem hanyagoltam el miattuk, sőt az önként vállalt pedagógiai célzatú feladatokat is teljesítettem.

4. 2. Említettem már a gyerekek dolgozataiból kiragyogó gondolatokat, mondatokat. Most a Szabó Magda *Születésnap* c. regényének ihletésében született dolgozatokról 2004-ben írott értékelésemből idézek. A fogalmazás címe „Családi kör” volt, és 14–15 éves gyerekek írták!

„Motívumvizsgálatot végeztem, hogy részben objektív fogódzót találjak a munkák globális bemutatásához. A jó és kevésbé jó család kritériumai nagyon szépen kirajzolódtak (most mellőzöm a számadatokat).

A jó családokban a legfontosabb a szeretet, a teljesség, a meg gondolt házasságkötés, a szigorú nevelés, a munka, a szülői felelősség tudat, a közös programok, az alkalmazkodás, a bizalom, egymás társaságának élvezése.

A negatívumok közt szerepelnek az önző szülők, a semmiféle követelményt nem támasztó szülői liberalizmus (!), a követelőző gyerekek, és bizony a kor bírálata is, melyben élünk.

Jó volt látni, hogy ez a regény többeket arra készítetett, hogy a saját életükről is elgondolkodjanak. Így került sor pl. őszinte és kedves önkritikára is a dolgozatíró otthoni viselkedését illetően, de lehetett érezni, hogy egy igazán jó családban a szülők pontosan tudják, hogy a gyerek tüskéi nem őket akarják megsebezni, csak „úgy sikerül”. Fontos számukra az érzelmi biztonság: „A család az, ahova tartozol.” Az egyik kitűnő dolgozat írója magasabb szempontból is méltatta a családok szerepét: a gyerekek, akik a jövő társadalmát alkotják, itt kapnak pozitív mintát a humánus, becsületes, értékközpontú szemléletre. (...) Egyek találhatnak eszményi családot is a regényben, de nagyon tetszett az a vélemény, amely szerint az ideális családot a sok bemutatott család szintéziséből lehetne körvonalazni.

Vannak, akik több szempontból sötéten látják korunkat, így a családalapítási hajlandóság tekintetében is. Ezt a tendenciát az önzés, a kiüresedés jeleként fogják fel.

A válaszokról szólva lényeges gondolat, hogy a rossz családi életnél még ez is jobb, de azért végül mindenki a teljes család mellett tör lándzsát.

4. 2. 1. Következzék most néhány szép, okos, ill. üdítően játékos gondolat a dolgozatokból!

„Az egyszerűbb, szegény emberek tudják egyedül megbecsülni a családi szeretetet. Hiszen minél kevesebbjük van, annál jobban össze kell fogniuk, és tisztelniük egymást.”

„Sokszínűek a családok. Nem csak fehérek – feketék. A miénk világossárga, piros kis pontokkal.”

„A család az, amely mindent megtesz számodra, hogy kiváló ember legyél, ezért oda is kell figyelni az apai és az anyai szóra.”

„Örülhet minden gyerek, ha olyan családba születik, hogy van lakásuk, eledelük és a szülőknek munkájuk.”

„Érdekes, hogy amikor valami rossz történik, azonnal változik az ember, és jobban ki tudja fejezni az érzéseit.”

Tanártársaim és a versenyzők lelkiismeretes felkészítését-felkészülését munkatársaim nevében is köszönöm. Mindannyiuknak azt kívánom, hogy maradjon töretlen a lelkesedés ez iránt a nem könnyű, de nagyon szép és hasznos tevékenység iránt.

4. 3. Sikerült kitűnő kollégákkal is megismerkednem, jó beszélgetésekben elmélyülni, sőt mondhatom, hogy máig tartó barátságokat szőni. A Petőfi Sándor Tanulmányi Verseny feladatainak készítése, a sok konzultáció elősegítette ezt a folyamatot, de az iskolai könyvtárak látogatása a könyvtárosok személyében szintén barátokat szerzett. A legnagyobb öröm mindig az volt számomra, hogy ha a tanártársaknak segíthettem bármilyen apróságban, esetleg Magyarországon elérhető könyvek beszerzésében, mert akkor már úgy éreztem, nem vagyok fölösleges, és rajtuk is látszott, hogy nem kívánnak kivetni maguk közül, sőt!

A Petőfiről elnevezett tanulmányi verseny alapműveinek kiválasztását javaslatok, megbeszélések előzték meg. Sikerült elérnem, hogy csak magyar szerzők műveit dolgozzák fel a gyerekek, hogy így is erősödhessen kötődésük az anyaország kultúrájához. (Az ifjabb korosztály számára a választás nehezebb feladat volt, de megbirkóztunk vele.)

A gimnazisták az én ott tartózkodásom alatt MÁNDY IVÁNNAL (kijelölt novellák alapján), KERTÉSZ IMRÉVEL (*Sorstalanság*), KOSZTOLÁNYI DEZSŐVEL (*Pacsirta*) és hódolva a „könnyebb Múzsának”, VARRÓ DÁNIELLEL, PRESSER GÁBORRAL, valamint az LGT-vel foglalkoztak.

Az általános iskolások pedig SOHONYAI EDIT, SZABÓ MAGDA, G. SZABÓ JUDIT egy-egy regényével, ill. az Oláh Ibolyáról írt könyvvel és Asperján György küzdelmes ifjúságával ismerkedtek meg közelebbről.

4. 4. A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet SZÚNYOGH SÁNDOR tiszteletére rendezett évenként fogalmazási pályázatot. Ha lehet mondanivaló, ez még népszerűbb volt, mint a tanulmányi verseny, mert nem igényelt előzetes felkészülést, és szigorú tesztfeladatlap sem tette próbára a gyerekek memóriáját és koncentrációs készségét – az eredmény a pillanatnyi ihlet és a gondolatgazdagság függvénye volt. Szerencsémre megengedte a szlovén Oktatási Minisztérium, hogy részt vegyek a versenybizottságban, és mondhatom, ezeknek a fogalmazásoknak a legjava is nagy élményt jelentett. Mutatóba hadd idézzem fel, hogyan igyekeztünk a fogalmazáscímeket a gyerekek életkori sajátosságaihoz igazítani. Természetesen csak egy témát kellett választaniuk.

6. osztály

1. „*Velem mindig történik valami*” (JANIKOVSKY ÉVA) (elbeszélés)

Ha úgy érzed, hogy illik rád a címben olvasható idézet, mert állandóan belekeveredsz valami jó vagy rossz dologba, akkor válaszd ezt a feladatot!

Írhatsz több apró eseményről, vagy akár elbeszélhetsz egy hosszabb érdekes történetet is, amely veled esett meg.

2. *Mikor Mátyás király Lendván járt...* (mese)

2008 Magyarországon a reneszánsz éve: most ünnepeltük Mátyás király trónra lépésének 550. évfordulóját is. Több népmese született az évszázadok alatt Mátyásról, aki az országban járva-kelve soha nem tűrt az igazságtalanságot. Találj ki te is egy ilyen mesét, amely a régi Lendván játszódik, és amelyben Mátyás igazságot szolgáltat.

7. osztály

1. *A mindennapok hősei* (elbeszélés)

A történelemkönyvekben, valamint pl. az ismert mítoszokban sok nagy és nevezetes hős szerepel. De nemcsak különleges korokban és helyzetekben születnek kivételes emberi teljesítmények! Talán környezetünkben is élnek olyan személyek, akiket úgy tisztelhetünk, mint a legnagyobb hőseket.

Elbeszéléseidben történettel vagy történetekkel bizonyítsd ennek a megállapításnak az igazságát!

2. *Nem akarok „áldott jó gyerek” lenni!!!* (elmélkedés, véleménykifejtés)

A felnőttek sokszor állítanak követendő példákat a gyerekek elé, és ez így is van jól. Ha valamilyen bajt csinál a gyerekük (persze mindig akarata ellenére!!!), talán még az a mondat is elhangzik szülei szájából, hogy „Miért nem tudsz te olyan lenni, mint az a Feri, Tanja, Maria, Viktor stb., az az áldott jó gyerek?”

Ha téged bosszantana az ilyen példa, hogy ha egyáltalán nem szeretnél ilyen mintagyerek lenni, akkor szedd össze erről a gondolataidat, érveidet, és írd le jól szerkesztett, áttekinthető formában!

8. osztály

1. *Levelezni szeretnék valakivel!* (Írd meg az első leveledet!)

Bizonyos újságokban található olyan rovat, amelyekben levelező-partnert lehet keresni vagy találni. Most, az internet korában is vannak olyanok, akik szívesebben leveleznek hagyományos módon. Képzeld el, hogy találtál egy ilyen rokonszenves fiút vagy lányt, akinek most megírod első leveledet, és azt reméled, hogy erre ő biztosan válaszol majd, és így csodálatos levelezés indul köztetek.

2. *A valóra vált álom* (elbeszélés)

Ha olyan szerencsés vagy, hogy egyszer vagy többször valóra vált valamelyik álmod, pl. megtörtént, amit már régen tervezgettél, esetleg sikerült eljutnod oda, ahova már régóta vágytál, vagy valami ehhez hasonló öröm ért, akkor írd le elbeszélésebben ennek a történetét!

9. osztály

1. *Félretett játékaim beszélgetnek... rólam. Gyermekkor..., kamaszkor...* (elbeszélés)

Bizony, kinőttél a kisgyermekkorból! De a hosszú évek alatt összegyűlt kedves játékaid egy része megvan még, talán egy dobozban, talán egy félreeső polcon... Képzeld el, hogy egyszer csak beszélgetni kezdenek egymással, arról, hogy milyen voltál, amikor még játszottál velük, milyen történetek estek meg veletek, és az utóbbi időkben milyen változásokat vesznek észre rajtad!

2. *Boldogságra születünk* (elmélkedés, véleménykifejtés)

Az élet sok küzdelemmel jár. Szüntelen erőfeszítéseket kell tennünk, és nem biztos, hogy mindig sikert érünk el. Ha a világ eseményeit fi-

gyeljük, vagy a természetre, a Földünkre leselkedő veszélyeket tekintjük, szintén könnyen elkeseredhetünk. Akkor hát már le kell mondanunk a boldogságról? Mi mindennel érhetjük el, hogy mégis igaz legyen a címben megfogalmazott mondás?

Gondolkodj el ezen, és gondolataidat áttekinthető rendben írd le ebben a fogalmazásban!

KÖZÉPISKOLA 1. és 2. osztály

1. *A szeretet ereje* (elmélkedés, véleménykifejtés)

Sokan szeretnek minket, és mi is sok ember, illetve más lény iránt érzünk szeretetet. Ez olyan természetes számunkra, hogy általában nem is gondolunk rá. De tapasztalhatunk az életben olyan helyzeteket, amikor erre az érzésre (vagy esetleg a hiányára) fel kell figyelnünk, mert nagy csodákat tesz, vagy más módon mutatja meg erejét.

Szedd össze erről a témáról gondolataidat, tapasztalataidat, és fogalmazd meg jól szerkesztett, áttekinthető formában!

2. *Mert ilyen is csak velem történhet meg!* (elbeszélés)

Amikor sorozatos balszerencse ér bennünket (persze most a kisebb súlyúakat értve), és ráadásul történik egy újabb bosszantó esemény, gyakran kiáltunk fel a címben is olvasható módon. Aztán eltelik egy kis idő, elmúlik a mérgünk, és már inkább csak humorosnak látjuk azt, ami olyan halálosan felbosszantott bennünket.

Ha már te is voltál hasonló helyzetben, örökítsd meg ezt egy hangulatos elbeszélésben!

KÖZÉPISKOLA 3. és 4. osztály

1. *„A gonosz diadalához csak annyi kell, hogy a jók tétlenek maradjanak.”* (EDMUND BURKE)

(elmélkedés, véleménykifejtés)

A történelem katasztrófáit szemlélve jutott-e már valaha eszünkbe, hogy ezek egyikét-másikat – nagyobb bölcsességgel, előrelátással és összefogással – meg lehetett volna akadályozni? Továbbá hányszor halljuk, esetleg gondoljuk napjaink ijesztő társadalmi-politikai-gazdasági, sőt természeti jelenségeit látva: „Mit tehetnék én, hiszen csak kis porszem vagyok!”

Gondolkodj el mindezekben, vedd össze a címben olvasható idézet tartalmával, és saját véleményedet a meggyőzés szándékával írd le ebben a fogalmazásban!

2. *A meglepetés erejével hatott rám* (elbeszélés)

Néha egyhangúnak, szürkének érezzük életünket, melyben minden kiszámítható, környezetünkben mindenki szinte nyitott könyv számunkra, sehol egy kis szín, izgalom. Ilyenkor különösen hat ránk minden meglepő esemény, nem várt emberi gesztus – akár kellemes, akár éppen kellemetlen nekünk.

Ha volt már valaha ilyen emlékezetes élményed, írd most belőle egy hatásos elbeszélést!

3. *„El kell indulni bátran, hátra se nézve berántani az ajtót magad után.*

Akiket szeretsz, úgyis veled maradnak.” (PARANCS JÁNOS)

Csodáltam, hogy a Muravidéken a tehetséggondozás milyen jó kezében van, és egyáltalán hogy milyen tehetségesek a gyerekek. A fogalmazási készségeikről már beszéltem, de ezen kívül sorra nyertek szavalóversenyeket magyarországi társaik előtt is, fergetegesen sikeres színarabot mutattak be Lendván, aztán szélesebb körben is, sőt a környék óvodásai olyan műsorcsokorral büvték el nagy létszámú közönségüket, hogy elállt szemem-szám a csodálkozástól. Tudom, hogy ebben az ottani pedagógusoknak mekkora munkája van, és roppant sajnálatra méltó lenne, hogy ha mindez a sok érték elveszne a magyar kultúra öszessége számára. Gyönyörű a számomra már Zalából ismert nyelvjárásuk, és bár szerettem volna, ha különbséget tudnának tenni a nyelvjárásosság és a regionális köznyelviség között, de ha nem sikerül, nem olyan nagy baj, mintha már csak magyar–szlovén keveréknyelven, szlovén mondatszerkezetekkel, sőt tisztán szlovénul tudnának csak megszólalni.

A magyar anyanyelvű pedagógusok még tartják úgy-ahogy, hősiesen a frontot, pedig nehéz körülmények között kell dolgozniuk, hiszen a gyerekeknek sokkal kényelmesebb szlovénul beszélgetni osztálytársaikkal. A magyar nyelv a családi együttlétekre és a magyarórákra szorul vissza ALBERT SCHWEITZER szerint: *„A világnak leginkább az olyan em-*

berek hiányoznak, akik mások hiányaival törődnek”, de a körülmények súlya alól a tanároknak nincs sem erejük, sem lehetőségük kitörni, ezért félelemmel gondolok a jövőre...

Kar je še mogoče, kakor je še mogoče

Subjektivno poročilo o letih, ki sem jih preživela
v Prekmurju v Sloveniji

Avtorica je delala kot strokovna svetovalka za madžarski jezik v dvojezičnih osnovnih šolah v Prekmurju v Sloveniji ter v dvojezični srednji šoli v Lendavi. V tu preživetih štirih šolskih letih je poskušala spoznati prekmurski dvojezični izobraževalni model, sodelovala je pri sestavljanju nalog za tekmovanja iz znanja, pomagala razvijati jezikovno kompetenco kolegov. Kritična študija o dvojezičnem modelu prinaša tudi misli otrok in tematske kroge spisov.

A CSÁKY ILONA bárónő és az ESTERHÁZY II. PÁL ANTAL herceg közti per 1754–1758 között a Muravidéken

1. Bevezető

Ahogy manapság is, úgy a múlt századok során is gyakran került sor megyevitákra. Az illetékes ítélőszékek igyekeztek bizonyságok alapján tanúvallomásokkal, különböző iratokkal, határjárással meghatározni az igazi megyét. Így volt ez az alsólendvai, valamint a belatinci uradalmak közti megyés peres ügyben is. A címben idézett időpont rövidnek tűnik, viszont maga a per története eléggé bonyolult, és messzemenően sem tartott ilyen rövid ideig, hanem évtizedeken keresztül húzódott.

A konfliktusok kezdeteit a 17. század első felére tehetjük, a megye meghatározása pedig csak a 19. század első felében rendeződött. Közben az ügyet megegyezés alapján vagy bíróságilag igyekeztek megoldani. A Muravidéken ez volt a leghosszabb ideig tartó és legterjedelmesebb per a 18. század folyamán. De nem csak emiatt bír az ügy különleges jelentőséggel, hanem a felperes, valamint az alperes miatt is, akik nem mások voltak, mint CSÁKY ILONA bárónő, a belatinci uradalom tulajdonosa, valamint ESTERHÁZY II. PÁL ANTAL herceg, az alsólendvai uradalom birtokosa. A pert CSÁKY ILONA bárónő kezdeményezte 1754-ben a zalaegerszegi megyei táblán. A bárónő szerette volna tisztázni és rendezni a megyét, éspedig a következő falvak mentén: Bagonya, Fílócz, Dobronak, Tornisa, Radamos és Zorkóháza. Az ő állítása szerint a Lendva vize határolta el a két uradalmat, és jelképezte a megyét. Ez így igaz is volt, viszont az évtizedek folyamán a térségben több változás is történt, és ennek következtében a megye is „áthelyeződött” egyesek szerint.

Az üggyel kapcsolatos források megtalálhatók a Zala Megyei Levéltárban, itt az iratok nincsenek meg teljesen, viszont a fraknoi (Burg Forchtenstein) levéltárban majdnem könyv formájában őrzik a per kéziratát.

2. A per történelmi háttére: az alsólendvai uradalom

A belatinci és az alsólendvai uradalmak közti viszályok kezdetei a 17. század első felére nyúlnak vissza, amikor 1645 augusztusában elhunyt az alsólendvai BÁNFFY család utolsó férfi képviselője. A Bánffy-örökségen NÁDASDY III.FERENC (1622–1671), valamint ESTERHÁZY LÁSZLÓ (1626–1652) grófok, ESTERHÁZY MIKLÓS második házasságából született fia osztozkodtak. FERDINÁND király 1648-ban NÁDASDY FERENC tulajdonába juttatta a tornisai egyház területét, ezzel együtt pedig a Lendva vizétől északra eső területeket is (NÁDASDY szerint). Viszont éppen ez a terület és az ott fekvő falvak, mint Bagonya, Filóc, Strelec, Kebele és Kebeleszentmárton, valamint Dobronak mezőváros váltották ki a vitát NÁDASDY FERENC és ESTERHÁZY LÁSZLÓ között. A viszontagságokat a következő évben oldották meg egy szerződés aláírásával a belatinci várban.³⁰

A konfliktus békés megoldásában az is közrejátszott, hogy László húga, Anna Júlia NÁDASDY neje volt. Így ESTERHÁZY LÁSZLÓ lett az alsó-muravidéki Bánffy-birtokok várományosa, NÁDASDY pedig azt a részt kapta meg, amelyikből a későbbiekben a belatinci uradalom kialakult. Viszont László 1652-ben váratlanul elhunyt, és mivel nem volt fiú örököse, NÁDASDY a rokoni kapcsolatokra hivatkozva annyit megkaparintott a birtokból, amennyit lehetett. NÁDASDY FERENC, mint országbíró, a 17. század hatvanas éveiben részese volt a WESSELÉNYI FERENC nádor, ZRÍNYI PÉTER és FRANGEPÁN FERENC által szervezett király elleni összeesküvésnek, amelynek következtében 1671-ben Bécsben kivégezték, teljes vagyonát pedig a kincstár javára elkobozták. Ezek közé tartozott az alsólendvai uradalom is Nemtyvel együtt.³¹

Az alsólendvai uradalom így módon már a 17. század második felében az Esterházyak tulajdonába került, akiknek birtokaik a Felvidéktől egészen a Muraközig kiterjedtek. E nagy terjedelmű birtok kialakítója, kezdeményezője ESTERHÁZY MIKLÓS gróf (1583–1645) volt, aki két év-

³⁰ ZELKO, IVAN 1972. Gospodarska in družbena struktura turniške pražupnije po letu 1381. Ljubljana. 36–37.

³¹ HOZJAN, ANDREJ 2006. Inventar arhivskega gradiva zemljiškega gospostva Dolnja Lendava / Alsólendva v arhivu knezov Esterházy grad Forchtenstein, Maribor, str. 12–13. Več o Nádasdyju glej v: Andrej Hozjan, Franc III. Nádasdy in Prekmurje. Ob 340. obletnici usmrtnitve protihabsburškega zarotnika, Kronika 2011, l. 59, št. 2, str. 211–230.

tizeden keresztül a nádori posztot is betöltötte. A második házasságából született Pál fia már 1687-ben megszerezte a hercegi címet, és a családi vagyont még növelte. Három fia született: Mihály, Gábor és József, akik közül az első két testvér hamar meghalt, így a birtok 1721-ben Józsefre szállt, viszont ő sem volt soká az egységes birtok élén, hisz halálával ezeket kiskorú fia, PÁL ANTAL örökölte meg. A birtokot nagykorúságáig az édesanyja, GILLEIS MÁRIA OKTÁVIA, valamint gyámjai, STARHEMBERG GYÖRGY és ERDÖDY GYÖRGY grófok irányították.³²

2. 1. A belatinci uradalom

A belatinci uradalom SZÉCHENYI GYÖRGY (1595–1695) esztergomi érsek tulajdonába került, a későbbiekben pedig az érsek rokonai örökölték a birtokot, és pedig SZÉCHENYI GYÖRGY, akinek lánya, Júlia feleségül ment báró EBERGÉNYI LÁSZLÓ tábornokhoz. Ebből a házasságból három lány született, és a belatinci uradalmat Ilona lányuk örökölte.³³

1715-ben EBERGÉNYI ILONA bárónő feleségül ment gróf CSÁKY GYÖRGY (1677–1741) tábornokhoz. A CSÁKYak fontos szerepet töltöttek be a belatinci uradalom történetében. Nevükhöz fűződik, hogy Belatinc ez idő tájt egyházi központtá vált. A belatinci CSÁKYaknak két fiuk született: János és György. Mindketten fontos állami funkciókat töltöttek be. János (1720–1795) tárnokmester, majd országbíró lett, György (1730–1785) pedig Gömör megye ispánja.³⁴

Az alsólendvai és a belatinci uradalom közti peres eljárásról már említést tesz IVAN ZELKO³⁵, rajta kívül ANDREJ HOZJAN is, aki összeírta az alsólendvai uradalom levéltári anyagát a fraknoi levéltárban. HOZJAN említést tesz még egy, az ESTERHÁZYakkal kapcsolatos peres eljárásról, és pedig 1762–1765 között, ez pedig a Mura mentére vonatkozott, és a csáktornyai uradalommal folyt.³⁶

³² CSAPODY CSABA 1933. Az Esterházyak alsólendvai uradalmának gazdálkodása a XVIII. század első felében. Budapest str. 11–14.

³³ ŠRAJ, PETER 1995. Beltinci 1322–1993. Občina Beltinci str. 17.

³⁴ MÁLNÁSI ÖDÖN 1933. GRÓF CSÁKY IMRE bíbornok élete és kora, Kalocsa str. 37–38; NAGY IVÁN 1858. Magyarország családi címerekkel és nemzékrendi táblákkal, Pest 1858, str. 89.

³⁵ ZELKO, IVAN 1997. Doba Esterházyjev, v: Zgodovina Prekmurja. Izbrane razprave in članki. Murska Sobota str. 310–311.

³⁶ HOZJAN, ANDREJ 2009. Die Grundherrschaft Alsólendva / Dolnja Lendava / Unterlimbach in den Händen der Esterházy von 1690 bis zum Ausgang des 18.

3. A peres ügy tanúvallomásai

A per lepörgése alatt számos kihallgatást már előre elkészítettek, mivel a magyar perjog jóváhagyta, hogy a peres eljárások során a biztonság kedvéért bizonyos kihallgatásokra már előbb sor kerüljön, és ezeket a későbbiekben bevetették. Így történt ez az említett esetben is. A per igaz, hogy 1754-ben volt előterjesztve, viszont az ügy lepörgése alatt a már előre elkészített kihallgatások is bizonyosságot nyertek. Íme két tanúkihallgatás a sok közül: az egyik a per elindítása előtti időszakból, a második a per alatt történt meg.

Az ügyben kihallgatott ZADRAVEC JÁNOS bagonyai plébános vallomása 1720-ban

De eo utrum?

Primo: Tudgyae á Tanu honnénd, és miképpen, hogy óó Lendva vize Horváth aliter Kalmár István malmán fellül circiter huszonött lépéssel, arra tudniillik, az holy régenten hid volt által, kinek á helye mastis agnoscaltatik, melly mellettis bizonyos fa vagyon, s- azon régi kereszt vágás mastis megh ismérzik, az megh irtt hidtul pedig directe bal kézre az erdő között egy rekettyésen által á Tisztásra Ternovka mellett alá folyt ennek előtte régenten, és azon folyása néhant néhant ismérzi é mastis?

Secundo: Tudgyae? Horváth, aliter Kalmár István magae? avagy pedig az Attya vette ki azon óó Lendva vizét maga folyásából, és hova vitte, és merre nem de nemmegh irtt Kalmár, aliter Horváth István mastani malmára, és azon víz mastan minek nevezetik, á Censuis emlétt Kramár malmátul hová, és kinek prostaltatott mindenkor.

Tertio: Tudgyae? hogy óó Lendva vize mégyn egyenessen alá Leorencsács malma erányában mint egy jó dülő földnyire azon föllül Lendvai Dominium felé.

Quarto: Tudgyae? hogy megh irtt óó Lendva vize folyása Berdén pusztá malmánis föllül annak erányában mégyn, ugyan Berdén pusztá réttyén alul Nagy János régi pusztá malmára, és annak ágáttýára, az holy mastis régi Törsökök extalnak.

Jahrhunderts. V: *Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, Band 128.: 28. Schlaininger Gespräche – Die Familie Esterházy im 17. und 18. Jahrhundert*, Eisenstadt 2009, str. 196.

Quinto: Tudgyae? hogy említett Nagy János pusztá malmátul Dansa pusztá réttyére mégyen.

Sexto: Tudgyae? hogy Dansa réttye táján /: á mint az óó Lendva vize folyása volt:/ taláztatott egy Tölgy fűban egy abroncs forma vas kereszt, kik, és miképpen találták, mit csináltak azon keresztel az öreg emberekis arrul mit mondtak, és vane azon fának valami Törsökje, á vagy jelensége, s- tudnaé mastis á helyet megh mutattni.

Septimo: Tudgyae? hogy attul nem meszi egy Gyökéren két nagy szál Tölgy fa vagyon, mellynek egyikén, ugymint á nagyobikán két régi kereszt vágás mastis exstal, á kin alul nem csak az óó Lendva vize folyása bőven, és világossan megh ismérzik, hanem ugyan azon óó Lendva vize folyásán alul Dobronak felül három határ hányás egy más után közel vagyon, és viz folytában értvén Turniscsa felé, ellenben két határ hányás mastis exstal.

Octavo: Tudgyae? hogy Iffju korában, és kikkel ugyan á táján marhákat őrizvén Turniscsai öreg emberek megh parancsolták nékie, s-több más véle lévő parasztnak is, hogy se marhájokat azon föllül nevezett helyen óó Lendva vizén /: az lévén az határ:/ által Lendvai Dominium felé ne bocsássák, magok se mennyenek, mert egyéberánt Dobronakiak eöket megh fosztyák, marhájokatis ell haityák.

Nono: Azon megh nevezett határ kereszt vágások, és halmok után Tugyae nyilván merre mégyen? nem de nem Dansa második réttyének által az erdő között, á holy mindenütt két felül azon folyásnak csak nem egy más ellenében nagy fékon, s- Törsököken kereszt vágások sűrűen vannak, és mastis láczonak, seőtt némelly helyeken nem de nem mastan partose azon folyás, áki mégyen valamely sűrű rekettyés erdőnek.

Decimo: tudgyae? hogy onnand mégyen az Tott réteken jó távul vízmentiben bal kézre.

Undecimo: Tudgyae? ávagy hallottae mért hiják magokis Dobronakiak Tott réteket Tótt réteknék, nem de nem azért? hogy Turniscsaikat, és Zarkóháziakat Totoknak nevezvén, actuis annak hiják Dobronakiak, és Alsó Lendvaiak, á minthogy nem de nem csak nem régenis nem Dobronakiak, se Radamasiak, hanem Turniscsaiak, és Zarkóháziak birták, ott fájésztak, kaszáltakis.

Duodecimo: Tudgyae? vagy hallottae? hogy innénd az óó Lendva vize folyása mégyen Radaastul nemmeszi, ugyan Radamasi malmok felé, s- ott

az Radamasi első malmon fellül Protoka vizével őszvő szakadván, úgy megy reá Radamasi malmokra, consequenter fűrészt malmokra.

Decimotertio: Tudgyae? s- hallottae? hogy magok Dobronakiak, és Alsó Lendvaiak, úgy radamasiak, és az óó Lendva vize folyását mastis Sztara, vagy Szuha Ledaviczának híják.

Decimoquarto: Mind ezekből, mind másképpen tudgyae? és hallottae? hogy fönt irtt óó Lendva vize folyása Bellatinczij, és Alsó Lendvai Dominiumok között igaz, s- valóságos határ, s- mindenkor annak tartották a régiekis közönségesen, és fönt irtt halmok, és kereszttek határ jeleké?

Decimoquinto: Készlészené ezekt mind megh mutattni, á midőn fogh kívántottni á Tanu?

Fatens admodum Reverendus pater Joannes Zadraveczech Ecclesio Bagoniensis Comitatu Szaladiensis existentis Plebanus personaliter in Possessione Bellatincz Comitatu proscripto Szaladiensis existente habita constitutus, annorum 63. sub puritate conscientia ejusdem examinatus, fassuss est. Ad 1um. Mindenkor közönségesen úgy hallotta, hogy óó Lendva vize folyása De eo Utrumban specificalt Kalmár malmán föllül van, és folyt régenten ott lévő hidnak bal kézre Lendvai Dominium felé egyenesen alá, á mint Punctumban declaraltatik. Ad 2dum. Hallotta közönségesen mindenkor, hogy emlétett ó Lendva vize igen is Kalmár malmára vétetett ki, és azon malomtul járandó Census Bellatinczra fizetődött. Ad 3um. Hallotta közönségesen directe á mint á Punctumban exponaltatik. Ad 4tum. Hallotta, hogy megh irtt óó Lendva vize folyása Berdén malmán föllül annak eránnýában Lendvai Dominium felé lévő három halomnak mégyen, és ugyan Berdén pusztá réttyén alul Dobronaki Nagy János régi pusztá malmára, s- annak á gáttýára, az holy mastis régi Törsökök extalnak. Ad 5tum Hallotta directe. Ad 6tum. ezen Fatens pásztorkodván Turniscsai Tibalt Jánossal Dansa pusztá réttye táján, óó Lendva vize mellett találtak egy Tölgy fában egy régi vas keresztett, az kitis ell törtettek, haza menván Turniscsára proponállýák, s- megh mongýák az örgh embereknek, hogy egy fában megh irtt helyen egy vas keresztett találtak, az kitis, régi igen rosdás lévén, eltörtek, kire azt mondták közönségesen Turniscsaiak, mért nem köllött haza hozni, á volt igazan való határ kereszt és jollehet azon fánok mast immár jelensége nincsen, de á helyet mastis megh tuggyá mutattni ezen Fatens, sótt megh mutatta tempore oculata inpectionis 22da Januarij Anni

nune currentis infrascripti föut Titulált Generalis Ebergényi Uramnak, és véle lévőeknek. Ad 7mum. Tudgya directe affirmando, ugy ámint De eo Utri Punctumban föl van téve. Ad 8um. Marhákot őrizvén több pásztor társaival együtt, tudgya, megh volt nékiis, és többi pásztoroknakis parancsolva, ugy á mint De eo Utri Punctumban declaraltatik, ához alkalmaztotta magát több pásztor társaival együtt óó Lendva vize folyását tartván hatarnak se marhájok, se magok azon által nemis mentek, de mind addigh ell jártak. Ad 9num. Hallotta Directe, s- láttais azon határnjeleket. Ad 10mum. Directe tugya, arra mégyen az óó Lendva vize folyása, á mint Punctumban foly van téve. Ad 11um. Tudgya, azért hiják Tóth réteket Tóth réteeknek, hogy Dobronakiak, és Alsó Lendvaiak Turniscsaiakat, és Zarkóháziakat Totoknak hitták, és actuis azoknak hiják. Tudgya aztis, hogy Turniscsán laktában fát hordott onnand az Tóth rétek mellett lévő erdőbül, és másokis fájésztak ott, ugymint Turniscsaiak, és Zarkóháziak. Ad 12mum. Hallotta közönségessen, á mint á Punctumban föl van téve. Ad 13um. Tudgya maga, és mindenkoris ugy hallotta, hogy óó Lendva vize folyását Sztara, ávagy Szuha Ledaviczának hiják magokis Dobronakiak, Alsó Lendvaiak, és Radamasiak. Ad 14tum. Tudgya maga, communiter hallottais, hogy fönt irtt ó Lendva vize folyása Bellatinczi, és Alsó Lendvai Dominiumok között igaz valóságos határ tempore etiam oculato inpectionis 22du January Ani nune currentisinfrascripti azon metakat ugy találta, látta, és experialta leni, valamint az előttis communiter tartották. Ad 15um. Mindenkor készlészen megh mutatni, á midőn fogh kivantattni ez utánis.

Tanúk kihallgatása Dobronakon 1754. 05. 25-én

De eo Utrum?

Primo: Tudgyae, avagy hallottae á Tanu, hogy egy részről Dobronak, más részről pedig Turniscsa között hol kezdődik, és merre légyen a valóságos határ? Nemde á Sterleczi Berdén malmán, és á Renkóczi töltésen, vagyis Bellatinczi uton alul, á föll vett Lendva óó folyásán, és nyomdokán délnek tartván Dobronaki Varga Mihálly, az után Nagy János malom heleire; innénd továbbis á régi folyáson á Kucskó malmára járó utigh, az holl á viznek régi járása egy kevéssé magát dobronak felé kicsapta: Innéndis az előbbi menetelére vigyázván á Turniscsai or-

szágh utigh, és á mellett lévő régi futaros és keresztes Tölgyfának tör-sökére, á hol ismét az Lendva vize jobban kitecző régi folyásában le menvén Dobronaki Göntér István pásittyára, és malom helyére, az után azon helyre, az holl á Pretoka, vagy is Lendva vizének uy folyása á ré-giben belé szakad. Innénd már Lendvának óó és uy folyásán á Krám-pecz, vagyis mastanságh Turner András malmára, és az után pedig á Bomhéz Péter malmára, mellyen alul mindgyárt Radamossi határ Dob-ronakinak elejbe jön?

Secundo: Tugyae, á vagy hallottae aztis á Tanu, hogy az légyen a Lendva vizének valóságos régi árka, és folyása, mellyen á nevezett Ber-dén Mihállly, Vargha Mihállly és Nagy János Sterleczi, és Dobronaki la-kósok malmai voltanak? és ember emlékezetitül fogva azon malmokra, ugy Krámpecz, és Bomhéz malmaira szolgáló viz árkot, és járást tartot-ták Dobronak, és Turniscsa között valóságos határnak?

Tertio: Tugyae, s- tapasztaltae aztis á Tanu, hogy ezen viz ároknak, és folyásnak mentében nap keltrül lévő Réteket általlában

minnyáját a Krámpecz malmán föllül lévő darább réten kívül Dob-ronakiak birják, nap nyugattrul pedig Turniscsaiak? nem de

Quarto: Azon Krámpecz malmán föllül levő Rétetis Turniscsaiak, nevezett szerént Turner András, és veje Bomhéz Mihály csak nem régen hatalmassan irtották, és foglalták ell? és á miulta birjákis egynihányszor Dobronakiak le égették á kertyeket, és békességesen birni nem engedték?

Quinto: Tudgyae, és tapasztaltae mégh aztis á Tanu, hogy ezen viz járáson, és réteken belül nap kelet felül levő Tölles, Gyertyános, és Eg-res Erdőt Dobronakiak magánosan birták, fájészták, és makkoltatták; ellemben Turniscsaiaknak azon erdőben semmi nemű usus, és haszon vétel szabad nem volt, s- nimcsis, hanem némelykor, á midőn a mak volt, á makkoltatásért több szűkölködőket együt bért fizettek: á Tüzre, vagy épületre való fát pedig pénzen vették?

Sexto: Tugyae, á vagy hallottae aztis á Tanu, hogy a Krámpecz, és Bomhéz nevezetű malmok között minémű Rétek nap keletrül á viz folyá-sára dűlnek, azok belső városi réteknek tartattnak, és azokat ember em-lékezetitül fogva Dobronakiak mint sajátttyokat békességesen birták, és birják, és ugyan azoknak végeiben engedték Dobronakiak Bomhéz Pé-ter malmának á Gáttýát által ásattni.

Septimo: Tugyae, vagy hallottae mégh aztis á Tanu, hogy Varga Mi-hály, Nagy János, és Göntér István malmai miokra való nézve pusztul-

*tak ell, az előtt hová valo Gazdák, és lakósok birták? Nem de á Preto-
kában á Lendva vize foly, és á Bomhéczok azon okbul hivják Pretoká-
nak, hogy az régi folyásából ki ásatott és vétetett?*

A kihallgatott tanúk névsora:

1. *Milicz Péter*, Szécsiszentlászló, 50 éves
2. *Balogh István*, Szécsiszentlászló, 50 éves
3. *Kovács Adam*, 69 éves
4. *Antal Mátyás*, 40 éves
5. *Vass Mihály*, Velemér 45 éves
6. *Vass Péter*, 67 éves
7. *Sohár János*, Csekefa, 55 éves
8. *Sohár István*, 40 éves
9. *Császár Péter*, Szentgyörgyvölgye, 53 éves
10. *Császár János*, 48 éves
11. *Cseke Mihály*, Szentgyörgyvölgye, 60 éves
12. *Gödör István*, 64 éves
13. *Martin Rakos*, 65 éves
14. *Pahucsa János*, Ramocsa, 45 éves
15. *Simon Mihály*, Nemesnép, 60 éves
16. *Simon György*, 25 éves
17. *Szaics István*, Jakabfa, 65 éves
18. *Bencze Péter*, Kissziget, 68 éves
19. *Toplak Mihály*, Gelyse, 40 éves
20. *Sánták István*, Dolnja Lendava 44 éves
21. *Fejér István*, Lendava, 40 éves
22. *Fentős János*, Csesztreg, 55 éves
23. *Fentős István*, 66 éves
24. *Végghi Mihály*, Zsitkóc, 60 éves
25. *Boda János*, Zsitkóc, 45 éves
26. *Szomi Mihály*, 50 éves
27. *Bagó Ferenc*, 44 éves
28. *Göncz Péter*, Hídvég, 65 éves
29. *Göncz Miklós*, 80 éves
30. *Rudas Miklós*, Göntérháza, 52 éves

31. *Dugár Péter*, Csömödér, 50 éves
32. *Horváth István*, Márokfölde, 90 éves
33. *Kulcsár János*, Jakabfa, 64 éves
34. *Baka Mihály*, 65 éves
35. *Molnár Miklós*, Prosznyákfa, 35 éves
36. *Völgyi Péter*, Kámaháza, 33 éves
37. *Soós Tamás*, Kámaháza, 30 éves
38. *Gerencsér Ferenc*, 40 éves
39. *Tóth János*, 60 éves
40. *Győri István*, Lenti, 72 éves
41. *Petőcz Miklós*, Tormafölde, 28 éves

A tanúk a kihallgatáskor elmondták, illetve megerősítették a kérdésekben feltett állításokat: a Radamos, Zorkóháza és Palina közti igazi megyét az ó-Lendva vizének medre képezi. A SZABÓ JÁNOS malmán fölül levő rét, amelyet a Lendva vizének keleti oldaláról a radamosiak használnak, nincs már többé használatban. Azelőtt a rétet a radamosi HERCZEGH GYÖRGY kaszálta. Az erdőt is a radamosiak használták, a zorkóháziaknak az erdőhöz semmi közük nem volt, hogy ha fára volt szükségük, akkor a radamosiaktól vettek. Viszont a palinaiak és a zorkóháziak titokban eljártak az erdőbe, és fát is vágtak, amelyet aztán gyorsan átvittek a Lendva vizén, mert, ha a radamosiak rajtakapták volna őket, a bírságot nem úszták volna meg.

Az ó-Lendva vizét maguk a radamosiak terelték más mederbe, és pedig SZABÓ JÁNOS malma alatt, hogy az ő malomkerekük jobban forogjon. Fűrész malmánál torkol mindkét új meder (a Pretoka, valamint a Hamarics) vissza az ó-Lendva vizébe.

4. Összegzés

A belatinci uradalom azt akarta bizonyítani a per kezdeményezésével, hogy az alsólendvai, valamint a belatinci uradalom közti megyét a Bagonya, Filócz, Dobronak, Tornisa, Radamos és Zorkóháza szakaszon az ó-Lendva vize képezi. A források ezt bizonyítják is. Azonban a probléma ott kezdődött, amikor az ó-Lendva vizének medrét már a 17. század előtt elkezdték megváltoztatni Rakicsánnál, illetve „kivették” belőle a

vizet, és új mederbe irányították, amelynek következtében a régi meder lasan elmocsarasodott, illetve elkezdett kiszáradni.

Miért került sor a folyam más irányba levő terelésére? A folyón malmok forogtak, és a földesurak mind több jövedelemre akartak szert tenni, ezért állt érdekükben, hogy a folyóból minél több jövedelmet húzzanak ki. Így az ó-Lendva vizének a medre lassan elapadt, miközben a két uradalom között egy új meder jött létre, amelyet *Pretokának* neveztek, és a belatinci uradalom területén árktolták ki. Az ott élő emberek, jobbágyok, akik a földeket, réteket használták, tudták, hogy a két uradalom közti megyét az ó-Lendva vize képezi – ezt az álláspontot a belatinci uradalom lakói állították. Az alsólendvaiaknak az újjonnan létrehozott meder, az ún. Pretoka kedvezett, hiszen új területre, szerzeményre tettek szert. Sőt még a malmokat is áthelyezték az új folyamra, ahol a víz rendesen folyt, és jó sodrása volt. Általában a molnárok a malmokat bérelték, és adót fizettek a jövedelmükből.

A belatinci uradalom jobbágjai jól tudták, hogy a megyét az ó-Lendva vizének régi medre képezi, amelyet pedig elhanyagoltak, lassan benőtte a sás, az aszály idején még ki is száradt. Az alsólendvai uradalom tanúi az új mederre, a Pretokára hivatkoztak, hogy az képezi a két uradalom közti megyét.

A perkeresetet CSÁKY ILONA bárónő nyújtotta be Zalaegerszegen, a megyei törvényszéken 1754-ben. A per folyamán többszáz tanút is kihallgattak, ezek túlnyomó részét jobbágyok képezték, és a vitás terület falvaiból származtak, illetve azokban dolgoztak. A vallatások szövege az elején latin nyelvű volt, a kérdések feltevése pedig magyar nyelven zajlott, amelyből arra lehet következtetni, hogy a tanúk nem tudtak, nem értettek latinul. Ezek a kihallgatások a helyszínen történtek meg, a vitás falvak területén (Dobronak mezővárosban, Tornisán, Zalatölven, valamint a belatinci várban). Mindkét fél több, már az előbb elvégzett kihallgatás anyagát is leadta a bíróságnak bizonyítékként. Egyes kihallgatásokat már 1720-ban, 1721-ben, 1722-ben, 1742-ben, 1749-ben, 1753-ban megtartottak, viszont a per leforgása alatt is kihallgattak számtalan tanút. A tanúkon kívül az ítélszék elé terjesztettek több egyéb dokumentumot (pl. leveleket, az urbáriumot), amelyekkel bizonyítani akarták az igazukat.

A kihallgatások következtében már a húszas években határjárást is végeztek, amely során egy rajz keletkezett a vitás térségről, ennek alapján pedig térkép is készült, amelyet a MOL őriz.

A Zala megyei törvényszék 1758-ban hozott ítéletet az adott esetben.

A bíróság CSÁKY ILONA bárónőnek, a belatinci uradalom úrnőjének adott igazat, hisz a törvény kimondta, hogy annak ellenére, hogy a folyó medre megváltozott, a régi meder képezi a megyét / határt. Természetesen ez az ítélet ESTERHÁZY II. PÁL ANTAL herceg számára nem volt elfogadható, ezért nem is tartotta be a határozatokat, így a bárónőnek már a következő évben panaszt kellett emelnie az illetékes bíróságon. ESTERHÁZY PÁL ANTAL fellebbezett, a per majd csak a 19. század első felében fejeződött be.

Forrásanyag

Fürstlich Esterházyisches Archiv Burg Forchtenstein: *A belatinci és az alsólendvai uradalom közti peres eljárás kézirata 1754–1758 között a megyei törvényszék előtt Zalaegerszegen* (979 oldalas kézirat).

Magyar Országos Levéltár, Budapest: S 16 Belatincz, 5: *Mappa Terrae ni Controversi intra Dominia Lendva, et Baladinéz 1759.*

Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv/ XIX: Sonderbestände: 61 – Familienarchiv Csáky, fasc. 127: *Delineationes et mappae*. Térkép 104. szám:

št. 1: *Delineatio Inter se vicinantium Dominiorum Alsó Lendva et Belatincz oculata divisione mediante ratione certae Partis controversos his, ut patet exposita. Anno Domini M.D.CC.XX.*

št. 2: *Delineatio Plagae Inter Inclyta Dominia Alsó Lyndvense Et. Baladinzense Actionatae.*

Zala megyei Levéltár, Zalaegerszeg: IV. 14a polgári perek (processus civiles) Csáky- és Esterházy-per 1754–1758 F. 138 N 169/1, 169/2, 169/3. *Helena Comitissae Georgii Csáky relictæ viduæ contra principem Antonium Esterházy: Metalis inquisitio ad vicinam docotum.*

1. kép: Az alsólendvai és a belatinci uradalom közti 1720-as határjárás alkalmával készült rajz
(Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv)

Irodalom

- CSAPODY CSABA 1933. *Az Esterházyak alsólendvai uradalmának gazdálkodása a XVIII. század első felében*. Budapest.
- HOZJAN, ANDREJ 2006. Inventar arhivskega gradiva zemljiškega gospostva Dolnja Lendava / Alsólendva v arhivu knezov Esterházy grad Forchtenstein. Pokrajinski arhiv. Maribor.
- HOZJAN, ANDREJ 2009. Die Grundherrschaft Alsólendva / Dolnja Lendava / Unterlimbach in den Händen der Esterházy von 1690 bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts. *Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland Band 128, 28. Schlaininger Gespräche – Die Familie Esterházy im 17. und 18. Jahrhundert*. Eisenstadt.
- MÁLNÁSI ÖDÖN 1933. *Gróf Csáky Imre bíbornok élete és kora*. Kalocsa.
- ŠRAJ, PETER 1995. Beltinci 1322–1993. Občina Beltinci.

ŠRAJ PETER 1997. Beltinci z okolico. Beltinci.

ZELKO, IVAN 1972. *Gospodarska in družbena struktura turniške pražupnije po 1381*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

ZELKO, IVAN 1997. *Zgodovina Prekmurja. Izbrane razprave in članki*. Murska Sobota.

Spor med baronico Heleno Csáky in knezom Anonom Pavlom Esterházyjem v letih 1754–1758 v Prekmurju

Članek obravnava mejni spor med beltinskim in dolnjelendavskim gospostvom v letih 1754–1758. Županijsko sodišče v Zalaegerszegu je razsodilo v prid baronice Helene Csáky, gospodarice beltinskega gospostva, a se je Esterházy pritožil. Spor se je vlekel do začetka 19. stoletja.

HAGYMÁS ISTVÁN
pszichiáter, Lendva

Lendva és a Hegy

„A világ közepe ott van, ahol leszúrod a botod.”

L, mint Lendva, ejtem ki a számon a hangot, mondom a varázsigét, s mire magam is meghallom magam, nyelvem is lecsapódik, megül, mint a vár L-je Alsólendván, vagy mint a régi préházak a szőlőútvesszőkben a Lendva-hegyen, s ha madártávlatból szemlélődöm, furcsamód akkor is az L-alak bontakozik ki sorsszerűen a tájból, ott, ahol a város fekszik...

Lendva lent van...

Alsólendva mindenekelőtt saját hegyéhez mérten van lent, de lent van Felsőlendvához képest is, s nemcsak azért, mert ez utóbbi magasabb, tüzesebb bazaltsziklára emeltetett (a Lendva-hegy a Pannon-tenger üledékéből keletkezett), de azért is, mert közös „visszerük” a Lendva-patak alsó folyásánál rimel rá felső testvéreire, s nem utolsósorban az sem elhanyagolható körülmény ebben a tekintetben, hogy Vízlendva és Lendva-tó is a városkától északra, vagyis jóval a település fölött fekszik (úgy egyórányi autójárásra), ezen a réven válik Alsólendva vizei alatti várossá...

Nemcsak Lendva van lent, lent van Lenti is, Kútfej, Pince vagy Völgyifalu, s mindaz, ami a vidéken számottevő, sorra az alsó régiókhoz kötött, s arra készíti az embert, hogy „lentben” gondolkodjék, de jobb, hogy ha a szívét is alább adja, ha rá akar hangolódni a lendvai pincék borainak hullámhosszára, mert csakis így élhető át az az üzenet, amelyet a hegy levébe sűrített a Teremtő...

Nem odalentről, a mélységekből hoznak-e hírt a közeli hőforrások hévízei? Nem a föld alatti gázok köszönnek-e vissza égő fáklyaként a város határában az elapadt kőolajkutak helyén?

Ki tudná megmondani, milyen mély, ősi energiák nemesítették foszíliaummá évezredek során azt az egykor élt mocsártölgyet, amelyet GÁLICS PISTA bírt szólásra fametszetein, mielőtt gyorsan elment, s vajon nem a Mons-Halicani titkát vitte-e magával SZÚNYOGH SANYI mindörökre?

És a pokol kapui Pincemajornál: a bebetonozott szájadékok a szénbányák felett milyen gyilkos reaktorhulladék-sugaraktól választanak el bennünket? Vagy a később halók, a meg sem születettek sírkövei lennének?

Bárhogy csűrjük-csavarjuk is, újfent lent, vagy ahogy errefelé mondják, *lend* vagyunk, mint az L betű talpa, ahogy lábát szilárdan megveti a földi valóságban...

De fejét felemeli, fel a magasba, a lélek és az értelem világába, és derűlátóan fordul a jövő felé...

Mint a térség szíve, köldöke és koronája lényegül ebbe a zöngés oldalrész-mássalhangzóba, az L-be Lendva és a vára, de (ki)látó is egyben ez a punctum maximum, őrszeme a Muravidéknek, amely mint kicsiny Kárpát-medence terül el alant, ott, hol a Mura, a Lendva-patak, a Kebele-patak és a Fekete-ér itatja anyaföldünket, szűkebb pátriánkat...

Nem véletlenül mondogatják a völgyifalusi vincellérek, hogy mennek fel a pincébe, a hegyre, a Kárpátokba, ha bort akarnak inni, hogy mélyebben elmerenghessenek a világ fölött...

Errefelé minden a hegyhez viszonyul...

Lendva-hegy, ez az ökörszívre emlékeztető geológiai képződmény, itt a centrum, a világ közepe, ég és föld találkozási pontja, a kezdet és a vég, az alany és a tárgy, az ok és az okozat...

A Szentháromság-kápolnához vagy a Lármafához való feljutás igazi zarándokút, és felér egy beavatási szertartással, amely a megvilágosodás, Isten és önmagunk megismerésével kecsegtet, hiszen a Mindenható lakhelyének és a Világfának az elérése rituális cselekedet, misztikus felemelkedés is egyben: Zen-Tao...

A hosszúfaluhegyi, soha ki nem apadó hidegkút szomjoltó életvize a megtisztulás, az újjászületés nedveként árad széjjel a vándorban, aki iszik belőle idejutván, de aki mélyen a borospohár fenekére néz útközben, annak saját alsó-világi tükörképe néz farkasszemet önmagával odalenn...

Utóda, rokona, őse, ismerőse itt minden szőlőtőke a honiaknak, akik szívvel-lélekkel gondozzák, ápolják őket, s köszönnek nekik jártukban-keltükben, a sarjak meg fűrtjeiket ajánlják áldozatul a Teréz-napi szüreti liturgiához, hogy aztán a sötét akácfahordó vegykonyháiban magukra találhassanak, borrá legyenek, s Márton-nap táján megtérjenek Teremtőjükhöz, kitárulkozzanak a szájban, s a nyelv érzékeny ízérző szervecskéi megfejtessék a misztériumot: Lendva, Hegy...

Mit is keres tulajdonképpen az ember két évvel a második ezred fordulója előtt, ha a völgyifalusi őstölgyes ódon kútjának gémjét figyeli a korán jött, fullasztó, februári tavaszban?

Talán egy földi-égi jelet, amely útbaigazítja, amely megmutatja, hogy honnan jött, s merre tart, s talán arra is választ ad, hogy itt és most mi végre is van...

Lehet, hogy éppen ez a Vízöntő–Mérleg szerkezet (vízöntő mérleg-szerkezet, a gémeskút) a keresett jel? Talán ez az a kapu, ahonnét még egyszer visszatekinthetünk Lendvára, ha viszont az ellenkező irányba emeljük fürkésző tekintetünket, Lendvakecskés mutatkozik...

Melyik úton induljunk?

Halicanum, mint egy partra vetett őshal-kövélet sejlik fel a hegy lábánál. A márciusi város igazi énje, feje a Halász-telep, amely Alsó-Bakóalja és a Bányász utca között terül el...

Ha az Alsó vagy a Víz utcában bolyongunk tavaszi délelőttökön, a helység legarchaikusabb, legmélyebb, legnőiesebb labirintusaiban érezhetjük magunkat, titokzatos belső udvarok, szűk sikátorok, nedves házfalak között, de (talán nem véletlenül) itt kezd életre kelni, kicsírázni az az új városmag is, amit nevéhez híven Makovecz Imre ültetett...

A vár világító fehérje, mint egy *felettes én* örködik az alvilág új, fekete, halott márványkockái felett...

Hosszúfalu, mint egy halfarok (de inkább kosszarv ez) szervül a várostörzshöz, s csupán nézőpont kérdése, hogy a világ végén, vagy éppen az elején érezzük-e magunkat errefelé áprilisban...

A smaragd színű égen, talán Rédics felett ragyog legszebben az Esthajnalcsillag, mintha ez a rózsaszínű / rozsdaszínű falu lenne egyik igazi otthona, s ez mutatná az utat a lenti piacra utazó, anyagi javakat kereső, bírvágytól hajtott bevásárlóturistának...

A Kettős, Lendvadedes és Lendvakecskés, szerényen húzódik meg a határok közelében. A májusban virágzó vadgesztenyefák illata nemcsak a lepkéket csalja erre a helyre, de ittjártunkban bennünket is válaszütt elé állít...

Kútfej, mint egy tátongó alvilágkapu, vonzza a júniusi est teleholdjának kerekklő ezüstarcát vizének mélységeibe...

Lendva vára a júliusi nyárban delel, ám a szőlőtőkék öszre tartogatják szüzességüket, hogy az évszak derekán megmértessenek a présekben, és a bomló nedvek kádárkoporsókba zártan várják átlényegülésüket, majd a reinkarnációt bennünk...

Lovászi az é(j)szaki oldal kitüntetett élet(t)ere, a megfáradt bolyongó kiapadt ereje itt november–december havában is új, tiszta forrásra lel...

Tornyiszentmiklóst elhagyva Bakóaljánál már javában benne járunk a télben, mégis egy új világ, egy új korszak, egy új tavasz hullámvászt érezzük, hogy ha nagyokat szippantunk a peremszerektől elfáradt, fullasztó levegőből, és aléltan a hegyalja forrásait véljük látni begyulladt szemekkel...

Mit is keresek a völgyifalusi tölgyes itatójánál a múlton s a jövőn tűnődvén?

Egy jelet, a világ közepét, Zen-Taót...

M
a
MagaM
a
M

Írtam Lendván, 1998 februárjától novemberéig PAP GÁBORNAK, aki itt jártakor ráébredtett, hogy hol a Világ közepe.

Megjelent: „*Kiálts telyes torokal*” – *Képek és írások Pap Gábor Művészettörténész 60. születésnapjára*. Budapest: Polar Alapítvány. *Millenniumi Muratáj 2000* (Lendva), 132–135.; BUKA LÁSZLÓ–GYARMATHY ISTVÁN szerk. 2000. *Élő táj 2*. Debrecen: Dél-Nyírségi Bihari Tájvédelmi és Kulturális Értéktörző Egyesület.; *Lendva-hegy* címen, enyhe változtatásokkal: *Napút* II. évf. 9. sz. 2000. november 6–8.; *Lendva, Hegy (Zen-tao)* címen: *Huszonnyolc. Couleur total*. Prózaantológia. Újvidék, 2003. 151–156.; HAGYMÁS ISTVÁN 2004. *Magsejtés. 12 esszé*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 173–176.

Lendava in Gorice

Avtor razmišlja o mestu Lendava in pripadajočih gorica, o povezavi med Lendavo in goricami z vidika astralne mitologije in psihologije. Napisal GÁBORJU PAPU v Lendavi, od februarja do novembra 1998, ki mu je ob obisku v Lendavi vzbudil spoznanje o tem, kje je središče Sveta.

RUDA GÁBOR

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület
Pilisvörösvár

A muravidéki ember³⁷ sziszifuszi³⁸ köztes léte

Vajon megálmodta-e, megérezte-e előre C. TOPLÁK JÁNOS muravidéki költő a köztes (kettős) lét messzemenőbb gyakorlatát?

Az 1997. november 21-én az Esztergomi Szabadidőközpontban került bemutatásra C. TOPLÁK JÁNOS *Köztes lét*³⁹ c. színműve. Az előadása 130 percig tartott. A színpadra vitelnél a szerző épített RUDA GÁBORNak a 70-es és 80-as években, a kísérleti színház terén szerzett tapasztalataira. A főszerepet maga a szerző, a másik lényeges szerepet pedig VIDA ANNAMÁRIA, a göntérházi „Hetés” Kultúregyesület színjátszócsoportjának tagja játszotta. E színjátszócsoport másik tagjának, VIDA JUDITnak sajnálatos megbetegedése miatt az előző napi próba során változtatásokat kellett eszközölni a színművön. A harmadik lényeges szerep eljátszására KUHN TAMÁS (Esztergomból) vállalkozott. A többi szereplő hangja hangfalakról jött, a szükséges hangfelvételeket a szervezők vették el. A lehető legegyszerűbb díszletek alkalmazása mellett gyakorlatilag az egész előadást végigkísérő – Berlint, Zágrábot és egyéb helyszíneket, szóban forgó témákat és tárgyakat felelevenítő diavetítés (diapozitívek, „dianegatívok” és „köztes” transzparenszek felhasználásával) adott a nézőknek további beleélési és asszociációs lehetőségeket. A darabban lényeges szerepet játszó vonatzakolatást és széllekéseket imitáló aláfestő zeneként a szintén muravidéki KOVÁCS TIBOR RINGÓ dob-, illetve a budapesti DÓRA ATTILA szaxofon-szerzeményei szolgáltak.

³⁷ Utalás C. TOPLÁK JÁNOS *A muravidéki ember jellemrajza* c., 1997. június 29-én írt költeményére, amelyet BENCZE LÁSZLÓ adott elő a Muravidék Baráti Kör szervezte Kortárs magyar művészek kiállítás-sorozata szögyéni (szlovákiai) megnyitóján 2000. december 15-én. C. TOPLÁK JÁNOS a kiállítás-sorozaton grafikákkal vett részt.

³⁸ Utalás C. TOPLÁK JÁNOS *Sziszifusz álma* c. versére (2002). *Muratáj* 2001/2, Lendva. 12–13.

³⁹ A színmű megírásához ihletésül szolgált IRENA VRKLJAN (Berlinben és Zágrábban élő) horvát író *Berlini rukopis* (1988) című önéletrajzi regénye, valamint annak német változata: a *Schattenberlin* (1990).

A szerző színműve cselekményének gerincéül nem véletlenül választja a Zágráb–Berlin útvonalat (pontosabban olyan főszereplőt, aki ezen az útvonalon közlekedik). Ő maga is diákoskodott Zágrábban (a Lendva–Zágráb, közel 100 km-es utat egy ízben gyalog is megtette, és megtette gyalog az ennél hosszabb Lendva–Ljubljana utat is, jó néhány éves ljubljana-i „külszolgálati” tartózkodása idején), Berlinbe pedig többször is szólította már irodalmi-művészeti tevékenység. Rendkívül tapintatos és rutinos módon, három szinten közelíti meg a fent említett problémakört.

Az első, legközvetlenebb szint a 70-es évek Jugoszláviájából, ezen belül is Zágrábból és környékéről Nyugat-Berlinbe, illetve az NSZK-ba utazó-ingázó (szellemi) vendégmunkások jól ismert történeteit, élethelyzeteit, vívódásait sűríti színpadi műbe. A fel-alá utazgatunk, „otthonról hazataláló” mondása szinte mindenkire érvényes, aki hosszabb-rövidebb külföldi tartózkodásra szánta el magát. Vannak azután még olyanok is, akik kénytelen-kelletlen „az örök utazást választják otthonuknak”. Ezek az utazások, elutazások, tartózkodások, munkavállalások azonban jobbra csak az otthon maradtaknak jelentenek valami mesés, csábító dolgot. Az elmerészkedők általában sokkal keményebb léttel kénytelenek külföldi tartózkodásuk során megküzdeni, mint az mutatják, vagy akár maguknak is bevallják.

Az értelmezés második, már egy kissé elvontabb, finomabb szintjén a „*Köztes lét*” érthető bármely vendégmunkás, ingázó munkás esetére akár külföldről, akár országon belüli utazgatásról legyen is szó. Magyarország viszonylatában – és méltán maradhatunk ennél a példánál, hiszen a „*Köztes lét*” első bemutatója Esztergomban volt – ez közelebből az egyre nagyobb számú nyugatra utazó, utaztatott vendégmunkásokat, az ország keleti feléből a fővárosba tendáló ingázókat, valamint a keleti szomszédjainktól érkező, az egész világ előtt istenként tisztelt menedzser típusú, jólhízott, jóhozamú tevékenységétől önelégülten sugárzó, már majdnem hogy a jótékony szerepében tetszelgő, „EURÓPA” felé csörtető magyarországi vállalkozók által sajnálatos módon és szégyenletesen kihasznált (alkalmi) munkavállalókat jelenti.

Végül a legnagyobb fogékonyságot igénylő harmadik szint az, amely leginkább elvezet minket a kisebbségi problematikához: a köztes, a kettős, vagy ha akarjuk a fél-lét, a vegyes-lét problémaköréhez. A kétnyelvűség, és ezen belül a törvényszerűen létrejövő ún. félnyelvű-

ség, a nyelvvesztés és az asszimiláció előszobájának fájó, elhallgatott, netán tiltott témaköréhez, „tabu témájához”. A szlovén–magyar határ szlovén oldalán húzódó Kelet-Muravidék nevű területen mintegy 8 000 lelket számláló muravidéki magyar közösség alacsony létszámát meghazudtoló módon termelte ki magából nagyszerű művészeit, költőit és íróit. A pezsgő kulturális élet és a mintaszerűen felépített kétnyelvű iskolarendszer ellenére a muravidéki magyarok egyre gyorsuló asszimilációval kell, hogy számoljanak. A gyakorlatilag már kétnyelvű (kettős félnyelvű) környezetben egyre inkább nehezedik az identitás egyértelmű meghatározása. Bonyolítja még a muravidéki magyarok helyzetét, hogy az ország egyik legelmaradottabb régiójában élnek. Ebben a helyzetben különösen nagy felelősség és feladat hárul az írókra, költőkre, művészekre. Nem véletlen, hogy a szerző színművének főszereplőjeként egy írónőt választott, dicséretre méltó tapintattal és toleranciával megközelítve a nemzeti kisebbségek problémáinak kényes témáját. Ide vonatkozó tömörített „útmutatót” ad még a költő, pl. *A muravidéki ember jellemrajza* c. versében, amelyet szinte pontosan öt hónappal a *Köztes lét* esztergomi bemutatója előtt írt a „...javarészt szlovén / kisebb részt magyar...” muravidéki emberről.

Van még a színműben egy állandóan jelenlévő sejtetés, egy – az említett három értelmezési módot szintetizáló – bizonyos vészjósló hangulat, mégpedig a Horvátországra közelítő háború előérzete. A színmű a 60-as évek közepétől a 80-as évek végéig tartó időszakot tömöríti 2-3 nap alatti emlékezésekbe, és így azért is „*Köztes lét*”, mivel a II. világ-háború és a jugoszláviai háború közti időszakban játszódik. A háborúnak pedig (sajnos) – IRENA VRKLJAN szavaival élve: „*nincs pontos, megbízható kontúrjuk, azok már valahol a fejünkben, fejeinkben kezdődnek és végződnek*”. A békeidő pedig épp csak annyira erőszak és háború nélküli, mint amennyire csöndes a csönd. A jelen békeidőben gyűjtogatnak, és hangoskodnak a ripacs, hitleresdit játszó-utánzó újfasiszták szerteszét, szinte minden országban. Az óálta-luk kierőszakolni akaró totalitarista jövőképe IRENA VRKLJAN – és így a szerző is – semmiképpen sem tudná beleképzelni magát.

C. TOPLÁK JÁNOS írásaival, irodalmi tevékenységével (pl. szamizdat újság megjelentetése Ljubljánában), de szerteágazó képzőművészeti tevékenységével (a hagyományos grafikai eljárásokon kívül pl. a szájjal és a lábbal festés, a land-art művelése) talán méginkább létrehozta a

Muravidéken a tagadás művészetét, amelyet BENCE LAJOS „nem”-művészetnek nevezett.⁴⁰ Ehhez a művészeti irányultsághoz kapcsolható esetleg az a borongós, pesszimista beállítottság – nevezhető ez alapvető muravidéki tulajdonságnak is, amely bőven visszatükröződik az egész szlovéniai magyar irodalomban –, amely sok mindenre (legalábbis elsőre) igent mond, de a meghatározó, végleges beállítottság mégis a NEM⁴¹.

Talán ezért sem tartják (mindig) C. TOPLÁK JÁNOST „igazi” muravidéki költőnek?⁴²

1997. november (kiegészítve: 2002. augusztus 2.)

Megjelent: *Muravidék* 2. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 2002. 15–17.

Vmesna sizifovska bit prekmurskega človeka

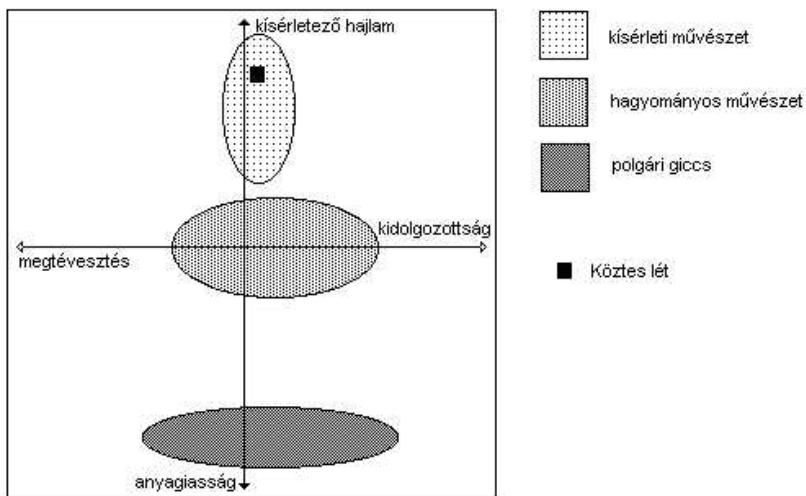
Spis analizira dramsko delo JÁNOSA C. TOPLÁKA *Vmesna bit*, ki je bilo predstavljeno 21. novembra 1997 v Prostočasnem središču v Esztergomu, s sklicevanji na avtorjevo pesnitev *Značajska podoba prekmurskega človeka*, ki je bilo napisana 29. junija 1997. Kot navdih za dramsko delo mu je služil avtobiografski roman *Berlinski rukopis* (1988) (v Berlinu in Zagrebu živeče) pisateljice IRENA VRKLJAN ter njegova nemška varianta: *Schattenberlin* (1990). JÁNOS C. TOPLÁK je s svojimi spisi, literarno dejavnostjo (npr. objava samozaloniškega časopisa v Ljubljani),

⁴⁰ BENCE LAJOS előadása a szlovéniai magyar irodalomról a berlini Magyar Házban 1996-ban, a berlini Babylonia Kultúrközpont szervezte rendezvénysorozat keretében, amelyen fiatal szlovéniai magyar művészek és írodalmárok mutatkoztak be. C. TOPLÁK JÁNOSnak ez alkalommal egyéni kiállítása volt, valamint részt vett a bemutakozó művészek csoportos kiállításán is *Ismét Berlinben vagyunk!* címmel.

⁴¹ Utalás GEORGE GROSZ *Ein kleines Ja und ein großes Nein* (Egy kicsi igen és egy nagy nem) (Reinbek bei Hamburg, 1974) c. önéletrajzi könyvére.

⁴² RUDAŠ JUTKA Irodalom és kulturális identitás a Muravidéken napjainkban (*Muratáj* 101/2, 57–64. Lendva. 2002.) c. tanulmányában csak egyszer olvasható C. TOPLÁK JÁNOS neve: „A Naptár (a szlovéniai magyarok évkönyve – R. G.) című folyóiratban ... bukkan fel ... Toplák János...”

a z raznolikimi likovnimi reprezentacijami (poleg tradicionalnih grafičnih postopkov, npr. slikanje z usti in nogami ali negovanje land-art) morda še najbolj ustvaril umetnost zanikanja v Prekmurju.

1. ábra: A köztes lét helye a művészetben

SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN

Emberi Erőforrások Minisztériuma
Budapest

***Magyar–szlovén két- és többoldalú kapcsolatok
az elmúlt két évtizedben, különös tekintettel
a nemzetiségekre***

Nyitó előadás a szlovéniai Koperben, a „*Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában*” című konferenciasorozat záró rendezvényén, 2011. március 18-án.

Magyarországnak szomszédai közül a legzökkenőmentesebb, példaértékű kapcsolatai már a 70-es évektől kezdve az akkor még jugoszláv tagköztársaság Szlovéniával alakultak ki. E kapcsolatok jelentős szegmense a határ két oldalán élő magyar és szlovén nemzetiség önazonosság-őrzését szolgáló anyanemzeti gondoskodás. Ellentétben azon országokkal, amelyek az ilyen típusú segítségnyújtást a belügyekbe való beavatkozásként értékelik, magyar–szlovén relációban kölcsönösen kívánatosnak és támogatandónak tartják a kisebbség–anyanemzeti együttműködést.

Mivel a magyar–szlovén határ két oldalán élő két nemzeti kisebbséggel összefüggő, szerteágazó együttműködés egy tágabb, kontinentális kontextus részeként zajlik, célszerű először azt a nemzetközi környezetet bemutatni, amelyben ez megvalósul. Ezt követően a kétoldalú, államközi kapcsolatok fejlődésének az áttekintésére vállalkozom. Amire a mai előadásom – terjedelmi korlátok miatt – nem fog kitérni, az a kooperáció harmadik szintje: a határ menti, regionális együttműködés, amely átfogóbb, és közvetlenül a kisebbségeket érintő vetülettel is rendelkezik. Végül pedig léteznek települési, intézményi, meg civil szervezeti kontaktusok, amelyek szintén igen szerteágazóak magyar–szlovén viszonylatban.

1. A két országot érintő, többoldalú nemzetközi kooperáció legfontosabb formái

Az EU-csatlakozás éveiben (2004–2006 között) a térség határ menti, transznacionális és interregionális együttműködése nagyrészt az IN-

TERREG Közösségi Kezdeményezés keretében valósultak meg. A 2007–2013 közötti időszakban az Európai Területi Együttműködés (ETE) a regionális politika önálló célkitűzésévé vált, így az említett három programtípus jelentősége megnőtt. A transznacionális együttműködési programokban Magyarország 2006-ig a CADSES (Central Adriatic–Danubian–South-Eastern European Space = Közép-európai–Adriai–Dunai–Délkelet-európai) térséghez tartozott, 2007–2013 között – EU-s és az Unión kívüli tagokkal – két utód program került kialakításra: a Délkelet-európai és a Közép-európai Térség. Hazánk teljes területével nem csupán mindkét térségnek lett a tagja, hanem a Délkelet-európai Térség 16 országának a közös intézményrendszere is nálunk került felállításra. Az évente kiírandó térségi pályázati felhívások az innováció, a városfejlesztés, a környezetvédelem és a megközelíthetőség fejlesztését tűzik ki célul, az EU Strukturális és Kohéziós Alapján keresztül elérhető forrásokból. (<http://www.vati.hu/main.php?folderID=830&articleID=10812&tag=articlelist&iid=1>)

Hasonlóképp többoldalú kooperáció a Quadrilaterale, amely 1996-ban, szlovén kezdeményezésre indult. A kezdetben magyar–olasz–szlovén relációra kiterjedő összehangolás célja a szlovén NATO-csatlakozás elősegítése volt. Miután ez teljesült, Horvátország bevonásával négyoldalúvá bővült az együttműködés. Eredményes területei közül kiemelkedik a közlekedés (közvetlen vasúti összeköttetés Magyarország–Szlovénia között és a Budapest–Fiume autópálya részeként, a Murán átívelő határhíd megépítése), a honvédelem (magyar–olasz–szlovén közös szárazföldi dandár- és harccsoport, amely pl. félévig békefenntartó feladatot is ellátott Koszovóban) és a belügy (bűnügyi szakértői egyeztetések formájában). [http://www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Kulugyminiszterium/A_Kulugyminiszteriumrol/...]

A Visegrádi Együttműködés 1991-ben Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország összefogásaként valósult meg a kulturális, szellemi értékek és közös gyökerek, a közép-európai régió stabilitásának az erősítésére. A Szlovákia önállósodásával négyoldalúvá lett együttműködés bővítésének a keretében (V4+) bizonyos területeken (pl. a balkáni régió kiemelt biztonságpolitikai jelentőségű euroatlanti integrációja elősegítésében) Szlovénia is részt vesz. [Marosi Gábor: A Magyar Köztársaság kül- és biztonságpolitikája és a V4-együttműködés]

2. A magyar–szlovén kétoldalú, államközi politikai kapcsolatok fejlődése

A Magyar Köztársaság – az önálló Szlovénia kikiáltását követően az első között – 1992. január 15-én elismerte a Szlovén Köztársaságot, és egyidejűleg diplomáciai kapcsolatot létesített vele. Fél év múlva egymás fővárosaiban megnyíltak a nagykövetségeink: Szlovénia baráti gesztusként az alsólendvai bíróság addigi tanácselnökét, DR. HAJÓS FERENCET nevezte ki első magyarországi nagykövetévé. 1998-ban pedig a szentgotthárdi szlovén főkonzulátus is megnyitotta kapuit.

Még 1992-ben barátsági és együttműködési szerződést (alapszerződést) írt alá a két ország. A dokumentum többek között leszögezi, hogy a Szlovén Köztársaságban élő magyar és a Magyar Köztársaságban élő szlovén nemzetiség „tagjainak joguk van ahhoz, hogy egyénileg vagy közösségük más tagjaival szabadon kifejezésre juttassák, megőrizték és továbbfejlesszék etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásukat anélkül, hogy őket bárki akarattuk ellenére asszimilációra kényszerítené. Joguk van ahhoz, hogy anyanyelvüket a magánéletben és a nyilvánosság előtt szabadon használják, anyanyelvükön információkat terjesszenek és cseréljenek, és azokhoz szabadon hozzáférjenek. Joguk van ahhoz, hogy emberi jogaikat és alapvető szabadságjogaikat teljes mértékben és hatékonyan, mindenfajta diszkriminációtól mentesen és a törvény előtt teljes egyenlőségben gyakorolják.” (<http://www.jakabffy.ro/magyar-kisebbség/print.php?action=cimek&lapid=5&cikk=m...>)

Szintén 1992-ben született meg a magyar–szlovén kisebbségvédelmi keretegyezmény, amely parlamenti jóváhagyás után két év múlva emelkedett jogerőre. A később más relációkkal megkötött, hasonló megállapodások számára is példaként szolgáló dokumentumban – amelynek kidolgozásában személyesen is volt szerencsém részt venni – a két ország kötelezettséget vállal egymás kisebbségei számára az egyéni és a közösségi külön jogok széles tárházának a biztosítására. E jogok a kultúra, a nyelv, a vallás, a teljes magyar és szlovén identitás megőrzésének az érdekében főként az oktatás, a kultúra, a tömegtájékoztatás, a kiadói és a tudományos kutatói tevékenység, valamint a gazdaság területére terjednek ki.

A szerződő felek külön kormányközi kisebbségi vegyes bizottságot is létrehoztak, amely azóta is figyelemmel kíséri az egyezmény rendelkezé-

seinek a megvalósítását, és ajánlásokat fogalmaz meg a saját kormányai számára. A bizottság magyar tagozatának a hazai szlovénség, a szlovénnek pedig a muravidéki magyarság küldöttei is a tagjai. A testület felváltva ülészik egymás országaiban, általában a nemzetiségileg vegyesen lakott területen. 2009 novemberében immár a XI. ülését tartotta Alsó-lendván. Többek között szorgalmazták, hogy a magyarországi nemzetiségek – közöttük a szlovénség – országgyűlési képvisellete oldódjék meg, Felsőszölnök és Kétyölgy között kezdődjék el a közút építése, a határ mindkét oldalán érvényesüljön jobban a gyakorlatban a kétnyelvű közigazgatás, ill. Magyarországon több személyi okmány készülhessen a kisebbségek nyelvén is. Uniós források igénybevételeivel tervezik a ma határral elválasztott települések összekötő útjainak az újra megnyitását, valamint megvizsgálják a Récics–Lendva vasútvonal visszaállításának a lehetőségét. Az anyanyelven folyó oktatás minőségének a javítása, a szentgotthárdi szlovén rádió stúdiójának a korszerűsítése, a kisebbségi hetilapok finanszírozása visszatérő témaként szerepel az ülések jegyzőkönyveiben.

1992-ben – az alapszerződés évében – sor került a kulturális, oktatási és tudományos együttműködésről szóló államközi egyezmény aláírására is. A 91/1994. (VI. 10.) Kormányrendelettel kihirdetett dokumentum sokoldalúan támogatja, és ösztönzi a felölelt humán területeken az együttműködést, a szakemberek, intézmények, szervezetek, önkormányzatok, akadémiák, műsorok, publikációk stb. cseréjét. Szorgalmazza a másik ország nyelvének az oktatását, a diplomák, tudományos fokozatok kölcsönös elismerését, lehetővé teszik egymás kutatói számára a tudományos intézményekben, közgyűjteményekben való bűvarkodást. Részt képezi a megállapodásnak a műszaki tudományos, a sport és az ifjúság területén való kooperáció is. A 10. cikk leszögezi, hogy „a Felek biztosítják egymás nemzeti kisebbségei számára a külön jogok megvalósításának feltételeit a nevelés, az oktatás és a kulturális identitás megőrzése és fejlesztése területén.”

Az egyezmény alapján munkatervekben, hároméves együttműködési programokban konkretizálják a tennivalókat. A kulturális megállapodásban pl. tételesen felsorolják azokat a fesztiválokat, vendégzserepléseket, kiállításokat, rendezvényeket, ahová meghívják egymás művészeit, csoportjait, de a műemlékvédelmi, irodalmi, film- és színházzsakai együttműködés sem hiányzik a felölelt tematikából. Jelentős helyet foglalnak el

a kisebbségi vonatkozások a dokumentumokban, hisz azok egyben keretet nyújtanak a nemzetiség–anyanemzeti kapcsolatok ápolásához is. Így pl. a muraszombati és a szombathelyi, továbbá a zalaegerszegi és az alsó-lendvai könyvtárak anyanyelvű kiadványokat cserélnek, a szlovén fél autóbusszos mozgókönyvtárakból kölcsönöz a rábavidéki nemzettestvérei számára. Cserekeretet hoztak létre egymás kulturális munkatársainak, hogy anyaországi kurzusokon vehessenek részt. Támogatják a szlovéniai magyarság és a magyarországi szlovénség olyan kulturális alapintézményeit, mint a tanácskozásonkuknak otthont adó szentgotthárdi Szlovén Kulturális és Információs Központ, az ugyanitt dolgozó szlovén rádió, a lendvai művelődési központ, a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet és a Bánffy Központ, valamint a tájházak, a művelődési otthonok munkáját.

A jószomszédi viszony jegyében 2007-től együttes kormánytűléseket is tartanak, hasonlóképpen más relációkhoz. Az államközi egyezmények, tárcaközi megállapodások száma meghaladja a 60-at, de az Interparlamentáris Uniónak (IPU) is van magyar–szlovén baráti csoportja, a házelnöki, államfői, szakminiszteri, bírósági, ügyészségi, számvevőszéki találkozók hasonlóképp rendszeresek a két ország hatalmi szervei között. (<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:kSEsmJkQ5UJ:www.mfa.g...>)

3. A fent vázolt, többszintű együttműködés ténye remélhetőleg meggyőzően igazolja az előadás elején tett megállapítást, miszerint a Kárpát-medencében a magyar–szlovén együttműködés tekinthető a legsokoldalúbbnak, a legharmonikusabbnak. Mindez igaz akkor is, hogy ha pl. a kisebbségi vegyes bizottsági ülések egyikén–másikán feszültségek, nézeteltérések mutatkoznak, nem minden ajánlás teljesül időben és a megkívánt mértékben. Őszintén kívánjuk azonban, hogy a szomszéd népek mindegyikével ilyen gazdag és baráti viszonyról számolhassunk be.

Dvosmerni ali večsmerni madžarsko–slovenski odnosi v zadnjih dveh desetletjih glede na poseben pogled na narodnosti

Uvodno predavanje v Kopru na mednarodni konferenci, dne 18. 03. 2011 z naslovom: Narodnostne šole na Madžarskem, na Slovaškem in v Sloveniji

Na Madžarskem živi nekaj tisoč prebivalecev slovenske narodnosti, v Sloveniji živi tudi podobno število prebivalcev madžarske narodnosti. Omenjeni narodni skupnosti pomenita hkrati spone povezovanja med obema državama glede na obmejno geografsko lego, na dvojezičnost in dvojno kulturo.

Na obeh straneh madžarsko–slovenske meje, kjer živita obe narodnosti in imata koherentno in hkrati razvejano sodelovanje v širšem, kontinentalnem kontekstu, je smotrno predstaviti odnose med državama v mednarodnem okolju, kjer se vse omenjeno uresničuje.

Avtor nato predstavi razvoj dvosmernih meddržavnih odnosov. Predavanje – zaradi dogovora je omejeno po obsegu – ne more dati dovolj pozornosti tretji ravni sodelovanja: gre za obmejno, regionalno sodelovanje, ki ima tudi pregledne in neposredne attribute, ki se nanašajo na manjšine. Na koncu pa lahko omenimo še sodelovanje med naselji, institucijami in civilnimi pobudami, ki imajo tudi razvejano dejavnost v okviru madžarsko–slovenskih odnosov.

RUDA GÁBOR

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület
Pilisvörösvár

*Határon átnyúló tudományos-kulturális együttműködés*⁴³

A szlovéniai Muravidék

1. Bevezető

Az alábbiakban a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (a továbbiakban MBKKE) által kezdeményezett, a határokon átívelő, a szlovéniai Muravidékkel kapcsolatos különböző programokról lesz szó, és ahol tehetjük, kiemeljük azok pedagógiai, konkrétan a muravidéki két-nyelvű oktatással kapcsolatos vonatkozásait is (az MBKKE tudományos kutatómunkájáról bővebben SZÉKELY 2010: 17–28; RUDA 2009: 35–44). A pilisvörösvári székhelyű MBKKE 1997. december 30-án alakult meg, 1998 januárjától kezdve folytatja tevékenységét. Az MBKKE programjai megvalósításában – kortárs művészeti kiállítások, irodalmi estek és a nemzetiségi oktatás témájú konferenciák szervezésénél, valamint a könyv- és folyóirat-kiadásnál – számos alkotóművész és kutató, valamint szervezet és intézmény, illetve azok vezetője vett (vesz) részt (bővebben RUDA 2009). A szlovéniai Muravidékre vonatkozóan, a teljességre most nem törekedve (elnézést kérve azoktól, akik most itt nem szerepelnek), felsoroljuk néhány személy nevét a legaktívabbak közül, legtöbbjük az MBKKE tagja: DR. BENCE LAJOS költő, irodalomtörténész, a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság elnöke; BENCE UTROSA GABRIELLA író; DR. ELIZABETA BERNJAK nyelvész, a Maribori Egyetem tanára; DR. GÖNCZ LÁSZLÓ történész, országgyűlési képviselő, a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (MNMI) volt igazgatója; DR. HAGYMÁS ISTVÁN pszichiáter, író, fotóművész; DR. HALÁSZ ALBERT költő, néprajzkutató; KEPE LILI, az MNMI igazgatója; SUZANNE KIRÁLY-

⁴³ A *Szépbe szőtt hit...* Köszöntő könyv Varga József tiszteletére című, *Muratáj* 2010/1–2. különszámban (KOLLÁTH ANNA–GRÓF ANNAMÁRIA szerk. 2011. Maribor–Lendva: Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék–Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. 208–219.) megjelent tanulmány rövidített, javított, aktualizált változata.

MOSS festőművész; DR. VARGA JÓZSEF költő, író, nyelvész, nyugalmazott egyetemi tanár, a Maribori Egyetem Magyar Tanszékének volt vezetője; C. TOPLÁK JÁNOS költő, író, képzőművész; DR. ZÁGOREC-CSUKA JUDIT költő, irodalomtörténész; mint „tisztelőbeli” muravidéki pedig DR. KOLLÁTH ANNA nyelvész, a Maribori Egyetem Magyar Tanszékének vezetője. A muravidéki gyökerűek, illetve kötődésűek közül gondolnunk kell a ljubljana ZDENKO HUZZAN képzőművészre és a Slovenske Konjicében élő SALAMON ÁRPÁD grafikusművészre is.

A muravidéki együttműködő, illetve befogadó intézményekre / szervezetekre vonatkozóan teljesebb képet lehet adni: Bánffy Központ, Dobronak Községi Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség, Dobronoki György-ház, Hetés Kultúregyesület, Kétnyelvű Általános Iskola Dobronak, Lendva Község, Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség, Lendvai Könyvtár, Lendvai Zsinagóga, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség, Muravidéki Magyar Tudományos Társaság (1. ábra, 1. táblázat).

Feltétlenül meg kell említeni a támogatókat is, akiknek a segítségével a programok nem valósulhattak volna meg. Közülük muravidékiek: Dobronak Községi Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség, Lendva Község, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség és Sali Község Magyar Nemzeti Öngazgatási Közösség, továbbá magánszemélyek. Muravidéki tulajdonú magyarországi cég a HPV Hungary Kft. Hasonlóan szlovéniai a VIATOR & VEKTOR Hungary is. Magyarországi támogatók: Budavári Önkormányzat, Illyés Közalapítvány, Nemzeti Civil Alap-program, Nemzeti Kulturális Alap, Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Pest Megye Közgyűlése, Szülőföld Alap, Vas Megyei Önkormányzat, Zala Megyei Közgyűlés (1. ábra).

2. Kapcsolatépítési példák

Szervezetek, intézmények közötti együttműködések sok esetben személyes (adott esetben baráti) kapcsolatok, „alulról jövő kezdeményezések” következtében alakulnak ki. Így jött létre a testvérvárosi kapcsolat a Bu-

davári Önkormányzat és Lendva Község⁴⁴ között is. Az egyetemi oktatóként is tevékenykedő DR. NAGY GÁBOR TAMÁS polgármester a 90-es évek második felében felfigyelt HAGYMÁS ISTVÁN Casanova napja⁴⁵ című kötetére, és meghívta a szerzőt egyik szemináriumára. Ezt követően NAGY GÁBOR TAMÁS már az MNMI meghívására látogatott el Lendvára, hamarosan formálisan is létrejött a testvérvárosi kapcsolat. Egy hasonló esetet ír le KULI IMRE is (KULINÉ BOZSIK–KULI 2010: 87–90), és az MBK-KE nevében sem véletlenül szerepel a Muravidék Baráti Kör (kiemelés R. G.) szóösszetétel. 1995 májusában RUDA GÁBOR véletlenül(?) részt vett egy gödöllői kétnyelvűségi konferencián.⁴⁶ A GYÓRI-NAGY SÁNDOR szervezte tanácskozássra Lendváról is jöttek kollégák, többek közt ZÁGOREC-CSUKA JUDIT és KEPE KLÁRI. Még azon a nyáron RUDA GÁBOR DR. BENCZE LÁSZLÓval Lendvára látogatott. Főként a kétnyelvű oktatáshoz kapcsolódó első információk és benyomások részben interjúk formájában rögzítésre is kerültek, amelyek egy része meg is jelent, sajnos csak hét év múlva (BENCZE–RUDA 2002: 20–36.). Az MBKKE megalakulása óta a Muravidékkal kapcsolatos programjainak egyik legfőbb segítője a Budavári Önkormányzat (1. ábra).

3. Programok a Muravidéken

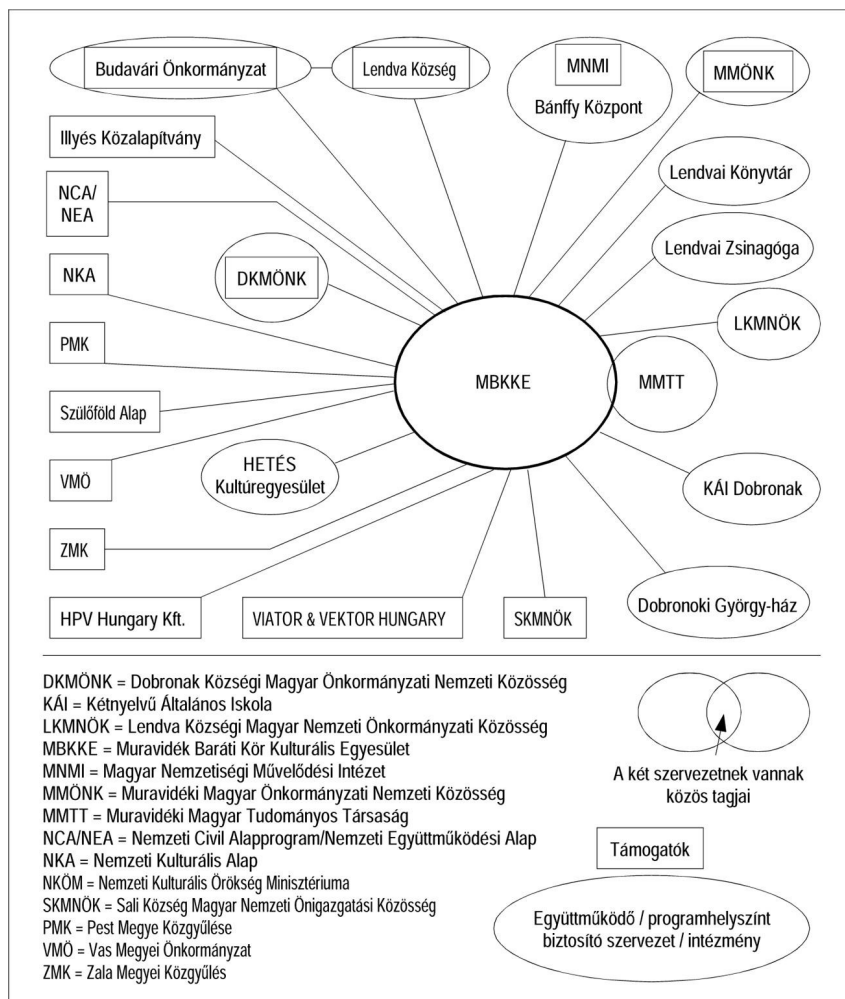
Az MBKKE működésének első éveiben nem muravidéki, hanem inkább magyarországi és más országokbeli helyszíneken valósultak meg olyan programok, amelyekben muravidéki alkotók és kutatók is részt vettek. Ilyenek voltak a különböző kiállítás-sorozatok, amelyek közül a Kortárs magyar művészek kiállítás-sorozata 2000–2002 összesen 22 helyszínen valósult meg (bővebben RUDA 2009: 15–17). Az első konferenciára 2000-ben Szentgotthárdon került sor Nemzetiségi iskolák – Kétnyelvű oktatás címmel (vö. RUDA 2009: 35), az azonos című kötet 2002-ben jelent meg (RUDA 2002). A 2001 óta megjelenő Muravidék folyóiratnak is vannak már kezdettől fogva muravidéki szerzői. 2003-tól már rendszeresek a külön-

⁴⁴ A volt Jugoszláviához hasonlóan a község magyarországi viszonylatban a volt járásnak megfelelő közigazgatási egység. Lendva Községet Lendva városa és a környező települések alkotják.

⁴⁵ HAGYMÁS ISTVÁN 1993. *Casanova napja*. Fellini Casanovájának asztrálmítoszi vonatkozásai. Győr: Hazánk Könyvkiadó.

⁴⁶ Másvalaki helyett ment el, akinek egyéb elfoglaltságai adódtak.

böző művészeti és irodalmi muravidéki programok, konferenciát viszont csak 2007-ben rendezett először az MBKKE a Muravidéken (1. táblázat).

1. ábra: Együttműködési diagram

Sor-szám	A program címe	Év	Együttműködő/befogadó intézmény, hely
1	A Muravidék folyóirat bemutatója	2003	Lendvai Könyvtár, Lendva Község, MNMI
2	A Hidak című fotókiállítás	2003	Lendvai Zsinagóga, Lendva Község, MNMI
3	A Hidak című fotókiállítás	2004	Kétnyelvű Általános Iskola, Dobronak
4	HAGYMÁS ISTVÁN <i>Magsejtés</i> című esszékiötetének bemutatója	2005	MNMI, Bánffy Központ, Lendva
5	VARGA JÓZSEF <i>Tudatformáló idők</i> című novellaregényének bemutatója	2005	Hetés Kultúregyesület, Göntérháza
6.	SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN <i>Határhátyák – Interetnikus folyamatábrák és pillanatképek a Kárpát-medencéből</i> és Varga József <i>Tudatformáló idők</i> című kötetek bemutatója	2006	Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Község, Lendva
7	Kisebbségek és népcsoportok Európája című konferenciasorozat 5. része	2007	MNMI, Bánffy Központ, Lendva
8	Magyar tűzzománc-művészek kiállítása	2008	MNMI, Bánffy Központ, Lendva
9	A Varga Sándor emlékkönyv bemutatója	2009	MNMI, Bánffy Központ, Lendva
10	Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásáért című konferencia	2010	MNMI, Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Község, Lendva
11	CÁR JENŐ (EVGEN CAR) <i>A gólyák is elpusztulnak</i> című kötetének bemutatója	2010	MNMI, Dobronoki Györgyház, Dobronak
12	Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában című, 5 részes konferenciasorozat 4. része	2011	Hetés Kultúregyesület, MNMI, Bánffy Központ, Lendva (2011. február 25–26.)
13	ZÁGOREC-CSUKA JUDIT <i>A muravidéki magyar könyvek világa. Tanulmányok és publicisztikai írások</i> című kötetének bemutatójára	2011	Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, Lendva
14	Kézjegyek és kép-mások című	2012	Kapcai József Attila Kultúr-

	kiállítás-sorozat 3. része		egyesület, MNMI, Bánffy Központ, Lendva
15	MELOCCO PÉTER <i>Vak ember viszsanéz</i> című regényének bemutatója	2012	Bánffy Központ, Lendva
16	HAGYMÁS ISTVÁN–PÁPES ÉVA: <i>Az álomlátó fiú – Mese és mesefejtés felnőtteknek</i> című kötet bemutatója	2013	Bánffy Központ, Lendva

1. táblázat: Muravidéki szervezetekkel / intézményekkel közösen megvalósított programok

4. Muravidéki szerzők kötetei

Az MBKKE kiadványainak jelentős része muravidéki szerzők műve (vö. RUDA 2009: 63–72). Kezdetben a kiadványok jegyzéke (*Muravidék* 2, 56–57; 4, 65), majd 2003-tól rövid könyvismertető rendszeres időközökben olvashatók a *Muravidék* című folyóiratban (RUDA 2003: 62–63; 2005: 61–63; 2006a: 62–63; 2007: 110–113; 2010: 62–65; ZÁGOREC-CSUKA 2003: 63), amelynek eddigi 260 szerzője közül 37 szlovéniai alkotó, legtöbbjük muravidéki illetőségű magyar, de időnként szlovén szerzők műveit is közli a folyóirat magyar fordításban. HAGYMÁS ISTVÁNTól, VARGA JÓZSEFTől és ZÁGOREC-CSUKA JUDITTól 3-3 kötet jelent meg, valamint ZÁGOREC-CSUKA JUDIT *A Zrínyiek nyomában* című tanulmányának horvát fordítása (*Tragom Zrinskih*) a Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Társasággal közös kiadásban. SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN szerkesztésében a *Varga Sándor emlékkönyvet* adta ki az MBKKE, CÁR JENŐTől (EVGEN CAR) pedig *A gólyák is elpusztulnak* című drámát ZÁGOREC-CSUKA JUDIT fordításában (2. táblázat).

Sor-szám	Szerző / szerkesztő	A könyv címe	Év	Megjegyzés
1	HAGYMÁS ISTVÁN	<i>Utazások Fellinivel a Zenekari próbára, A nők városába és a Satyricon világába</i>	2002	filmelemzések
2	ZÁGOREC-CSUKA JUDIT	<i>A Zrínyiek nyomában</i>	2003	tanulmány
3	HAGYMÁS	<i>Magsejtés – 12 esszé</i>	2004	válogatott írások, 14

	ISTVÁN			színes táblával
4	VARGA JÓZSEF	<i>Tudatformáló idők</i>	2005	novellaregény VARGA TÍMEA illusztrációival
5	VARGA JÓZSEF	<i>Vallomás</i>	2005	válogatott versek német és szlovén fordítással
6	VARGA JÓZSEF	<i>Časi oblikovanja zavesti</i>	2006	a <i>Tudatformáló idők</i> fordítása, VARGA TÍMEA illusztrációival
7	HAGYMÁS ISTVÁN	<i>A mitikus József Attila. Szinkronicitások József At- tila életében és életművében</i>	2007	tanulmány
8	ZÁGOREC- CSUKA JUDIT	<i>A családom anyanyelve –a muravidéki magyarok iden- titása tükrében</i>	2008	tanulmány
9	VARGA SÁNDOR, SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN (szerk.)	<i>Varga Sándor emlékkönyv – Szlovéniai magyar válto- zások a XX. században</i>	2008	riportok, tanulmányok szlovén nyelvű összefoglalóval
10	EVGEN CAR (CÁR JENŐ)	<i>A gólyák is elpusztulnak</i>	2009	Eredeti cím: <i>Štrki tudi umirajo</i> , fordította és a zárotanulmányt írta: DR. ZÁGOREC-CSUKA JUDIT
11	JUDIT ZÁGOREC- CSUKA	<i>Tragom Zrinskih</i>	2009	<i>A Zrínyiek nyomában</i> fordítása, a Horvátor- szági Magyar Tudomá- nyos és Művészeti Tár- sasággal közös kiadás
12	ZÁGOREC- CSUKA JUDIT	<i>A muravidéki magyar köny- vek világa</i>	2010	A Muravidéki Magyar Tudományos Társa- sággal közös kiadás
13	ZÁGOREC- CSUKA JUDIT	<i>Sivatagi szélben</i>	2011	A Kapcai Helyi Kö- zösséggel közös ki- adás
14	ZÁGOREC- CSUKA JUDIT	<i>A szlovéniai magyar nemze- tiségi könyvtárak stratégi- ája és menedzsmentje</i>	2012	A Kapcai Helyi Kö- zösséggel közös ki- adás
15	RUDAŠ JUTKA	<i>Kulturális intarziák / Kul- turne intarzije (Válogatott</i>	2012	magyar és szlovén nyelvű írások, 1. és 2.

		<i>írások / Izbrani spisi)</i>		kiadás
16	HAGYMÁS ISTVÁN– PÁPES ÉVA	<i>Az álomlátó fiú – Mese és mesefejtés felnőtteknek</i>	2012, 2013	1. és 2. kiadás
17	ZÁGOREC- CSUKA JUDIT	<i>Új horizontok. Válogatott versek</i>	2013	magyar versek szlo- vén és német fordítás- sal

2. táblázat: Muravidéki szerzőktől megjelentetett könyvek

5. Közös kiadványok

Muravidéki szervezetekkel közösen eddig öt kötetet sikerült kiadni (3. táblázat).

Sor- szám	Szerző / szer- kesztő	A kiadvány címe	Év	Társkiadó, hely
1	EVGEN CAR (CÁR JENŐ)	<i>A gólyák is elpusztul- nak</i>	2009	Dobronak Községi Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség, Dobronak
2	RUDA GÁBOR szerk.	<i>Muravidéki iskolák és könyvtárak az anya- nyelv megmaradásáért</i>	2010	HETES Kultúregyesület, Göntérháza
3	ZÁGOREC- CSUKA JUDIT	<i>A muravidéki magyar könyvek világa</i>	2010	Muravidéki Magyar Tudo- mányos Társaság, Lendva
4	ZÁGOREC- CSUKA JUDIT	<i>Sivatagi szélben</i>	2011	Kapcai Helyi Közösség, Kapca
5	ZÁGOREC- CSUKA JUDIT	<i>A szlovéniai magyar nemzetiségi könyvtá- rak stratégiája és me- nedzsmentje</i>	2012	Kapcai Helyi Közösség, Kapca

3. táblázat: Muravidéki szervezetekkel közös kiadványok

6. Néhány alapelv

Az MBKKE tevékenységével, különböző programjaival kulturális alternatívákat kínál fel az aktív és kevésbé aktív (hogy a passzív kifejezést kerüljük) résztvevőknek. A kultúrát most a lehető legszélesebb értelemben vesszük, beleértve a nyelvet, a nyelvtoktatást, a két-

nyelvű oktatást és az ilyen irányú kutatást is. Találhatóan írja SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN, hogy „a tudományos kutatás, azon belül a társadalomkutatás helyszínei többnyire akadémiai, egyetemi, esetleg minisztériumi vagy önkormányzati fenntartású intézmények. Elvértve akad csupán példa arra, hogy egyesületi vagy alapítványi formában folyják ilyen jellegű tevékenység. Ez utóbbiak egyike a Pilisvörösvár székhelyű Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.” (SZÉKELY 2010: 17). Az MBKKE lehetőséget mutat tehát, lehetőséget szeretne mutatni másfajta utak keresésére.

Ismertek a száz éve funkcionáló alternatív pedagógiai gyakorlat és az erre épülő, illetve ehhez kapcsolódó projektpedagógia (vö. KISS 2005) előnyei. A projektpedagógia egyik ismérve, hogy „...valóságos: nem kitalált, nem mesterkelt, hanem a társadalmi környezet által felkínált” (KISS 2005) feladatokkal foglalkozik. A Muravidéken az egyik ilyen nagyon is valóságos probléma a magyarok gyorsuló asszimilációja, amely kérdéskörrel való h a t é k o n y foglalkozás tulajdonképpen a muravidéki kétnyelvű oktatási rendszer reszortja is lenne. A „nincs alternatíva” jelszava, a társadalom, ezen belül a kultúra, a pedagógia rossz emlékeket felidéző e g y e n i r á n y ú s í t á s a („Gleichschaltung”) a diktatórikus rendszerek jellemzője. Nem véletlen, hogy Magyarországon csak az 1989-es változások után kezdtek megalakulni a különböző alternatív iskolák.

Irodalom

- ARDAY LAJOS 2007. Varga József: Tudatformáló idők. *Muratój* 2006/1–2- 149–151.
- BENCZE LÁSZLÓ–RUDA GÁBOR 2002. Interjúk Tomka Györggyel, Varga Istvánnal és Bukovec Jánossal. RUDA GÁBOR szerk. 2002a. 20–36.
- KISS LÁSZLÓ 2005. A projektpedagógia nevelési hatásrendszerének vizsgálata. Kecskemét. http://www.spec.hu/proj_ped_nev_hat.htm
- KULINÉ BOZSIK ERZSÉBET – KULI IMRE 2010. Szlovén–magyar általános iskolai baráti kapcsolatok. In: RUDA szerk. 2010a: 87–90.
- Muravidék* 2. 2002. 56–57.
- Muravidék* 4. 2003. 65.
- RUDA GÁBOR szerk. 2002. *Nemzetiségi iskolák – Kétnyelvű oktatás. Narodnostne šole – Dvojezično izobraževanje. Minderheitenschulen –*

- Zweischprachiger Unterricht*. Szentgotthárdi konferencia 2000. Pilisvörösvár–Graz: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület–Artikel-VII-Kulturverein für Steiermark.
- RUDA GÁBOR szerk. 2002a. *Az iskola mint asszimilációs gépezet. Šola kot asimilacijski mehanizem*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
- RUDA GÁBOR 2003. *Kisebbségi oktatás, kisebbségi gyermekirodalom*. *Muravidék* 5. 62–63.
- RUDA GÁBOR 2005. A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület új kiadványai. *Muravidék* 8. 61–63.
- RUDA GÁBOR 2006. Tudatronicsolás. Gondolatok Varga József *Tudatformáló idők* c. regényéhez. *Aracs – a délvidéki magyarság közéleti folyóirata*, 2006. június 4. VI. évf. 2. sz. 95–99.
- RUDA GÁBOR 2006a. A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület újabb kiadványai. *Muravidék* 10. 62–63.
- RUDA GÁBOR 2007. A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület új kiadványai. *Muravidék* 12–13. 61–63.
- RUDA GÁBOR szerk. 2009. *A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület programjai 1998–2008*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
- RUDA GÁBOR 2010. A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület kiadványai 2008–2009. *Muravidék* 16. 62–63.
- RUDA GÁBOR szerk. 2010a. *Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásáért. Šole in knjižnice v Prekmurju za ohranitev maternega jezika*. Pilisvörösvár–Göntérháza: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület–HETÉS Kultúregyesület.
- SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN 2010. Civil kisebbségkutató műhely a Pilisben. SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN 2010. *Közép-európai szóttes. Kisebbség és kultúra – határon innen és túl*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 17–28.
- TOMPA ANNA 2003. Egészségtudat és tudatos egészség. *Mindentudás Egyeteme* 2003. szeptember 22. http://www.mindentudas.hu/doc/tompa_nyomtathato.rtf
- VARGA JÓZSEF 2001. Bevezető. *Muravidék* 1. 3.
- VARGA JÓZSEF 2005. *Tudatformáló idők* (novellaregény). Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

VARGA JÓZSEF 2005a. *Vallomás* (versek). Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 2003. A Zrínyiek nyomában. *Muravidék* 5. 63.

ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 2010. A muravidéki, vagyis a szlovéniai magyarok anyanyelvű kultúrájának és olvasási szokásainak a helyzetképe. In: ZÁGOREC-CSUKA 2010a. 67–71.

ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 2010a. *A muravidéki magyar könyvek világa*. Pilisvörösvár–Lendva: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület–Muravidéki Magyar Tudományos Társaság.

Čezmejno znanstveno-kulturno sodelovanje

Pomemben del čezmejnih programov leta 1997 ustanovljenega Kulturnega društva Prijateljski krog Prekmurje je povezan s Prekmurjem v Sloveniji. Sem spada uresničevanje različnih umetniških in literarnih projektov ter raziskovalno delo s tematiko o prekmurskem dvojezičnem šolstvu.

A nagyrótlaki rotunda – RUDA GÁBOR felvétele

A kötet szerzői

ELIZABETA BERNJAK a Maribori Egyetem Bölcsésztudományi Karán a szlovén nyelv rendkívüli professzor doktora, a szombathelyi SEK Bölcsésztudományi Kar Szláv Filológiai Intézetének vendégtanára. Kutatási területe a kétnyelvű oktatás és a kontrasztív nyelvészet. A Magyar-szlovén, szlovén-magyar szótár szerzője, a *Studia Slavica Savariensia* tudományos folyóirat szerkesztőségi tagja. Két monográfia szerzője: *Jezikovnosistemi razlogi interferenčnih pojavov v slovenščini in madžarščini* és *Slovenščina in madžarščina v stiku*.

E-mail: elizabeta.bernjak@siol.net

GASPARICS JUDIT 1983-ban született Zalaegerszegen. A Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 2001 és 2006 között irodalomelméletet, irodalomtörténetet és alkalmazott nyelvészeti tanulmányokat hallgatott. 2006 szeptembere óta a budapesti Raoul Wallenberg Szakközépiskola és Szakiskola tanára, 2007-től az ELTE Bölcsészettudományi Karának hallgatója. A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tagja, 2010 márciusától 2012 februárjáig részt vett az ELDIA (European Language Diversity for All – az Európai Unió 7. számú keretprogramja) nemzetközi projekt maribori csoportjának munkájában. Jelenleg doktorjelölt, kutatási témája a szlovéniai (muravidéki) magyarok nyelvhasználata és nyelvváltozatai.

E-mail: gasparics.judit@gmail.com

HAGYMÁS ISTVÁN 1955-ben született Újvidéken. 1982-ben diplomázott a Debreceni Orvostudományi Egyetemen. Debrecenben PAP GÁBOR művészettörténet előadásait is hallgatta. Pszichiáter, író, fotóművész, asztrálmitológiával foglalkozik. A Szlovéniai Magyar Írók Társasága alapító tagja. Öt kötete jelent meg, legutóbb *A mitikus József Attila* (2007) és (PÁPES ÉVÁVAL közösen) *Az álomlátó fiú* (2012 / 2013). Lendván él.

E-mail: psih.amb.istvan.h@siol.net

HORVÁTH BERNADETTA 1971-ben született Muraszombatban. A Ljubljana-i Egyetem történelem–német szakos hallgatója volt. 1994-től a lendvai Kétnyelvű Középiskolában magyar és szlovén történelmet, tár-

sadalomismeretet és német nyelvet tanít. Magiszteri fokozatát 2012-ben szerezte meg, kutatási területe a Muravidék és Zala megye történelme 1500 és 1750 között. Több éve tagja a Történelem Általános Érettségi Országos Bizottságának, *Zgodovina Madžarov / A magyarok története* címmel tankönyvet írt a kétnyelvű középiskola számára. Több, a határon átnyúló, az oktatással és a két ország múltjával foglalkozó projektben is részt vesz, tankönyveket és munkafüzeteket fordít, ill. szerepet vállal a tananyagok elektronikus kidolgozásában is. Nevéhez fűződik a *Predstavitev obdobj madžarsko–slovens ke zgodovine / a Magyar–szlovén történelmi korszakok rövid bemutatása* c. könyv megírása (az Oral History projekt keretén belül).

E-mail: bernadetta.horvath@guest.arnes.si

RUDA GÁBOR 1953-ban született Budapesten. Középiskolai tanári (ELTE, 1981) és neveléstudományi diplomát szerzett (FU Berlin, 1993). Kísérleti és dokumentumfilmeket készített, fényképezéssel foglalkozik. Kisebbségkutató, a kétnyelvűség és a kisebbségek kultúrája témájú tanulmányok szerzője. Többnyelvű tanulmánykötetek, a *Muravidék* (2001) és az *Atkelő* (2005) című kulturális folyóiratok szerkesztője. A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület alapító tagja (1997) és elnöke (2007).

E-mail: rudagabor@hotmail.com

SZAKÁLLASNÉ BODNÁR ANNA nyugalmazott középiskolai magyar–latin szakos tanár. Diplomáját a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerezte 1967-ben. 2002–2006 között a muravidéki kétnyelvű iskolák magyar nyelvi szaktanácsadója volt. Jelenleg (2006 óta) a Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kara Zalaegerszegi Képzési Központjának óraadója. Zalaegerszegen él.

E-mail: bani6@freemail.hu

SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN 1952-ben született Budapesten. 1977-ben földmérő mérnöki, 1981-ben szociológusi diplomát, 1982-ben bölcsészettudományi doktorátust szerzett. Művelődésszociológus, kisebbségkutató, az Emberi Erőforrások Minisztériuma közigazgatási főtanácsadója. Eddig tizenegy kötete jelent meg, legutóbb: *Közép-európai szóttes* (2010); *A híd, amely összeköt* (2012). Isaszegen él.

E-mail: szekely77@gmail.com

SZÍJÁRTÓ IMRE 1962-ben született Sárváron. Szlavista, filmtörténész, az egri Eszterházy Károly Főiskola Mozgóképkultúra Tanszékének vezetője. Kortárs közép- és kelet-európai (elsősorban lengyel, orosz, szlovén) filmmel és mozgóképzéssel foglalkozik. Cikkei és fordításai irodalmi, filmes, médiaelméleti és pedagógiai lapokban jelentek meg. Válogatott tanulmányaiból kötetet adott ki, egy neveléstörténeti és egy tanításmódszertani monográfia szerzője, egy lengyel filmesztétikai munka fordítója.

E-mail: szimre@ektf.hu

VARGA JÓZSEF 1930. szeptember 17-én született Verőcén. Nyugalmozott egyetemi tanár, nyelvész, költő és író. Az elemi iskolát Göntérházán, a középiskolát Muraszombatban végezte. 1966-ban főiskolai (Újvidéken), 1976-ban Budapesten egyetemi magyartanári oklevelet szerzett, majd doktorátust. Az 1980/81-es tanévtől nyugdíjba vonulásáig a Maribori Egyetem Pedagógiai Karán a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék vezetőtanára volt. Göntérházán él.

E-mail: drvarga.jozsef@siol.net

ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 1967-ben született Muraszombatban. Az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola könyvtárának a vezetője, a Maribori Egyetem Fordítói Tanszékének magyar lektora. Szakterülete a szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet, valamint a kisebbségkutatás, az irodalomtörténet és a műfordítás. A szépirodalom területén költőként és műfordítóként is tevékenykedik.

E-mail: judit.zagorec@siol.net

Továbbvezető tematikus bibliográfia

Nyelv, nyelvi jogok és nyelvhasználat

- ARDAY LAJOS–JOÓ RUDOLF–TARJÁN G. GÁBOR szerk. 1987. *Magyarok és szlovének. Együttélésük és együttműködésük a jugoszláv–magyar határ mentén*. Budapest: Állami Gorkij Könyvtár.
- BARTHA CSILLA 2006. Kétnyelvűség a Muravidéken. *A magyar nyelv megőrzésének lehetőségei és korlátai egy szociolingvisztikai vizsgálat tükrében*. *Muratáj* 1–2. 79–113.
- BERNJAK, ELIZABETA 2004. *Slovenščina in madžarsčina v stiku*. Maribor: Slavistično društvo (Zora 29).
- BERNJAK, ELIZABETA 2004. A kisebbségi nyelvek jövője az EU-ban: nyelvcsere vagy nyelvi revitalizáció. *Kisebbségkutatás* 13/2. 221–228. [www.hhrf.org/kisebbségkutatás/kk_2004_02/cikk.php?id=877]
- BERNJAK, ELIZABETA 2005. Die funktionelle (slowenisch–ungarische) Zweisprachigkeit. HIEDEN, JOSEF–ABL, KARL HEINZ szerk. *Expertisen* (Förderung von Minderheitensprachen im mehrsprachigen Raum in der Lehrerbildung, Bd. 1). Klagenfurt: Pädagogische Akademie des Bundes in Kärnten. 484–493.
- BOKOR JÓZSEF szerk. 1999. *Az anyanyelv a kétnyelvűségben*. Maribor–Lendva: Maribori Egyetem Pedagógiai Kara Magyar Intézete–Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- BOKOR JÓZSEF–GUTTMAN MIKLÓS 1999. *A muravidéki magyarság anyanyelvéért*. Szombathely–Maribor: Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke–Maribori Egyetem Pedagógiai Kara Magyar Intézete.
- BOKOR JÓZSEF 2001. A magyar nyelv és használata a szlovéniai Muravidéken az ezredforduló küszöbén. *Magyar Nyelv* 97/1. 34–52.
- BOKOR JÓZSEF 2009. *Nyelviség és magyarság a Muravidéken*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- GASPARICS JUDIT 2009. Nyelvhasználat és írásbeli szövegalkotás a kétnyelvű Muravidéken. KOLLÁTH ANNA szerk. 2009. *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada*. Bielsko-Biala–Budapest–Kansas–Maribor–Praha: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti (Zora 68). 159–169.

- GASPARICS JUDIT 2009. Szövegértés és anyanyelvi kompetencia Lendván, Lentiben és Budapesten. Borbély Anna–Vančóné Kremmer Ildikó–Hattay Helga szerk. *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák 15. Élőnyelvi Konferencia.* Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra: MTA Nyelvtudományi Intézet–Grama Nyelvi Iroda–Konstantin Filozófus Egyetem Közép-Európai Tanulmányok Kara. 487–491.
- GASPARICS JUDIT 2009. Növénynevek a Lendva vidéki tájszójegyzékben. *Lindua* (Lendva) 6–7. 153–159.
- GÖNCZ LÁSZLÓ 2006. Az anyanyelv használatához való jog Szlovéniában. *Romániai Magyar Jogtudományi Közöny.* 69–74.
- GÖNCZ LÁSZLÓ 2006. Nemzetiségi és anyanyelv-használati jogok Szlovéniában. *Zempléni Múza.* 5–10.
- GYÖRI-NAGY SÁNDOR 1987. Kétnyelvűség-dinamika Felsőszölnökön. ARDAY LAJOS–JOÓ RUDOLF–TARJÁN G. GÁBOR szerk. *Magyarok és szlovének. Együttélésük és együttműködésük a jugoszláv–magyar határ mentén.* Budapest: Állami Gorkij Könyvtár.
- HABLICSEK LÁSZLÓ 2004. A Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzete és előreszámítása 1991-től 2021-re. HABLICSEK LÁSZLÓ–TÓTH PÁL PÉTER–VERES VALÉR 2004/3. *A Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzete és előreszámítása, 1991–2021,* Budapest: KSH Népeségtudományi Kutató Intézet Kutatási Jelentései, 78. 25–81. [<http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Kutjelek/KJ78eloreszam.pdf>] (utolsó olvasat: 2013. 08. 25.)
- KOLLÁTH ANNA 2003. A szlovéniai kisebbségek nyelvi jogai a törvények és a rendeletek tükrében. Nádor Orsolya–Szarka László szerk. *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában.* Budapest: Akadémiai Kiadó. 190–201.
- KOLLÁTH ANNA 2005. *Magyarul a Muravidéken.* Maribor: Slavistično društvo Maribor (Zora 39).
- KOLLÁTH ANNA 2006. Detrianonizacija madžarskega jezika – izzivi in možnosti v tretjem tisočletju v osrčju Evrope. *Jezik in slovstvo* 51/3–4. 85–102.
- KOLLÁTH ANNA 2007. Bűszkeség vagy balítélet? A határtalanító szótárprogram muravidéki szójegyzékei és fogadtatásuk. Maticsák Sándor–Jankovics József–Kolláth Anna–Nyerges Judit–Péntek János szerk. *Nyelv, nemzet, identitás. A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Debrecen, 2006.*

- augusztus 22–26.) *nyelvészeti előadásai*. Debrecen–Budapest: Nemzetközi Magyarágtudományi Társaság. 1. kötet. 81–100.
- KOLLÁTH ANNA 2008. Határtalanítás. Fejezetek a kisebbségi magyar nyelvhasználat összehasonlító vizsgálatából. RUDA GÁBOR szerk. *Identitás – nyelv – irodalom / Identita – jazyk – literatúra / Identiteta – jezik – literatura*. Pilisvörösvár–Dunaszerdahely: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület–Gramma Nyelvi Iroda.
- KOLLÁTH ANNA 2008. Madžarski jezik v stiku v panonskem prostoru ob dveh tromejeh. Klopčič, Vera–Vratuša, Anton szerk. *Živeti z mejo, Panonski prostor in ljudje ob dveh tromejeh: zbornik referatov na znanstvenem posvetu v Murski Soboti, 9–11. novembra 2007*. (Narodne manjšine, 6). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za narodnostna vprašanja. 291–300.
- KOLLÁTH ANNA 2009. Dejavnosti in možnosti izoblikovanja jezika na madžarsko govorečem prostoru in proces Palást. *Slavia Centralis* 2/2. 24–32.
- KOLLÁTH ANNA–GRÓF ANNAMÁRIA szerk. 2011. *Szépbe szőtt hit... Köszöntő könyv Varga József tiszteletére*. Maribor–Lendva: Maribori Egyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék–Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- KOLLÁTH ANNA–GASPARICS JUDIT–GRÓF ANNAMÁRIA–HORVATH LIVIJA 2011. Hungarian in Slovenia: an Overview of a Language in Context. Working Papers in European Language Diversity 2. [fedora.phaidra.univie.ac.at/fedora/get/o:102622/bdef:Content/get]
- KOLLÁTH ANNA 2012. *A szlovéniai magyar nyelv a többnyelvűség kontextusában*. Bielsko-Biala–Budapest–Kansas–Maribor–Praha: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti (Zora 92).
- KOLLÁTH ANNA–GRÓF ANNAMÁRIA–MERÉNYI ANNAMÁRIA szerk. 2012. *30 éves a Maribori Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke*. Maribor: Maribori Egyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék–Maribori Magyar Kultúrklub. [<http://www.ff.uni-mb.si/oddelki/madzarski-jezik-in-knjizevnost/madzarski-kulturni-klub.dot>]
- MOLNÁR ZOLTÁN MIKLÓS 1993. Nyelv és nemzetiség. Maribor–Szombathely: Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola–Maribori Egyetem Pedagógiai Kar.

- NEČAK LÜK, ALBINA 1993. Medetični odnosi v slovenskem etničnem prostoru. *Razprave in gradivo* 28. 5–14.
- NOVAK LUKANOVIČ, SONJA 2003. Jezikovno prilaganje na narodno mešanih območjih v Sloveniji. *Razprave in gradivo* 42. 38–62.
- RUDA GÁBOR szerk. 2007. *Kisebbségek és népcsoportok Európája / Europa minorităților și a grupurilor etnice / Evropa manjina i nacionalnih grupa / Európa menšín a národnostých skupín / Evropa manjšin in narodnih skupin*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. [<http://muravidek.eu/>]
- ŠOŠ, ŠTEFAN 1981. A kétnyelvűség megvalósulásának egyes kérdései Muravidék vegyes lakosságú területén. *Naptár* (Lendva) 1981. 69–82.
- SZABÓ MÁRIA 2006. *Tájszójegyzék*. Lendva vidéki tájszavak szótárszerű gyűjteménye. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- VARGA JÓZSEF 1999. *Nyelvhasználat, névdivat: az anyanyelv (magyar, szlovén, horvát) használata és a névdivat a vegyes házasságokban élők körében a Muravidéken*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- VARGA JÓZSEF 2003. *Mondjuk, írjuk hetésiesen?* Budapest: Krúdy Gyula Irodalmi Kör.
- VARGA JÓZSEF 2003. *Muravidéki személynevek*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 2008. *A családom anyanyelve – a muravidéki magyarok identitása tükrében*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. [<http://mek.oszk.hu/07200/07286/07286.pdf>]
- DR. ZÁGOREC-CSUKA JUDIT szerk. 2009. *Lét és nyelv. Nyelv, identitás, irodalom*. Lendva: Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség.

Kétnyelvű oktatás, nemzetiségi iskolák

- BERNJAK, ELIZABETA 2006. A kisebbségi nyelv helyzete a muravidéki kétnyelvű oktatásban. *Murátj* 1/2. 114–129.
- BERNJAK, ELIZABETA 2006. Dvojezičnost manjšinskih skupnosti ob slovensko–madžarski meji. *Časopis za zgodovino in narodopisje*. 77/4. 129–144.
- BERNJAK, ELIZABETA 2007. Vprašanja funkcionalne dvojezičnosti manjšinskih skupnosti ob slovensko–madžarski meji. *Lindua*. 9–21.

- BOKOR JÓZSEF 1995. A muravidéki kétnyelvű oktatásról. *Magyar Nyelvőr* 119/4. 393–397.
- JÓZSA ANDRÁS 1994. Pedagógusszemmel Szlovéniában. *Romániai Magyar Szó*. 1994. 06. 17. 2.
- KOLLÁTH ANNA 2005. Jezikovna izbira, dvojezični pouk in prestiž madžarskega jezika v Prekmurju. (Vplivi detrianonizacije na kontaktne različice madžarskega jezika). HLADNIK, MIRAN szerk. *Vloga meje : madžarsko–slovenska razmerja, slovenistika na sosednjih univerzah, zahodnoslovanski študiji, izbor šolskega berila, humanistika in družboslovje v Pomurju* (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 16). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 51–62.
- KOLLÁTH ANNA 2006. Nyelvválasztás és iskola: a földrajzoktatás néhány tapasztalata a lendvai kétnyelvű középiskolában. Benő Attila–Szilágyi N. Sándor szerk. *Nyelvi közösségek – nyelvi jogok*. A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet kiadványai 3. Kolozsvár: Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége. 193–206.
- KOLLÁTH ANNA 2006. A muravidéki kétnyelvű oktatás – múlt, jelen és jövő. *Muratáj* 1/2. 130–145.
- KOLLÁTH ANNA szerk. 2009. *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada*. Bielsko-Biala–Budapest–Kansas–Maribor–Praha: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti (Zora 68).
- KOLLÁTH ANNA–VARGA ISTVÁN ŠTEFAN–GÖNCZ LAJOS 2009. *Magyar I vagy magyar2? Tannyelvválasztás a Muravidéken. Útmutató a kisebbségi helyzetű szülőknek és pedagógusoknak*. [Budapest:] Magyar Köztársaság Miniszterelnöki Hivatala. / KOLLÁTH ANNA szerk. *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada*. Bielsko-Biala–Budapest–Kansas–Maribor–Praha: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti (Zora 68). 115–120.
- NEČAK LÜK, ALBINA 1995. Kétnyelvű oktatás Szlovéniában. Akciókutatás a nyelvtanulásról szlovén–magyar kétnyelvű környezetben. *Új Pedagógiai Szemle* 8. 97–101.
- NEČAK LÜK, ALBINA 1996. Ethnic, linguistic and cultural diversity in Slovenia – educational policy and practice. *Human rights and minorities in the new European democracies : educational and cultural aspects*. Strasbourg: Council of Europe. 78–86.
- OREŠNIK, IVO 1989. A kétnyelvű iskola 30 éve. *Naptár* (Lendva) 1989. 80–85.

- RUDA GÁBOR 1998. Gondolatok a szlovéniai Muravidéken alkalmazott kétnyelvű oktatási modellről. *Kétnyelvűség* (Szada) 1998/4, 2–16. *Muratáj* (Lendva) '98/2. 47–65. RUDA GÁBOR szerk. 2002. *Az iskola mint asszimilációs gépezet. Šola kot asimilacijski mehanizem*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 71–85. (Szlovénul ui.: Razmišljanje o prekmurskem dvojezičnem izobraževalnem modelu. 86–97.)
- RUDA GÁBOR 2000. Nemzetiségi iskolák, kétnyelvű oktatás. *Nyelvünk és Kultúránk* október–december, 112. sz., 131–134.
- RUDA GÁBOR szerk. 2002. *Nemzetiségi iskolák – kétnyelvű oktatás. Narodnostne šole – Dvojezično izobraževanje Minderheitsschulen – Zweisprachiger Unterricht*. Pilisvörösvár–Graz: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület–Artikel-VII-Kulturverein für Steiermark.
- RUDA GÁBOR szerk. 2002. *Az iskola mint asszimilációs gépezet. Šola kot asimilacijski mehanizem*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
- RUDA GÁBOR szerk. 2003. *Kisebbségi oktatás és gyermekirodalom / Manjšinsko šolstvo in otroška literatura / Minderheitenschulen und Kinderliteratur*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. [<http://mek.niif.hu/01600/01620/01620.pdf>]
- RUDA GÁBOR 2003. Über die partielle Verwirklichung der Sonderrechte für Minderheiten. Schulische Beispiele aus der Slowakei, aus Slowenien und Ungarn. *TRANS*. Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften. No. 25/2003. WWW: [http://www.inst.at/trans/15Nr/08_2/ruda15.htm]
- RUDA GÁBOR szerk. 2011. *Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában / Le scuole delle comunità nazionali in Ungheria, Slovacchia e Slovenia / Narodnostné školy v Maďarsku, na Slovensku a v Slovinsku / Narodnostne šole na Mađarskem, na Slovaškem in v Sloveniji*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. [<http://muravidek.eu/images/dokumentumok/nemzetisegi-isk-online-teljes.pdf>]
- VARGA JÓZSEF 1998. 40 éves a kétnyelvű (szlovén–magyar) oktatás a Muravidéken. *Naptár 1999 – A szlovéniai magyarok évkönyve*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- VARGA JÓZSEF 2009. *A kétnyelvű oktatás Szlovéniában*. Dunaharaszti: NAP Alapítvány.

Irodalom, kultúra és identitás

- BENCE LAJOS 2004. Az elvándorlás hatása a muravidéki magyarság lélekszámának alakulására. *Muratáj* 17/1. 77–81.
- BENCE LAJOS 2005. *Identitás és entitás (Esszék, tanulmányok, kritikák)*. Zalaegerszeg–Lendva: Pannon Tükör Könyvek.
- Bence Lajos 1996. Néhány adalék a szlovén–magyar irodalmi kapcsolatok kérdésköréhez. GADÁNYI KÁROLY–BOKOR JÓZSEF–GUTTMANN MIKLÓS szerk. *Nyelvi tudat, identitástudat, nyelvhasználat* (Bibliotheca Slavica Savariensis 3). Szombathely: Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola. 138–142.
- BOKOR JÓZSEF–SZIJÁRTÓ IMRE szerk. 2001. *Szomszéd népek – szomszédos kultúrák*. Maribor–Szombathely: Maribori Egyetem Pedagógiai Kara Magyar Intézete–Berzsényi Dániel Főiskola Szlavisztikai Intézete.
- HALÁSZ ALBERT 1999. *Jeles napok, népi ünnepek a Muravidéken*. Lendva: Studio Artis Kiadó–Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- KOCSIS KÁROLY 2005. A Muravidék mai területének etnikai térképe = *Etnična karta današnjega Prekmurja*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézet.
- MAGYAR ZOLTÁN 2010. *Muravidéki népmondák*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- RUDA GÁBOR szerk. 2008. *Kisebbségi gyermekirodalmak / Menšinové detské literatúry / Manjšinska otroška literatura*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
- RUDA GÁBOR szerk. 2008. *Identitás – nyelv – irodalom / Identita – jazyk – literatúra / Identiteta – jezik – literatura*. Pilisvörösvár–Dunaszerdahely: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület–Gramma Nyelvi Iroda.
- RUDA GÁBOR szerk. 2010. *Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásáért / Šole in knjižnice v Prekmurju za ohranitev maternega jezika*. Pilisvörösvár–Göntérháza.: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület–HETÉS Kultúregyesület. [<http://mek.oszk.hu/10800/10887/10887.pdf>]
- RUDAŠ, JUTKA 2001. Irodalom és kulturális identitás a Mura-vidéken napjainkban. Sándor László szerk. *Érintkező kultúrák, kisebbségi*

értékek: (identitás, kultúra, kisebbség. Magyar–horvát–szlovén kisebbségi tanulmányok. Pécs: MTA Pécsi Akadémiai Bizottság. 245–251.

RUDAŠ, JUTKA 2012. *Kulturális intarziák / Kulturne intarzije. Válogatott írások / Izbrane spisi.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 2006. A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig. (Doktori disszertáció, ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola Könyvtártudományi program.) Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 2010. *A muravidéki magyar könyvek világa.* Pilisvörösvár–Lendva: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület–Muravidéki Magyar Tudományos Társaság.

[<http://mek.oszk.hu/09500/09557/09557.pdf>]

DR. ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 2012. *A szlovéniai magyar nemzetiségi könyvtárak stratégiája és menedzsmentje.* Pilisvörösvár–Kapca: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület–Kapcai Helyi Közösség.

[<http://mek.oszk.hu/10800/10886/10886.pdf>]

ZVER ILONA 2003. A magyar nyelvű tévéműsorok 25 éve a szlovéniai magyarok szolgálatában. *Naptár 2004 – A szlovéniai magyarok évkönyve.* Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

Történelem

BENCE LAJOS 1999. Igényt formálunk a történelmünkre. *Muratáj* 13/1. 124–127.

BENCE LAJOS 2006. Ötvenhat hatása a szlovéniai magyar sajtóra és a magyar–jugoszláv viszonyok alakulására. *Muratáj* 1/2. 30–37.

GÖNCZ LÁSZLÓ 1998. A muravidéki magyarság helyzete a rendszerváltás után. *Narodne manjšine* 4. *Živeti z mejo.* Ljubljana. 98–111.

GÖNCZ LÁSZLÓ szerk. 2000. *A Mura mente és a trianoni békeszerződés = Pokrajina ob Muri in trianonska mirovna pogodba.* Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

GÖNCZ LÁSZLÓ 2001. *A muravidéki magyarság 1918–1941.* Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

[<http://mek.oszk.hu/02200/02239/>]

- GÖNCZ LÁSZLÓ 2006. A muravidéki magyarság helyzetének rövid jellemzése.
[\[www.keh.hu/admin/data/file/2709_0009060504gonczlaszlo.pdf\]](http://www.keh.hu/admin/data/file/2709_0009060504gonczlaszlo.pdf)
- GÖNCZ LÁSZLÓ 2006. *Egy peremvidék hírmondói. Mura menti életképek a 20. század első feléből*. Budapest: A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága–Anyanyelvi Konferencia.
- GÖNCZ LÁSZLÓ 2006. *Felszabadulás vagy megszállás? A Mura mente 1941–1945*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- KOMAC, MIRAN 1999. *A nemzeti közösségek védelme a Szlovén Köztársaságban*. Ljubljana: Nemzetiségi Intézet.
- MÁK FERENC 2006. „A nagyok gondjainak peremén”. A muravidéki magyarság története (1990–2005). *Kisebbségkutatás* 15/1. 74–126.
[\[http://epa.oszk.hu/00400/00462/00029/cikk2d83.html\]](http://epa.oszk.hu/00400/00462/00029/cikk2d83.html)
- MOHOS MÁRIA 2008. *A Rábától a Muráig: a magyar–szlovén határtérség történeti-földrajzi vizsgálata*. Bibliotheca Slavica Savariensis X. Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Szláv Filológiai Intézete. Szombathely: NYME SEK.
- SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN 1992. *A Rábától a Muráig – Nemzetiségek egy határ két oldalán*. Budapest: Püski.
- DR. SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN szerk. 2008. *Varga Sándor emlékkönyv. Szlovéniai magyar változások a XX. században*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
- ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 2003. *A Zrínyiek nyomában*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
[\[http://mek.oszk.hu/01500/01526/01526.pdf\]](http://mek.oszk.hu/01500/01526/01526.pdf)
- Horvátul: Judit Zágorec-Csuka 2009. *Tragom Zrinskih*. Zagreb–Pilisvörösvár: Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Társaság–Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
- DR. ZSIGA TIBOR 1996. *Muravidéktől Trianonig*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

Tartalomjegyzék

Előszó.....	3
Predgovor.....	7
Szíjártó Imre.....	9
Hagyomány és folytonosság a szlovéniai magyar irodalomban.....	9
Tradícijska in kontinuiteta v madžarski književnosti v Sloveniji.....	16
Varga József.....	17
Az anyanyelvi gondolkodás és a kétnyelvű oktatás.....	17
Mišljenje v maternem jeziku in dvojezični pouk.....	20
Varga József.....	21
A magyarságtudat alakulása a többnyelvű környezetben.....	21
Oblikovanje madžarske zavesti v večjezičnem okolju.....	25
Ruda Gábor.....	26
„Honnan jövünk? Kik vagyunk? Hová megyünk?”.....	26
„Od kod prihajamo? Kdo smo? Kam gremo?”.....	36
Elizabeta Bernjak.....	37
Az egészségről szóló közmondások kontrasztív kutatása.....	37
Kontrastivna raziskava pregovorov o zdravju.....	43
Elizabeta Bernjak.....	44
A szlovén ekvivalens nélküli lexika magyar fordítása.....	44
Prevajanje slovenske brezekvivalentne leksike v madžarščino.....	55
Gasparics Judit.....	56
Nyelvek és nyelvváltozatok a goricskói Szerdahelyen.....	56
Jeziki in jezikovne variante v Središču na Goričkem.....	68
Zágorec-Csuka Judit.....	69
Magyar könyvtári tevékenységek Lendván a 19. század végétől	
a 20. század közepéig.....	69
Madžarska knjižnična dejavnost v Lendavi na koncu 19. stoletja	
do sredine 20. stoletja.....	77
Zágorec-Csuka Judit.....	80
Kétnyelvű iskolai könyvtárak a Muravidéken, ahol a magyar	
nemzetiség él.....	80
Dvojezične šolske knjižnice v Pomurju, kjer živi madžarska	
narodnost.....	91

Szakállasné Bodnár Anna.....	92
Amit még lehet, ahogy még lehet.....	92
Kar je še mogoče, kakor je še mogoče.....	105
Horváth Bernadetta.....	106
A Csáky Ilona bárónő és az Esterházy II. Pál Antal herceg közti per 1754–1758 között a Muravidéken.....	106
Spor med baronico Heleno Csáky in knezom Antonom Pavlom Esterházyjem v letih 1754–1758 v Prekmurju.....	119
Hagymás István.....	120
Lendva és a Hegy.....	120
Lendava in Gorice.....	123
Ruda Gábor.....	124
A muravidéki ember sziszifuszi köztes léte.....	124
Vmesna sizifovska bit prekmurskega človeka.....	127
Székely András Bertalan.....	129
Magyar–szlovén két- és többoldalú kapcsolatok az elmúlt két évtizedben, különös tekintettel a nemzetiségekre.....	129
Dvosmerni ali večsmerni madžarsko–slovenski odnosi v zadnjih dveh desetletjih glede na poseben pogled na narodnosti.....	134
Ruda Gábor.....	135
Határon átnyúló tudományos-kulturális együttműködés.....	135
Čezmejno znanstveno-kulturno sodelovanje.....	145
A kötet szerzői.....	146
Továbbvezető tematikus bibliográfia.....	149

Támogató / Sponzor:

Nemzeti Kulturális Alap

Muravidék – Adalékok a szlovéniai magyarok nyelvéhez és kultúrájához /
Prekmurje – Dodatki o jeziku in kulturi Madžarov v Sloveniji

Szerkesztette / Uredniki: GASPARICS Judit, RUDA Gábor

Kiadó / Založba: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület

Pilisvörösvár, 2013

muravidek@freemail.hu

www.muravidek.eu

www.evid.hu

Szlovén fordítások / Slovenski prevodi:

Elizabeta BERNJAK, ZÁGOREC-CSUKA Judit

A borítótérvet NÉMETH Csongor készítette, HAGYMÁS István
fényképfelvétele felhasználásával / Naslovnico je oblikoval Csongor
NÉMETH na podlagi fotografij Istvána HAGYMÁSa

ISBN 978-615-5026-35-5 (online)

ISBN 978-615-5026-34-8 (nyomtatott)

Nyomda / Tisk: Bodnár Nyomda Bt., Budapest

